

ANTALYA BİLİM
UNIVERSITY

ANTALYA BİLİM ÜNİVERSİTESİ
ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

ANTALYA BİLİM UNIVERSITY
INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

ABUIJSS
2020

antalya.edu.tr

Antalya Bilim Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi yılda 2 kez yayımlanan hakemli bir dergidir. Türkçe ve İngilizce dillerinde iktisat, işletme, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi ve kamu yönetimi, davranış bilimleri, maliye, ekonometri, çalışma ekonomisi ve endüstriyel ilişkiler, bankacılık ve finans, insan kaynakları yönetimi, yönetim bilişim sistemleri, sosyal hizmet, uluslararası ticaret ve lojistik, sağlık bilimleri yönetimi, eğitim yönetimi ve ilişkili alanlarda makaleler yayımlar. Dergide yayımlanan makalelerin dil, bilim, yasal ve etik sorumluluğu yazara aittir. Tüm makaleler intihal taramasından geçirilerek yayınlanır. Makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

Antalya Bilim University International Journal of Social Sciences is peer reviewed journal published twice a year. It publishes articles both in Turkish and English languages in the fields of economics, business administration, international relations, political science and public administration, behavioral sciences, finance, econometrics, labor economics and industrial relations, banking and finance, human resources management, management information systems, social services, international trade and logistics, health sciences management, educational administration and related fields. The language, science, legal and ethical responsibility of the articles published in the journal belongs to the author. All articles are published after a plagiarism scan. The published contents in the articles cannot be used without being cited.

❖ *Editörler / Editors in Chief*

✚ *Prof. Dr. Ömer TURUNÇ (Antalya Bilim Üniversitesi)*

❖ *Yayın Kurulu / Editorial Board*

- ✚ *Prof.Dr. İsmail Yüksek, yukseki@antalya.edu.tr, Antalya Bilim Üniversitesi*
- ✚ *Prof.Dr. Hamza Kandur, hamza.kandur@antalya.edu.tr, Antalya Bilim Üniversitesi*
- ✚ *Prof.Dr. İbrahim Sani Mert, ibrahim.mert@antalya.edu.tr, Antalya Bilim Üniversitesi*
- ✚ *Prof.Dr. Umut Avcı, umutavcis@gmail.com, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi*
- ✚ *Doç.Dr. Abdullah Çalışkan, abduallah.caliskan@toros.edu.tr, Toros Üniversitesi*

❖ *Danışma Kurulu / Advisory Board*

- ✚ Prof. Dr. Ahmet ERKUŞ (Bahçeşehir Üniversitesi)
- ✚ Prof. Dr. Bekir GÖVDERE (Süleyman Demirel Üniversitesi)
- ✚ Prof. Dr. Dilek ZAMANTILI NAYIR (Marmara Üniversitesi)
- ✚ Prof. Dr. Haluk KORKMAZYÜREK (Toros Üniversitesi)
- ✚ Prof. Dr. Harun ŞEŞEN (Lefke Avrupa Üniversitesi)
- ✚ Prof. Dr. Himmet KARADAL (Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
- ✚ Prof. Dr. İsmail CERİTLİ (Antalya Bilim Üniversitesi)
- ✚ Prof. Dr. Levent KÖSEKAHYAOĞLU (Süleyman Demirel Üniversitesi)
- ✚ Prof. Dr. İbrahim Sani MERT (Antalya Bilim Üniversitesi)
- ✚ Prof. Dr. Mesut UYAR (Antalya Bilim Üniversitesi)
- ✚ Prof. Dr. Mustafa Fedai ÇAVUŞ (Korkut Ata Üniversitesi)
- ✚ Prof. Dr. Nejat BASIM (Başkent Üniversitesi)
- ✚ Prof. Dr. Selim Adem HATIRLI (Süleyman Demirel Üniversitesi)
- ✚ Prof. Dr. Tarık OĞUZLU (Antalya Bilim Üniversitesi)
- ✚ Prof. Dr. Ünsal SİĞRİ (Ostim Teknik Üniversitesi)
- ✚ Prof. Dr. Sebahattin YILDIZ (Kafkas Üniversitesi)
- ✚ Doç. Dr. Hakan TURGUT (Başkent Üniversitesi)
- ✚ Doç. Dr. Hakkı AKTAŞ (İstanbul Üniversitesi)
- ✚ Doç. Dr. Mine Afacan FINDIKLI (Beykent Üniversitesi)
- ✚ Doç. Dr. Murat ÇUHADAR (Süleyman Demirel Üniversitesi)
- ✚ Dr. Öğ. Üy. İnanç İŞTEN (Antalya Bilim Üniversitesi)

*İsimler, akademik ünvan ve alfabetik sıra gözetilerek sıralanmıştır.
Names are listed in academic title and alphabetical order.*

*Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir.
Yayınlanan eserlerde yer alan içerikler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.*

All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors. The published contents in the articles cannot be used without being cited.

*Makalenin on-line kopyasına erişmek için / To reach the on-line copy of article:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/abuijss>*

İçindekiler

1. Arş. Gör. Cem Karayalçın Comparative Analysis of Three Empirical Studies Regarding New Product Development/Success. 5-14.
2. Öğ.Gör.Dilek Şenel & Öğ.Gör. Fatma Ö. Ö.Öney Ön lisans Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimleri: Pamukkale Üniversitesi Çocuk Gelişimi Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma 15-33.
3. Emre Demir & Pelin Çetin Türkiye’de Dış Borçların Enflasyon Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bir İnceleme. 34-46.
4. Dr. Öğ. Üy. Nurten Beyter Deniz Ürünlerinin Sağlık Açısından Önemi ve Gastronomideki Yeri 47-61.
5. Prof. Dr. Mazlum Çelik & Müslüm Eflatun Kültürel Zekânın Sosyo -Kültürel Uyum Üzerine Etkisi: Çok Kültürlü Bir Araştırma. 62-78.

COMPARATIVE ANALYSIS OF THREE EMPIRICAL STUDIES REGARDING NEW PRODUCT DEVELOPMENT/SUCCESS

Cem KARAYALÇIN*

ABSTRACT: Recently, companies need to be more responsive in order to meet the rapid changes considering both consumer preferences and managerial practices. From a marketing perspective, new product development is an important issue that needs to result with new product success at the end in order to act as a sustainable competitive advantage for the firm. The aim of this paper is to compare three different empirical studies that investigated new product development/success. Different empirical approaches such as survey, qualitative case study, and experiment have distinct values. A main conclusion of the three articles is that uncertainty and risk are factors that should be taken into account when investigating new product development/success. An important conclusion of this paper is that different empirical approaches has diverse values in terms of advantages they incur, and they add crucial findings and insights to the literature.

Key Words: Marketing, New Product Development, New Product Success, Empirical Studies, Comparative Analysis

Type of article: Research

Jel Classification: M190, M100, M310

Received: 05.06.2020 / **Accepted:** 27.09.2020 / **Published:**11.12.2020

YENİ ÜRÜN GELİŞTİRME/BAŞARISI KONUSUNDAKİ ÜÇ AMPİRİK ÇALIŞMANIN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

ÖZ: Günümüzde, işletmeler tüketici tercihleri ve yönetsel uygulamalar bağlamında yaşanan hızlı değişimleri karşılamak için daha hızlı tepki vermelidir. Pazarlama bakış açısı ile, yeni ürün geliştirme önemli bir konu olup, işletmeye sürdürülebilir rekabetçi avantaj sağlaması bakımından bu süreç yeni ürün başarısı ile sonuçlanmalıdır. Bu çalışmanın amacı yeni ürün geliştirme/başarısı konusundaki üç farklı ampirik çalışmayı karşılaştırmaktır. Anket, nitel vaka çalışması ve deney gibi farklı ampirik yaklaşımlar farklı değerler sunmaktadır. Üç çalışmanın ana sonucu, yeni ürün geliştirme/başarısı konusu incelenirken belirsizlik ve risk faktörlerinin de dikkate alınması gerekliliğidir. Bu çalışmanın önemli bir sonucu ise; farklı ampirik yaklaşımlar yarattığı avantajlar bakımından farklı değerler sağlamaktadır ve literatüre kritik öneme sahip bulgular ve kavrayışlar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Pazarlama, Yeni Ürün Geliştirme, Yeni Ürün Başarısı, Ampirik Çalışmalar, Karşılaştırmalı Analiz

Makalenin türü: Araştırma

Jel Sınıflandırması: M190, M100, M310

Geliş tarihi: 05.06.2020 / **Kabul Tarihi:** 27.09.2020 / **Yayın Tarihi:**11.12.2020

* Dr. Arş. Gör., Antalya Bilim Üniversitesi, Antalya, cem.karayalcin@antalya.edu.tr, **ORCID: 0000-0002-0847-8020**

Kaynak gösterimi için:

KARAYALÇIN, C. (2020). Comparative Analysis of Three Empirical Studies Regarding New Product Development/Success. Antalya Bilim University International Journal of Social Sciences, 1 (2), 5-14.

INTRODUCTION

Today's world is characterized by information and technological developments. This new era enables people to reach information, interact more as the world also became more globalized. From a business perspective, these developments enable firms to come up with new products much easier. Innovation and technological developments lead firms to maintain sustainable competitive advantage (Droge, Calantone & Harmancıoğlu, 2008). By introducing new products, differentiation can be achieved. On the other hand, the level of uncertainty and risks were increased in the global arena which may have an effect on new products. Mullins and Sutherland (1998) state that great level of risk growing in rapidly changing markets requires diverse practices of new product development which may lead to an increase in new product success. The main aim of this paper is to compare and discuss three different empirical studies and come up with conclusions regarding the empirical approaches of the studies which are survey, qualitative case study (which will be referred as case study here after) and experiment. In order to achieve this goal, articles which have a similar and recent topic were chosen to be analyzed. As stated above, new product development/success is an important issue of this era. Furthermore, new product development topic has been recently studied in the marketing literature (e.g. Morgan and Anokhin, 2020; Liu and Shi, 2020; Tang and Marinova, 2020). Consequently, three articles with new product development/success topics were selected for the purposes of the study. Regarding the selection criteria; the three articles were published in journals that are indexed in Social Sciences Citation Index (SSCI) and have similar citation numbers (between 267 and 273 as of June 2020; according to Google Scholar). The three articles that used different empirical approaches are: (1) Droge et al. (2008) which investigated factors influencing new product success with a moderating effect of uncertainty in the market by conducting a survey; (2) Mullins and Sutherland (1998) that conducted a case study with a qualitative approach which authors have come up with important practices that enhance new product success in uncertain environments; (3) Herzstein, Posovac and Brakus (2007) that investigated purchase intentions of different types of consumers (which can be considered as new product success) and effect of self-regulation systems where risk factor is also mentioned. The article was based on experiments. The main aim of this paper is to analyze, investigate, and compare three different research approaches used in these three articles in terms of their value and findings. This paper will begin with the review of the three articles; then comparison of the articles and empirical approaches will be elaborated; consequently, discussion and conclusion part will be provided.

1. Review of the Articles

1.1. Droge et al. (2008) – Survey

Droge et al. (2008) investigated four different factors (proactive strategic orientation, organizational structure, innovativeness, and market intelligence) under managerial control that have an effect on new product success (dependent variable). Considering the conceptual model of the paper, innovativeness and market intelligence are mediating factors regarding new product success. There is also one moderating independent variable which is environmental uncertainty. Droge et al. (2008) aimed to clarify the mediating, direct and moderating factors that affect new product success. In line with Ferber

and Verdoorn (1962), use of a survey will give the opportunity to authors to fit the data right into the specific problem and hypothesized relationships.

Droge et al. (2008) first investigated and analyzed the specific literature and theories and then formulated eight different hypotheses. Survey research method is deductive which means that before conducting the study, variables are selected from the theory (Merriam, 1988). Droge et al. (2008) followed a deductive approach which offers an advantage of testing and explaining causal relationships of variables (Saunders, Lewis & Thornhill, 2009). Hypotheses mainly include the effects among four variables mentioned above, and their causal relationship between new product success. The last two hypotheses also include the moderating effect of environmental uncertainty which also has a considerable effect.

The sample was composed of 346 manufacturers that are listed in the Fortune 500. Data collection methods can be divided into three types such as personal interview, mail, and telephone (Ferber and Verdoorn, 1962). Prior to sending a mail questionnaire, Droge et al. (2008) called each firm by phone to increase the rate of participation. Authors used guidelines of Campbell (1955) during questionnaire. Respondents were senior managers; some had responsibilities for product innovation while others were responsible for management at strategic business unit. After telephone contacts and sending the questionnaires to all 346 manufacturing firms across 41 industries, it was observed that the response rate was 58%.

Considering measurement, Cronbach's alpha co-efficients for all multi-item scale measures were performed. The reliability co-efficient of the items were between 0.75 to 0.875 which were acceptable according to Nunnally (1978). Uncertainty was measured by environmental turbulence using Miller and Droge's (1986) scale. New product success was measured as respondents rated financial success of new products on two 11-point scales. In general, all items were in line with its specific construct (Droge et al., 2008).

Although the variables forming the questionnaire that Droge et al. (2008) used were common in previous literature; in order to confirm the validity, they performed a confirmatory factor analysis. After analyzing several statistical measures (e.g. NNFI, CFI, RMSEA), they concluded that the measurement model fits well. Moreover, convergent and discriminant validities were tested. After conducting the necessity investigation about variables' cross-loadings, eigenvalues, and langrangian multiplier test, convergent and discriminant validity was achieved.

There are some valuable conclusions after analyzing the results of the survey study. The first is that market intelligence and innovativeness are mediating factors of strategy proactiveness and organizational structure. The effect of uncertainty to new product success alters with those mediating factors. Innovativeness directly affects new product success when environmental uncertainty is high. On the other hand, market intelligence enhances new product success when environmental uncertainty is low. Overall, there is a significant effect of environmental turbulence to the new product success also considering strategic proactiveness and organizational structure.

1.2. Mullins and Sutherland (1998) – Qualitative Case Study

The main aim of this study is to identify specific practices that lead ultimately to high product success in an uncertain environment. To achieve this specific goal, qualitative case study research method was used in this article. Stake (1995) states that the main objective of a case study is about particularization and uniqueness. Mullins and Sutherland (1998) aimed to investigate specific unique cases which makes case study valuable for the study. The case study was performed by conducting in depth interviews and analyzing them within their uniqueness.

There are several characteristics and terminology in order to distinguish qualitative case studies. Merriam (1988) states four different essential features of case study which are particularistic, descriptive, heuristic, and inductive. Considering Mullins and Sutherland's (1998) article, the case study research method used has inductive reasoning. There was no hypothesis in this article since it is a qualitative case study. In this type of study, discovery of new relationships, concepts are common characteristics rather than verification. Moreover, it is descriptive and exploratory in the same logic as mentioned above. By taking a holistic view of situations, particularization was also applied in this study. The main aim of this paper is to get specific information including specific situations. Consequently, considering the above features, Mullins and Sutherland's (1998) decision of conducting a qualitative case study research approach is reasonable.

Prior to conducting interviews, the authors defined the important issues for further exploration. In this study, uncertainty and practices are the main issues to be uncovered. The authors identified three levels of uncertainty: (1) Potential customers are not able to easily communicate needs that a new technology fulfills; (2) New product development managers are not certain about how to convert new technology into successful new products; (3) Senior management faces difficulty regarding how much and when to invest in rapidly changing markets. Considering practices, they aimed to find practices that will lead new product success in uncertain environments.

After defining the concepts, selection of the company took place. In case study, there is an important criterion which is to maximize what can be learned and comprehended (Stake, 1995). Mullins and Sutherland (1998) chose US WEST, Inc., a large multinational firm in telecommunication industry in North America. This company was chosen because they are acting in a rapid changing market which has launched new product development programs across its market units which might maximize learning for this specific case. They wanted to "benchmark" across the firm's market units and try to find best practices. The main reason for choosing a services firm is that mostly, new products research has been conducted in manufacturing firms.

The research contains a series of 16 retrospective in depth interviews with managers of US WEST, Inc. who have been directly involved in producing and managing new products. These managers are at the level of manager-level, director-level, and vice-presidential positions who are involved in new product process intensely which increase the value of the data. In that sense the interviews were unbiased (e.g. participation bias) in their nature. However, it could not discard the effect of subjectivity which is a problem of case studies (Merriam, 1988). The interviews were conducted by the first author for duration of at most two hours. Some cases were continued with additional conversations in order to clarify some points. Most of the interviews were recorded while small number of interviews were noted by a student.

Stake (1995) states that asking the right questions are crucial to get accurate information. There is a high probability of asking questions which may result with unwanted answers. Mullins and Sutherland (1998) asked each participant in their case study to discuss two new products entering the market; one being successful and the other unsuccessful. After analyzing the interviews and the specific cases, Mullins and Sutherland (1998) found effective practices for dealing with the three levels of uncertainty which characterized rapidly changing markets. Those are important practices for new product development processes in uncertain markets which ultimately lead to successful new products.

1.3. Herzenstein et al. (2007) – Experiment

The last paper used experiment, which was conducted with the consumers and regarding their purchase intentions of new products. In their study Herzenstein et al. (2007) tried to explore the effect of consumers' self-regulation systems and risk salience to the purchase intentions (which can be considered as new product success) of new and really new products. They also categorized consumers into two groups: Promotion-focused and prevention-focused consumers.

This article conducted experiments. Experimental research assumes that researcher can manipulate the variables which offers more control (Merriam, 1988). Moreover, experiments are very valuable if the authors want to test causal relationships with control; where Herzenstein's et al. (2007) choice of experiment is suitable.

Considering methodology, three studies were conducted. The first one is a field study and the other two were experiments. In line with Saunders et al. (2009), hypotheses were conducted and tested with respect to previous literature which is deductive. In the field study, a questionnaire was asked to participants in a mall in order to manipulate the results for the experiments. One hypothesis was tested and supported; that is promotion-focused consumers are more likely to buy new and really new products than prevention-focused consumers.

Experimental design is an important procedure that refers to activities and planning of the experiments (Patzer, 1996). Study 2 was an experiment. The main aim of this experiment is to investigate the relationship of new product success uncertainty and promotion-focused, prevention-focused consumers' intentions; and relationship between risk salience and promotion-focused and prevention-focused consumers' purchase intentions. A really new product was the focus of this experiment - a vehicle that could function as a car and a boat. All participants read the description of the product. They manipulated the risk salience by presenting specific quotations which first was related to "implicit-risk condition" and second was "explicit-risk condition". They also manipulated regulatory focus with different scenarios regarding promotion or in prevention terms that urged the need to buy the car/boat. Participants were 203 MBA students who were randomly assigned to the experiment. Participants were asked to think that buying this product is financially available.

Considering dependent variables and measures of Study 2, to ensure that car/boat was perceived as really new products, two open ended and two nine-point Likert-type questions were asked to participants. They measured risk salience and regulatory focus on purchase intentions with two nine-point Likert-type questions. The results showed that

promotion focused consumers judging the product in implicit-risk context have higher purchase intentions (which could be interpreted as new product success).

Study 3 is the other experiment that aimed to further investigate results from Study 1 and Study 2. Another aim was to test another hypothesis. They manipulated regulatory focus and newness of the product. They formed two different types of advertisement featuring the identical camera but with different promotional text. They pre-tested the advertisements with twenty-two undergraduate students. One hundred sixty-six undergraduate students participated to the main experiment. The measurement was same with Study 2. In general, study 3 replicated the findings found in Study 2 which increases the value of the article.

2. Comparison of the Articles and Empirical Approaches

All three articles that are reviewed above used different research techniques that have valuable specific advantages and some disadvantages. With respect to the choice of data and data collection methods Ferber and Verdoorn (1962) distinguished between two different sources. The first group is “data already available” where data can be found from government or official statistics, internal-external records, private information, e.g., firms in a specific industry. Ferber and Verdoorn (1962) state that major advantages of using this are the substantial savings in money and time. This type of data is not used in the selected articles.

The second group is “data not available”. In this group two techniques may serve as standpoints which are survey and experiment (Ferber & Verdoorn, 1962). Additionally, case study containing interviews is also another technique. Buckingham and Saunders (2004) define survey as a method of acquiring information about a specific group of people by asking questions to them. The main advantage of survey is statistical information about attributes, attitudes or actions of a specific population or issue can be collected in a standardized manner. Droge et al. (2008) aimed to identify the effect of mediating and moderating independent variables’ effect to the new product success and asked whether it is controllable by managers in uncertain environments. Considering the goal of the paper, standardized answers needed for a specific issue which makes survey method appropriate for Droge’s et al. (2008) article.

The second technique for “data not available” group is experiments. Patzer (1996) mentions the important feature of the experiments which is the unique feature of “control”. Moreover, Patzer (1996) states that survey could provide much more information than observations; however, experiment may be even a better method to collect more information compared to surveys. Herzstein et al. (2007) aimed to uncover the specific independent variables that have an effect on purchase intentions of two different types of consumers which require much more specific precise data. In that sense, choosing experiment has provided valuable advantages for the article.

Returning to paper of Mullins and Sutherland (1998), the authors used a case study approach which they collected data from a specific firm in telecommunications industry. Case study is used when trying to comprehend complex social phenomena (Yin, 1994; Baxter and Jack, 2008). In their study Mullins and Sutherland (1998) tried to find out the suitable managerial practices for new products in uncertain rapidly changing environments which is a complex subject in nature. Case study provides an advantage for this paper compared to

other methods. Another advantage is that survey method typically evaluates small number of variables across a large number of instances, whereas case study focuses on a single unit (Merriam, 1988). Stake (1995) categorizes qualitative researchers as nondeterminist, constructivist, and noninterventionists. That is, they try to understand what would have happened, and not try to draw attention to themselves. Mullins and Sutherland (1998) picked a single company and made various interviews and reported the specific cases for an in-depth information. Furthermore, uniqueness is also a strength of case studies (Stake, 1995; Merriam, 1988) that Mullins and Sutherland (1998) got benefit from applying this approach.

There are also some drawbacks of case studies. Case studies may often lack “generalization” (Yin, 1994; Stake, 1995; Merriam, 1988). Only limited number of cases are studied which prohibits generalization of case study. Consequently, the external validity of case study approach may be lower compared to survey and experiment methods. Mullins and Sutherland (1998) chose a single company to study, used interview technique to collect data, and found out six different practices for new products. Considering interviews, there is the chance of asking wrong questions to the interviewee. Besides, with interviews, the problem of “subjectivity” (triangulation and interpretation of the data) may arise which also decreases the internal validity of the research (Merriam, 1988). In that sense, Mullins and Sutherland’s (1998) study is less statistically significant compared to other two articles. However, the nature and goal of the case study is different than survey and experiments, and case study creates diverse value by providing detailed information regarding a specific issue.

Droge et al. (2008) used survey methodology in their research. Surveys have different advantages. The main advantages of survey methodology are timely information obtained and the flexibility which allows fitting the data right into the problem in the research question (Ferber & Verdoorn, 1962). Saunders et al. (2009) also mentions advantages such as the hypothesis testing and structured methodology to generate replication. For objectivity researchers should be independent of what is being observed. Droge et al. (2008) sent questionnaires by mail to participants which make objectivity higher compared to Mullins and Sutherland’s (1998) research. In addition to this, generalization is higher compared to case studies since the sample is various and bigger. Moreover, measurements, factor analysis, construct validity tests increase the statistical significance level of the article compared to Mullins and Sutherland’s (1998) article.

Fowler (1994) states that a survey mainly contains three parts. These are sample, designing the question and data collection. The sample Droge et al. (2008) used was 346 manufacturers across 41 countries at the beginning but the response rate was only 58% which left 202 manufacturers for use. This can be interpreted a disadvantage of this research. Considering the design of the question and pre-testing, questions were closed-end questions which decreased the subjectivity level. Ferber and Verdoorn (1962) states that pre-testing in surveys with a small sample group can be done to ensure the structure and the quality of the questions. Droge et al. (2008) contacted each firm to encourage participation which is not a pre-test; but may be considered as an advantage of the study. The main disadvantages of surveys are they cost high and that they are time consuming.

The method used by Herzenstein et al. (2007) is experiment. They conducted 3 studies, the first one is a field study conducted by a questionnaire, and then two experiments were done. Experiments have great advantages. The researcher can manipulate

and control the variables which result in much more accurate findings. Moreover, the researcher can investigate cause-effect relationships (Merriam, 1988). Furthermore, experiment gives the researcher the opportunity to test different values of an independent variable which can be tested at the same time and as a result, the effects of each tested value can be specified (Patzner, 1996). Herzstein et al. (2007) got benefit from these specific features of experiments.

Schoemaker (1980) stresses out some disadvantages of experiments. The artificial nature of experiments may make the findings unrepresentative. Sample is another negative part of experiments. Sample may not be representative for all other fields. Taking all advantages and disadvantages discussed above into account, the statistical significance level of experiment may be higher than case study; but may be questionable compared to surveys. However, as in case study, the statistical significance level is not the only outcome to test the value of the methods, and each method has its own unique value for specific research questions.

3. Discussion and Conclusion

In the marketing field new product development/success is a dynamic topic that depends on different types of independent variables and different phenomena. In that sense, different empirical approaches may be suitable for different types of research questions. This paper aimed to compare three different empirical approaches namely survey, case study and experiment by selecting three articles in that field. It is important to note that the articles that were analyzed are not addressing the same research question but at least the field is the same. In order to compare the three different empirical studies; their advantages-disadvantages, specific features were examined in order to come up with conclusions. Different types of methodologies have several distinctive features. Looking to the results of the papers, the general conclusion is that uncertainty and risk factors play an important role considering new product development/success. The three different research methods enlightened the literature with different perspectives.

Considering the results of the comparison of the three empirical approaches, case studies with a qualitative approach do not test causal relationships and they are unstandardized. Moreover, one cannot control case studies and generalizations may not be made considering case studies. Consequently, case study is a less statistically significant method compared with others which is in line with its nature. However, it has distinct values for certain types of research questions. With case studies, detailed and in-depth information can be achieved. On the other hand, surveys have larger data sample, test causal relationships and hypotheses, and there is higher level of control. Experiments also contain causal relationships, control and manipulation on variables that are being tested. Therefore, survey and experiments are considered to be more statistically significant methods.

As a general conclusion, each of the three articles that were compared in this paper has different perspectives and values. By using three different types of methods in a specific field, each article contributed to the literature with valuable findings. The selection of the research methods of the articles were logical and have their own reasons. Every research method adds significant results to the literature with respect to their own unique features. Although the statistical significance level of case study, survey, and experiment differ, each

method has distinctive substantial aspects in their own nature which adds novel contribution to the literature.

There are some limitations of this paper. The first one is that the topic chosen is a dynamic topic which may alter the results of the paper. Moreover, the results might vary between different industries and different countries. The other limitation is that the three articles are not addressing the exact same research question which might have an effect on comparison of the three methods. Future research may compare empirical approaches choosing a much more static and narrowed down research topic.

References

- Baxter, P. & Jack, S. (2008). Qualitative case study methodology: Study design and implementation for novice researchers. *The Qualitative Report*, 13(4), 544-559.
- Buckingham, A. & Saunders, P. (2004). *The survey methods workbook: from design to analysis*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Campbell, D.T. (1955). The informant in quantitative research. *American Journal of Sociology*, 60, 339–342.
- Droge, C. & Calantone, R. & Harmancioglu, N. (2008). New product success: Is it really controllable by managers in highly turbulent environments. *The Journal of Product Innovation Management*, 25, 272-286.
- Ferber, R. & Verdoorn, P. J. (1962). *Research methods in economics & business*. New York: The Macmillan Company.
- Fowler, F. J. (1994). *Survey research methods*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Herzenstein, M. & Posavac, S. S. & Brakus, J. J. (2007). Adaption of new and really new products: The effects of self-regulation systems and risk salience. *Journal of Marketing Research*, 44(2), 251-260.
- Liu, Y. & Shi, Y. (2020). Behind the scenes: Addressing dual pressures for product standardization and adaption in new product development in multinational corporations. *European Journal of Marketing*, 54(5), 1061-1085.
- Merriam S. B. (1988). *Case study research in education: A qualitative approach*. San Francisco, CA: Jossey-Bass Inc.
- Miller, D. & Droge, C. (1986). Psychological and traditional determinants of structure. *Administrative Science Quarterly*, 31(4), 539–560.
- Morgan, T. & Anokhin, S. A. (2020). The joint impact of entrepreneurial orientation and market orientation in new product development: Studying firm and environmental contingencies. *Journal of Business Research*, 113, 129-138.
- Mullins, J. W. & Sutherland, D. J. (1998). New product development in rapidly changing markets: An exploratory study. *The Journal of Product Innovation Management*, 15, 224-236.
- Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric theory*. New York: McGraw-Hill.
- Patzer, G. L. (1996). *Experiment-research methodology in marketing: Types and applications*. Westport, CT: Greenwood Publishing Group, Inc.
- Saunders, M. & Lewis, P. & Thornhill, A. (2009). *Research methods for business students (Fifth ed.)*. Edinburgh, England: Pearson Education Limited.

- Stake, R. E. (1995). *The art of case study research*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Tang, Y. (E). & Marinova, D. (2020). When less is more: the downside of customer knowledge sharing in new product development teams. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 48, 288-307.
- Yin, R. K. (1994). *Case study research, design and methods*. Thousand Oaks: SAGE Publications.

ÖNLİSANS ÖĞRENCİLERİNİN GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMLERİ: PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ ÇOCUK GELİŞİMİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Dilek ŞENEL* Fatma Özge Özgen ÖNEY**

ÖZ: Bir kültür ve dilde ortaya çıkan bir ölçeğin diğer bir kültür ve dile uyarlanması bir dizi bilimsel süreci gerektiren çok kritik çalışmalardır. Çünkü bu ölçeğin kullanıldığı araştırmalardan elde edilecek bulguların gerçek durumu yansıtmaması temelde ölçek uyarlama çalışmalarına bağlıdır. Bu ölçek uyarlama çalışması, Scott ve Bruce (1994) tarafından geliştirilen Yenilikçi Davranış Ölçeği' nin, Türkçe'ye uyarlanması kapsamında, güvenilirlik ve geçerlilik değerlerine ait bulguları içermektedir. Çalışma, tekstil ve sağlık sektörü olmak üzere iki farklı örneklem grubundan (n=391, n=619) elde edilen veriler ile yapılmıştır. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda, ölçeğin orijinal tek faktörlü yapısına uygun şekilde dilimizde de tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu tespit edilmiştir. Yapılan güvenilirlik analizlerinde yenilikçi davranış ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı, ilk örneklem için ,93, ikinci örneklem için ise ,91 olarak ölçülmüştür. İstatistiksel analizler sonucu elde edilen bulgular, uyarlaması yapılan yenilikçi davranış ölçeğinin, Türkiye'deki çeşitli sektörlerde çalışanlar için yenilikçi davranışın ölçülmesinde geçerli ve güvenilir bir ölçek olarak kullanılabileceğini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Girişimci, Girişimcilik, Girişimcilik Eğilimi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Öğrenci.

Makalenin türü: Araştırma

Jel Sınıflandırması: M10

Geliş tarihi:16.11.2020 / **Kabul Tarihi:** 25.11.2020/ **Yayın Tarihi:** 11.12.2020

Etik kurul onayı: Tarih/Sayı/Onay kodu: 2020 öncesi

ENTREPRENEURSHIP TENDENCY OF STUDENTS AT THE ASSOCIATE PROGRAMS: A CASE STUDY ON STUDENTS AT THE CHILD DEVELOPMENT DEPARTMENT OF THE PAMUKKALE UNIVERSITY

ABSTRACT: The aim of this study to reveal entrepreneurship tendencies of Pamukkale University Child Development Department students. For this purpose, data was collected from 547 students with the survey method; data were analyzed with statistical package programn the scope of the present study, a survey study was applied on 547 students from the Child Development Department of Pamukkale University. According to results of the statistical analysis, no significant relationship was determined between students' entrepreneurship tendency and their age, gender, education status, income level, and mother's employment status. However, significant difference was found between students' seniority, their work experience, and fathers' employment. Conclusively, entrepreneurship levels of students who were at the second year, have work experience, has retired father were higher with respect to the ones who were at the first year, has no work experience, and has father currently employed.

Key Words: Entrepreneur, Entrepreneurship, Entrepreneurial Tendency, Child Development Department, Student.

Type of article: Research

Jel Classification: M10

Received:16.11.2020 / **Accepted:** 25.11.2020 / **Published:** 11.12.2020

¹ Öğretim Görevlisi, Pamukkale Üniversitesi Kale Meslek Yüksekokulu, dşenel@pau.edu.tr, 0000-0001-6604-1989

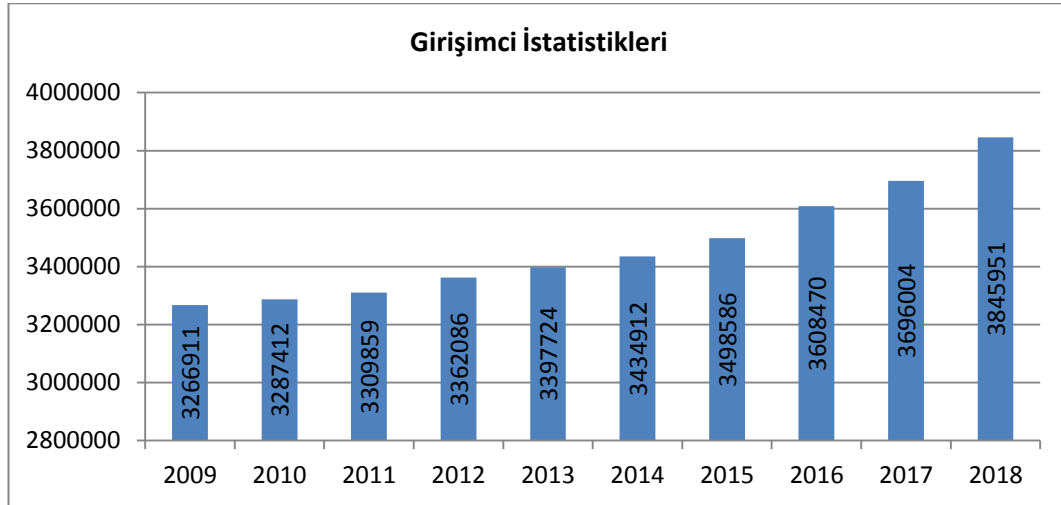
¹ Öğretim Görevlisi, Pamukkale Üniversitesi, Acıpayam Meslek Yüksekokulu, fozgen@pau.edu.tr, 0000-0001-7678-9931

1. GİRİŞ

Küreselleşme ve hızla gelişen teknolojik dönüşümler girişimcileri her geçen gün farklı, kaliteli ve katma değer yaratan ürünler üretmeye zorlamaktadır. Yoğun rekabet ortamında piyasada kalabilmenin yolu; yeni ve farklı ürünler üretmek geçer. Bu anlamda özellikle farklılık yaratan ürünler üreten girişimciler, ülkesini hem uluslararası arenada sözü geçen ülkeler arasına taşımakta, hem de faaliyetleri ile ülkelerine sosyal ve ekonomik fayda sağlamaktadır. Ekonomik fayda anlamında girişimciler üretim yapmak suretiyle ekonomik kalkınma ve büyümeye, toplumun refah düzeyinin yükselmesine, cari açığın kapanmasına, enflasyonun düşürülmesine, adil bir gelir dağılımının sağlanmasına, Gayri Safi Milli Hasılanın ve kişi başına düşen milli gelirin artmasına katkı sağlamaktadır. Sosyal fayda anlamında girişimciler yeni istihdam olanakları yaratarak, işgücüne katılımın artması, işsizliğin düşmesi ve beyin göçünün önlenmesi gibi toplumsal sorunlara çözüm getirebilmektedirler.

Girişimcilik faaliyetinin hem ekonomik hem de toplumsal yapıda sağlamış olduğu bu katkılar, pek çok araştırmacının ilgi odağı olmuş, Türkiye’de özellikle 1980’li yıllardan sonra kavrama olan ilgi artmıştır. Bu bağlamda özellikle Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) aracılığıyla girişimciliği teşvik edici politikalar yürütülerek, bu alanda gelişme kaydedilmeye çalışılmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Girişimci İstatistikleri verilerine göre devlet eliyle düzenlenen teşvik ve programlar, girişimci sayısının her geçen yıl artan şekilde ilerlediğini gözler önüne sermektedir (Şekil 1).

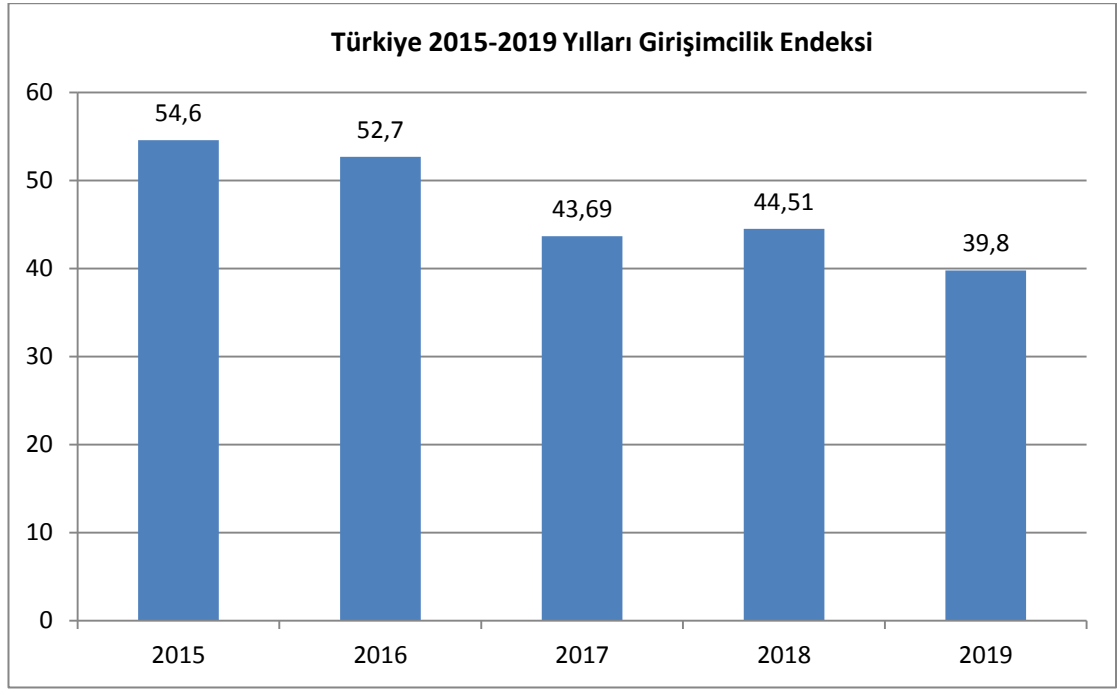
Şekil 1. Girişimci İstatistikleri

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Girişimci İstatistikleri. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=145&locale=tr> (15.07.2020).

Ancak ulusal alandaki bu ilerleme, Türkiye’yi girişimcilik endeksi bakımından dünya sıralamasında yukarıya taşımaya yetmemektedir. Türkiye’nin 2019 yılı Global Girişimcilik Endeksi 39,8’dir ve 2015-2019 döneminde azalma eğilimi göstermektedir (Şekil 2).

Şekil 2. Girişimcilik Endeksi

Kaynak: Global Girişimcilik Endeksi (2020) <https://knoema.com/atlas/Turkey/topics/World-Rankings/World-Rankings/Global-entrepreneurship-index> (15.07.2020).

Global Girişimcilik Endeksinde gözlenen düşüşe ivme kazandırmak; girişimci sayısını artırarak ve topluma girişimcilik kültürü aşılamayı hedefleyerek mümkün olabilmektedir. Bu hedefe potansiyel girişimcileri, girişimci olmaya kanalize etmek suretiyle ulaşılabilir. Bu çalışma potansiyel girişimci pozisyonunda olan, yükseköğretimde okuyan öğrencilerin girişimcilik düzeylerini belirlemek üzere tasarlanmıştır. Araştırmanın evrenini Pamukkale Üniversitesi Çocuk Gelişimi Bölümü öğrencileri oluşturmaktadır. Çocuk Gelişimi Bölümünden mezun olan öğrenciler, özel sektör veya kamuda anaokullarda ve kreşlerde yardımcı öğretmen olarak çalışabileceği gibi, çocukların bilişsel, eğitsel ve psikolojik yönden beceri kazanabileceği oyuncak tasarlama ve üretme ile lisans eğitimini tamamlamaları halinde, anaokulu veya kreş açma imkânı yakalayabilmektedir. Bu anlamda Çocuk Gelişimi öğrencilerinin girişimcilik düzeylerini belirlemek önem kazanmaktadır.

1.Kavramsal Çerçeve

Girişimcilik kavramının kökeni Fransızca, kuruluş (enterprise) kelimesine dayanmakta ve girişimci (entrepreneur) kelimesinden türemektedir (Luchsinger ve Bagby, 1987). Girişimcilik kavramıyla ilgili fikirler 18. yüzyılın ortalarına doğru Cantillon tarafından ortaya atılmıştır. Zamanla kavram ile ilgili birbirinden farklı birçok tanımlama yapılmış ancak, kavrama ilişkin net bir tanım yapmak mümkün olamamıştır (Iversen, Jørgensen, Malchow-Møller, 2008). Fransız iktisatçı Jean Baptiste Say 19. yüzyılın başlarında emek, sermaye ve doğal kaynaklardan oluşan üretim faktörlerine girişimciyi eklemiştir. J.B.Say, girişimcilerin üretim faktörlerini bir araya getirerek yüksek getiri ve üretkenlik yarattıklarını ifade etmiştir. Yirminci yüzyılın başlarında Joseph Schumpeter ise girişimciliğin yenilikçilik ile bağlantılı olduğunu ve yeni şeyler üretmek için yeni yollar denenmesi gerektiğini belirtmiştir. Schumpeter girişimcileri, ekonomiyi ileri taşıyanlar olarak tanımlamış ve girişimcilerin yeni

piyasalar yarattıklarını savunmuştur. Say ve Schumpeter girişimcilik kavramını diğer ekonomistler ile benzer şekilde açıklasalar da, girişimcilerin ekonomide ilerleme sağlamaları ve yenilik yaratma becerileri noktasında farklılaştıklarını ortaya koymaktadır (Dees, 1998:2).

Girişimcilik; fırsatları gören ve fırsatları inovatif ürünlere çeviren (Koe, Sa'ari, Majid, Ismail, 2012: 199), yenilikçi ve değişime açık bir süreci ifade eden (Drucker, 2012: 540), ekonomik aktiviteler içeren, içinde maddi ve maddi olmayan öğeler barındıran (Morrison, 2000: 59), topluma hizmet sunan (Anderson ve Smith, 2007), bir süreci ifade etmektedir. Girişimciler ise girişimcilik faaliyeti yürüten kimselerdir. Girişimcilik kavramı gibi girişimci kavramına ilişkin de araştırmacılar hemfikir değildir. Araştırmacıların girişimci kavramına yönelik ortak paydada buluştukları özellikler bulunmakta iken, net olarak ortaya konmuş tek bir girişimci tanımından söz etmek mümkün olamamaktadır.

Girişimci; riski göze alarak, yenilikler yapan veya yeni bir yol izleyen (Karadal, 2013: 23; Akyüz, Gedik, Akyüz, Yıldırım, 2006: 235) yeni bir iş yaratan ve bu işle ilgili tüm ekonomik kaynakları bir araya getirerek (Zimmerer, Scarborough, Wilson, 2007: 5), işletmeyi faaliyete geçiren ve fırsatları yakalayan (Bygrave ve Zacharakis, 2010: 49), yakalamış olduğu fırsatları iş fikrine dönüştüren (Kaya, 2007), ekonomik bir değer üreten ve bunu pazarlayan (Marangoz, 2012:3), rekabetten ve sorumluluktan kaçınmayan, atak ve yaratıcı (Durukan, 2003) kişi olarak tanımlanmaktadır.

2.Yazın Taraması

Yazında özellikle yükseköğretim kurumlarında eğitim gören öğrencilerin girişimcilik eğilimlerini, kişilik özelliklerini ve girişimcilik düzeylerini belirlemeye yönelik çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Yapılan yazın taramasında meslek yüksekokullarında eğitim gören öğrencilerin girişimcilik eğilimleri göz önüne alınmıştır.

Wang ve Wong, 2004 yılında Singapur'da üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini belirlemek amacıyla bir çalışma gerçekleştirmiş ve bu çalışma neticesinde 9.320 öğrenciye ulaşarak veri toplamıştır. Öğrencilerin girişimciliğe karşı ilgi düzeyleri yüksek olarak bulgulanırken, girişimcilik kurma ile ilgili bilgilerin yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada ayrıca cinsiyet, ailenin girişimcilik deneyimi ve eğitim durumu gibi özelliklerin girişimcilik eğilimini etkilediği tespit edilirken, ailenin gelir düzeyi, kökeni ve vatandaşlık algısının girişimcilik eğiliminde etkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kaya, Güzel, Çubukçu, 2010 yılında, Atatürk Üniversitesinde eğitim gören lisans ve ön lisans öğrencileri üzerine bir araştırma yapmıştır. Öğrencilerin girişimcilik özelliklerini incelemiştir. Araştırma neticesinde girişimcilik özelliklerinden "özerk olma boyutunda" farklılık tespit edilmiş; "fırsatları yakalama" ve "kontrol odağında" farklılık tespit edilmemiştir. Çalışmada ayrıca lisans ve ön lisans öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Bilge ve Bal, 2012 yılında, Celal Bayar Üniversitesinde fakülte, yüksekokul ve meslek yüksekokulunda eğitim gören öğrencilerin girişimcilik eğilimlerini incelemiştir. Çalışma sonucunda cinsiyet ve girişimcilik eğilimi arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Fakülte, yüksekokul ve meslek yüksekokulu öğrencileri arasında "gelecek odaklı" ve "liderlik yönlü" alt boyutlarında anlamlı fark saptanmıştır. Bulgulara göre öğrencilerin genel olarak girişimcilik eğilimi düşüktür. Akçakanat, Mücevher ve Çarıklı tarafından 2014 yılında, Süleyman Demirel Üniversitesinde eğitim gören öğrencilerin girişimcilik düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmada demografik

ÖNLİSANS ÖĞRENCİLERİNİN GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMLERİ: PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ ÇOCUK GELİŞİMİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

değişkenlerle girişimcilik düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiş; öğrencilerin yüksek girişimcilik düzeyine sahip oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin üniversiteye geldikleri yerleşim yeri, kariyer hedefleri, kendi işini kuran bir yakınının olması, öğrenim süresi içinde bir işte çalışma durumu gibi değişkenler ile girişimcilik düzeyi arasında anlamlı farklılık olduğu; cinsiyet, aile gelir düzeyi, girişimcilik dersi alma durumu ile girişimcilik düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Çatır, Şimşek, Ölekli, 2015 yılında, Uşak Üniversitesi Ulubey Meslek Yüksekokulunda eğitim gören öğrencilerin girişimcilik eğilimleri üzerine çalışma yapmışlardır. Çalışmanın neticesinde öğrencilerin cinsiyetleri ve öğrenim türleri ile girişimcilik eğilimleriyle arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ancak öğrencilerin yaşları, girişimcilik dersi alma durumları ve öğrenim gördükleri bölümler ile girişimcilik eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Salik ve Kaygın, 2015 yılında, Kafkas Üniversitesinde eğitim gören öğrencilerin, demografik özellikleri ile girişimcilik eğilimleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Öğrencilerin girişimciliğe meyilli olduğu ve demografik değişkenler ile girişimcilik eğilimi arasında ilişki olduğu saptanmıştır. Bayraktar ve Karadeniz tarafından 2016 yılında ön lisans öğrencilerinin girişimcilik eğiliminin, demografik ve coğrafik özelliklerden ne ölçüde etkilendiği araştırılmıştır. Araştırma Kırgızistan- Türkiye Manas Üniversitesi Meslek Yüksekokulunda gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda Çocuk Gelişimi Bölümünde eğitim gören öğrenciler, “risk alma” ve “iç kontrol odağı” boyutlarında diğer bölümlerde eğitim öğren öğrencilere nazaran daha düşük bir girişimcilik sergiledikleri tespit edilmiştir. Ayrıca gelir düzeyi yüksek olan öğrencilerin daha yüksek düzeyde risk aldıkları saptanmıştır.

Yavuz ve Yavuz tarafından, 2017 yılında, Selçuk Üniversitesi Taşkent Meslek Yüksekokulunda eğitim gören öğrencilerin girişimcilik eğilimlerinin belirlenmesi üzerine bir araştırma gerçekleştirilmişlerdir. Gerçekleştirilen çalışmada veriler anket tekniğiyle toplanmış ve toplanan veriler istatistiksel yöntemlerle değerlendirilmiştir. Araştırma neticesinde Taşkent Meslek Yüksekokulunda eğitim gören öğrencilerin demografik özellikleri ile girişimcilik eğilimleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Gümül, Çalık, Kurt 2017 yılında, Doğu Anadolu Bölgesindeki bir devlet üniversitesinin Meslek Yüksekokulunda eğitim gören öğrencilerinin demografik ve sosyo-ekonomik değişkenlerle girişimcilik eğilimleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada 235 öğrenciden anket tekniğiyle toplanan veriler analiz edilmiştir. Analizler sonucunda öğrencilerin girişimcilik düzeylerinin yüksek olduğu bulgulanmıştır. Şenel ve Kocaalan, 2018 yılında Pamukkale Üniversitesinde Çocuk Gelişimi ön lisans ve Okul Öncesi Öğretmenliği lisans eğitimi gören öğrencilerin girişimcilik eğilimleri arasında bir ilişki olup olmadığını incelemişlerdir. Araştırma sonucunda öğrencilerin girişimcilik düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Okul Öncesi Öğretmenliği bölümünde eğitim gören öğrencilerin, Çocuk Gelişimi bölümünde eğitim gören öğrencilere göre girişimcilik düzeyinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ancak her iki bölümde eğitim gören öğrencilerde cinsiyet, sınıf düzeyi, iş deneyimleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

3. Metodoloji

3.1. Materyal

Araştırma Pamukkale Üniversitesi Çocuk Gelişimi öğrencileri üzerine 2018-2019 eğitim öğretim döneminde gerçekleştirilmiştir. Pamukkale Üniversitesi bünyesinde dört akademik birimde Çocuk Gelişimi Bölümü bulunmaktadır. Pamukkale Üniversitesi istatistiklerine göre; Acıpayam Meslek Yüksekokulu(MYO)'nda 61, Denizli Sağlık Hizmetleri

MYO'da 161, Kale MYO'da 298 ve Tavas MYO'da 214 olmak üzere toplamda 734 öğrenci kayıtlıdır. Araştırmanın evrenini 734 kişi oluşturmaktadır. Çocuk Gelişimi Bölümünde eğitim gören 734 öğrenciden 547'sine anket yolu ile ulaşılarak veri toplanmıştır. Araştırmanın örneklemini, anketi eksiksiz olarak dolduran 547 öğrenci oluşturmaktadır.

3.2.Yöntem

Araştırma verilerine anket yöntemi ile ulaşılmıştır. Anketler, öğrencilerin demografik ve girişimcilik düzeylerini tespit edecek ve iki bölümden oluşacak şekilde hazırlanmıştır. Anketin değerlendirilmesi 5'li Likert ölçeği ile yapılmış, istatistik paket programı ile analiz edilmiştir. Ölçek, Yılmaz ve Sünbül tarafından 2009 yılında "Üniversite Öğrencilerine Yönelik Girişimcilik Ölçeğinin Geliştirilmesi" adlı makaleden alınmıştır. Araştırma ölçeği bugüne değin pek çok araştırmacı tarafından kullanılmıştır (Kürtüncü, Yıldız, Karakuş, 2019; Uysal, 2019; Göktaş ve Kazaferoğlu, 2019; Dağistan, Mısırlı, Tanrısever, 2019; Aksel ve Bağcı, 2016; Aydın ve Öner, 2016; Uluyol, 2013; Bilge ve Bal, 2012; Keleş, Özkan, Doğaner, Altunoğlu, 2012; Yıldız ve Kapu, 2012; Cengiz vd., 2016; Akçakanat vd., 2014; Pan ve Akay, 2015).

3.3.Ölçeğin Güvenilirliği

Araştırmalarda veriler Likert tipi ölçek gibi sıralı ise, ortalama değerleri almak uygun değildir. Bu gibi durumlarda deneklerin sıralamadan kaynaklanan varyansı elde edilir ve bu değere Cronbach alfa katsayısı denir. Alfa katsayısı, Likert tipi ölçekte sıklıkta kullanılmaktadır. Alfa katsayısı ne kadar yüksek olursa, ölçeğin maddeleri o derece tutarlıdır. Alfa katsayısı aşağıdaki şekilde yorumlanmaktadır (Alpar, 2010: 349).

Tablo 1. Cronbach's Alfa Katsayısı

Alfa Katsayısı	Açıklama
0,80-1,00	Geliştirilen ölçek yüksek güvenilirliğe sahiptir.
0,60-0,79	Geliştirilen ölçek oldukça güvenilirdir.
0,40-0,59	Geliştirilen ölçeğin güvenilirliği düşüktür.
0,00-0,39	Geliştirilen ölçek güvenilir değildir.

Kaynak. Alpar,R. Uygulamalı İstatistik ve Geçerlik-Güvenilirlik. 2010:350.

Çocuk Gelişimi öğrencilerinin girişimcilik düzeylerinin belirlenmesi amacıyla kullanılan ölçek, güvenilirlik testinden geçirilmiştir. Ölçeğin güvenilirliğini ölçmek için Cronbach's Alfa katsayısı (0,936) bakılmıştır. Tablo 1'deki puan aralıklarına göre, araştırmanın ölçeği yüksek güvenilirliğe sahiptir. Anketi oluşturan 36 soru mevcuttur. Her bir soru için ayrı ayrı güvenilirlik hesaplanmıştır.

3.4.Normallik Testi

Araştırmanın bağımlı değişkeni olan girişimcilik toplam puanlarının, normallik testi yapılmıştır. Hipotez aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

H_a: Girişimcilik toplam puanları normal dağılım gösteriyor.

H_b: Girişimcilik toplam puanları normal dağılım göstermiyor.

Kolmogorov Simirnov testi uygulanmış ve p değeri 0,05 anlamlılık düzeyinden daha yüksek ($p=,093<0,05$) bir değer almıştır. H_a hipotezi reddedilememiştir, H_b hipotezi reddedilmiştir. Bu analiz sonucunda verilerin normal dağıldığı saptanmıştır.

Tablo 2. Bağımlı Değişkenin Normal Dağılım Gösterip Göstermediği

Değişken	n	X	ss	KS*	p
Girişimcilik Puanları	547	130,74	18,77	,036	,093

*= Kolmogorov-Smirnov Z.

3.5.Araştırmanın Hipotezleri

Araştırma sorularına cevap aramak üzere yedi hipotez belirlenmiştir.

H_1 : Cinsiyet ile girişimcilik eğilimleri arasında farklılık vardır.

H_2 : Öğrencinin sınıf düzeyi ile girişimcilik eğilimi arasında farklılık vardır.

H_3 : Öğrencinin birinci veya ikinci öğretimde okuması ile girişimcilik eğilimi arasında farklılık vardır.

H_4 : Öğrencilerin çalışma durumu ile girişimcilik eğilimleri arasında farklılık vardır.

H_5 : Öğrencilerin gelir düzeyleri ile girişimcilik eğilimleri arasında farklılık vardır.

H_6 : Öğrencilerin yaşları ile girişimcilik eğilimleri arasında farklılık vardır.

H_7 : Öğrencilerin annelerinin çalışma durumları ile girişimcilik eğilimleri arasında farklılık vardır.

H_8 : Öğrencilerin babalarının çalışma durumları ile girişimcilik eğilimleri arasında farklılık vardır.

4.Bulgular

4.1.Örneklemin Demografik Özellikleri

Çocuk Gelişimi Bölümü, Pamukkale Üniversitesinde dört farklı akademik birimde eğitim vermektedir. Bu akademik birimlerin tümüne ulaşılmış ve 547 geçerli anket ile veri toplanmıştır. Pamukkale Üniversitesinde eğitim gören Çocuk Gelişimi öğrencilerinin %38'i Tavas MYO'da, %37,1'i Kale MYO'da, %18,3'ü Sağlık Bilimleri MYO'da, %6,6'sı da Acıpayam MYO'dadır.

Tablo 3. Araştırma Örnekleminin Demografik Yapısı

Değişkenler	n	%
Okul		
Kale MYO	203	37,1
Acıpayam MYO	36	6,6
Tavas MYO	208	38,0
Sağlık Bilimleri MYO	100	18,3
Toplam	547	100,0
Cinsiyet		

Erkek	31	5,7
Kadın	516	94,3
Toplam	547	100,0
Yaş		
17-20 yaş	394	72,0
21-25 yaş	130	23,8
26 yaş ve üzeri	23	4,2
Toplam	547	100,0
Sınıf		
1.sınıf	305	55,8
2.sınıf ve üzeri	242	44,2
Toplam	547	100,0
Gelir Seviyesi		
0.-TL-1.603.-TL	182	33,3
1.604.-TL-2.000.-TL	206	37,7
2.001.-TL-5.000.-TL	140	25,6
5.001.-TL ve üzeri	19	3,5
Toplam	547	100,0
İş Deneyimi		
Var	34	6,2
Yok	513	93,8
Toplam	547	100,0

Kaynak: Nicel Araştırma kapsamında oluşturulmuştur.

Ankete katılan öğrencilerin %94,3'ü kadın, %5,7'si erkektir. Öğrencilerin %72'si 17-20 yaş arasındadır. %55,8'i birinci sınıfta okuyanları, %44,2'si ikinci sınıfta okuyan ve okulu uzatanları ifade etmektedir. Katılımcıların %71'inin hane geliri 2.000.-TL'nin altındadır. Ayrıca ankete katılan öğrencilerin sadece %6.2'si bir iş deneyimine sahiptir.

4.2. Ankete Katılan Öğrencilerin Girişimcilik Eğilimlerinin Belirlenmesi

Araştırma kapsamında Yılmaz ve Sünbül (2009) tarafından geliştirilen girişimcilik ölçeği kullanılmıştır. Yılmaz ve Sünbül (2009: 198) öğrencilerin girişimcilik düzeylerinin belirlenmesi için bir değerlendirme kriteri belirlemişlerdir (Tablo 4).

Tablo 4. Girişimcilik Eğilimlerinin Değerlendirme Kriteri

Toplam Girişimcilik Puanı	Girişimcilik Düzeyleri
36-64	Çok Düşük Girişimcilik
65-92	Düşük Girişimcilik
93- 123	Orta Düzey Girişimcilik
124-151	Yüksek Girişimcilik

152-180

Çok Yüksek Girişimcilik

Kaynak: Yılmaz ve Sünbül. (2009: 198).

Ankete katılan Çocuk Gelişimi öğrencilerinin girişimcilik düzeylerini belirlemek için, girişimcilik puanları incelendiğinde; öğrencilerin ortalama girişimcilik puan ortalamaları $x=130,74$ olarak belirlenmektedir (Tablo 5).

Tablo 5. Ankete Katılan Öğrencilerin Ortalama Girişimcilik Puanları

Değişken	n	Minimum	Maksimum	Mean	St.Sapma
Girişimcilik Puanları	547	45,00	171,00	130,74	18,77

Kaynak: Nicel Araştırma kapsamında oluşturulmuştur.

Tablo 4'te verilen değerlendirme kriterine göre Pamukkale Üniversitesi Çocuk Gelişimi Bölümü öğrencilerinin girişimcilik eğilimi yüksek çıkmıştır.

4.3.Öğrencilerin Cinsiyetleri İle Girişimcilik Eğilimleri Arasındaki Farklılık

Ankete katılan öğrencilerin cinsiyetleri ile girişimcilik eğilimlerinin farklılaşabileceği düşüncesi ile H_1 hipotezi oluşturulmuş; değişkenler arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek amacıyla Bağımsız Örneklem T Testi uygulanmıştır.

Tablo 6. Öğrencilerin Cinsiyetleri İle Girişimcilik Eğilimleri Arasındaki Farklılık

Cinsiyet	\bar{x}	s	t		
Erkek	1	1	1		
	1	34,74	9,62	.221	223
Kadın	1	1			
	16	30,50	8,72		

* $p<0.05$

Yapılan analiz sonuçlarına göre; 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir ($t(545)= 1.221$; $p<0.05$). H_1 hipotezi reddedilmiştir.

4.4.Öğrencilerin Sınıf Düzeyleri İle Girişimcilik Eğilimleri Arasındaki Farklılık

Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf düzeyleri ile girişimcilik eğilimi arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek amacıyla Bağımsız Örneklem T Testi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre; 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir ($t_{(545)} = -2.115$; $p<0.05$).

Tablo 7. Öğrencilerin Sınıf Düzeyleri İle Girişimcilik Eğilimleri Arasındaki Farklılık

Sınıf	\bar{x}	s	t
-------	-----------	---	---

	s					
1. Sınıf	05	29,24	1	1	-	035
2. sınıf ve üzeri	42	32,64	1	1		

* p<0.05

Bu farkın hangi grubun lehine olduğunu tespit etmek üzere grup ortalamaları incelenmiş ve ikinci sınıfta okuyan bireylerin girişimcilik ortalamaları ($x_{ikinci}=132,64$), birinci sınıfta okuyan öğrencilere göre ($x_{birinci}=129,23$) daha yüksek çıkmıştır. Bir başka ifade ile ikinci sınıfta okuyan öğrencilerin girişimcilik eğilimleri, birinci sınıfta okuyan öğrencilere göre daha yüksektir. Araştırmanın H_2 hipotezi reddedilememiştir.

4.5. Öğrencilerin Öğretim Durumları İle Girişimcilik Eğilimleri Arasındaki Farklılık

Birinci ve ikinci öğretim öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek üzere Bağımsız Örneklem T Testi yapılmıştır.

Tablo 8. Öğrencilerin Öğretim Durumları İle Girişimcilik Eğilimleri Arasındaki Farklılık

Sınıf	\bar{x}	s	t
1. Öğretim	99	31,15	7,99
2. Öğretim	48	30,25	9,71

* p<0.05

Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin öğretim durumları ile girişimcilik eğilimleri arasında fark tespit edilememiştir ($t(545)=,560$; $p<0.05$). Araştırmanın H_3 hipotezi reddedilmiştir.

4.6. Öğrencilerin Çalışma Durumları İle Girişimcilik Eğilimi Arasındaki Farklılık

Araştırmaya katılan öğrencilerin daha önce bir işyerinde çalışmış olmaları ile girişimcilik eğilimi arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek amacıyla Bağımsız Örneklem T Testi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucuna göre iki değişken arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($t = 2,883$; $p<0.05$).

Tablo 9. Öğrencilerin Mesleki Stajları ile Girişimcilik Eğilimleri Arasındaki İlişki

Değişken	n	x	ss	t	p
Çalıştım.	34	139,68	18,76	2,883	,004
Çalışmadım	513	130,15	18,65		

* p<0.05

Bu farkın hangi grup lehine olduğu belirlemek amacıyla, grup ortalamalarına bakıldığında; iş deneyimi olan gruptaki öğrencilerin ($x_{yapan}=139,68$), deneyimi olmayan

ÖNLİSANS ÖĞRENCİLERİNİN GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMLERİ: PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ ÇOCUK GELİŞİMİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

öğrencilere göre ($x_{\text{yapmayan}}=130,15$) girişimcilik eğilimlerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın H_4 hipotezi reddedilememiştir. Başka bir ifade ile öğrencilerin iş deneyimlerinin olması, onların girişimcilik eğilimlerini etkilemektedir.

4.7.Öğrencilerin Gelir Seviyeleri İle Girişimcilik Eğilimi Arasındaki Farklılık

Öğrenci ailelerinin gelir seviyesi ile girişimcilik eğilimi arasında fark olup olmadığını tespit etmek üzere Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) yapılmış ve değişkenler arasında farklılık saptanamamıştır.

Tablo 10.Öğrencilerin Gelir Seviyeleri İle Girişimcilik Eğilimi Arasındaki Farklılık

	Karelerin toplamı	SD	Ortalama Kare	F	p
Gruplararası	1697,34	3	565,78	1,610*	,186
Grupiçi	190830,83	543	351,44		
Toplam	192528,17	546			

* $p<0.05$

Diğer bir ifade ile gelir seviyesi ile girişimcilik eğilimi arasında bir farklılık bulunamamıştır. Araştırmanın H_5 hipotezi reddedilmiştir.

4.8.Öğrencilerin Yaşları İle Girişimcilik Eğilimi Arasındaki Farklılık

Ankete katılan öğrencilerin yaşları ile girişimcilik eğilimleri arasında fark olup olmadığını tespit etmek üzere Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) yapılmış ve değişkenler arasında bir farklılık saptanamamıştır.

Tablo 11.Öğrencilerin Yaşları İle Girişimcilik Eğilimi Arasındaki Farklılık

	Karelerin toplamı	SD	Ortalama Kare	F	p
Gruplararası	1636,921	2	818,460	2,332	,098
Grupiçi	190891,247	544	350,903		
Toplam	192528,168	546			

* $p<0.05$

Diğer bir deyiş ile yaş ile girişimcilik eğilimi arasında bir farklılık bulunamamıştır. Araştırmanın H_6 hipotezi reddedilmiştir.

4.9.Öğrencilerin Ebeveynlerinin Çalışma Durumları İle Girişimcilik Eğilimleri Arasındaki Farklılık

Öğrencilere anne ve babalarının çalışma durumları sorulmuş ve hem anne hem babanın çalışma durumları ile girişimcilik eğilimleri arasında farklılık olup olmadığı Tek Yönlü Varyans (ANOVA) analizi ile ayrı ayrı saptanmıştır. Analiz sonuçlarına göre annelerin çalışma durumları ile öğrencilerin girişimcilik eğilimleri arasında bir farklılaşma tespit edilmemiştir. H_7 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 12. Öğrenci Annelerinin Çalışma Durumları ile Girişimcilik Eğilimleri Arasındaki Farklılık

	Karelerin toplamı	SD	Ortalama Kare	F	p
Gruplararası	399,50	3	133,17	,376*	,770
Grupiçi	192128,67	543	353,83		
Toplam	192528,17	546			

1= Çalışıyor; 2= Çalışmıyor; 3= Emekli; 4= Vefat

*= $p < ,05$

Ankete katılan öğrencilerin babalarının çalışma durumları ile girişimcilik eğilimleri arasında farklılık olup olmadığı Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile saptanmıştır. Elde edilen analiz sonuçlarına göre öğrencilerin babalarının çalışma durumları ile girişimcilik eğilimleri arasında istatistiksel olarak 0,05 anlamlılık düzeyinde bir farkın olduğu belirlenmiştir ($F = 4,087$; $p < 0,05$).

Tablo 13. Öğrencilerin Babalarının Çalışma Durumları ile Girişimcilik Eğilimleri Arasındaki Farklılık

	Karelerin toplamı	SD	Ortalama Kare	F	p	Post Hoc
Gruplararası	4251,65	3	1417,22	4,087*	,007	3>1
Grupiçi	188276,52	543	346,73			
Toplam	192528,17	546				

1= Çalışıyor; 2= Çalışmıyor; 3= Emekli; 4= Vefat

*= $p < ,05$

Bu farkın hangi grup lehine olduğunu belirlemek amacıyla Tukey'in önerdiği Post Hoc analizi yapılmıştır. Ankete katılan öğrencilerin babalarının çalışıyor olmaları ile emekli olmaları arasında fark tespit edilmiştir. Araştırmanın H_8 hipotezi reddedilememiştir.

Sonuç ve Tartışma

Üretim faktörlerinin en önemli bileşenlerinden biri olan girişimciler, faaliyetleri neticesinde pek çok sosyo-ekonomik soruna çare olmaktadır. Girişimciler, ekonomik büyüme ve kalkınmaya, refah artışına, istihdam yaratmaya, adil gelir dağılımına katkı sağlarken, işsizliğe, ayrımcılığa ve sosyal dışlanmaya çözüm getirmektedir. Girişimcilerin kimi zaman doğrudan, kimi zaman dolaylı olarak ortaya çıkan sosyal ve ekonomik sorunlara olan çözümcül etkileri, toplumları, bilim adamlarını ve hükümetleri girişimcilik kavramını araştırmaya ve girişimciliği teşvik etmeye itmiştir.

Araştırma, öğrencilerin girişimcilik düzeylerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırma bulgularına göre; Çocuk Gelişimi öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri yüksek düzeyde tespit edilmiştir. Araştırmada öğrencilerin cinsiyetleri, yaşları, öğretim durumları, gelir düzeyleri ve annelerinin çalışma durumları ile girişimcilik eğilimleri arasında farklılık

tespit edilemezken; sınıf düzeyi, daha önce bir işyerinde çalışmış olma durumu ve babalarının çalışma durumları ile girişimcilik eğilimleri arasında farklılık tespit edilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre cinsiyet ile girişimcilik eğilimi arasında bir farklılık olup olmadığı ölçmek üzere belirlenen H1 hipotezi reddedilmiştir. Katılımcıların cinsiyetleri girişimcilik eğilime etki etmemektedir. Yazında iki değişken arasında farklılık tespit eden araştırmalar olduğu gibi (Doğaner ve Altunoğlu, 2010; Soylu, Şenel, Kalfa, Kocaalan, 2015; Türkmen ve İşbilir, 2015; Şenel ve Kızıloğlu, 2013; Wilson, Marlino, Kickul, 2004; Şeşen ve Basım, 2012; Aşar, 2007; Örucü, Kılıç, Yılmaz, 2007; Ocak, Gider, Bayar, 2013; Akman ve Bektaş, 2015; Türkoğlu ve Coşkun, 2013; Arslan, 2002) farklılık olmadığını da saptayan araştırmalar (Pan ve Akay, 2015; Yılmaz ve Sünbül, 2009; Ceviz, Tektaş, Yayla, Tektaş, Sarıkaş, Polat, 2016; Geri, 2013; Bilge ve Bal, 2012) da bulunmaktadır.

Analiz sonuçları, Çocuk Gelişimi Bölümünde okuyan ikinci sınıf öğrencilerinin, birinci sınıfta eğitim gören öğrencilere göre girişimcilik eğilimlerinin daha fazla olduğunu göstermektedir. Yazında kimi araştırmalarda tespit edilen bulgular, araştırma sonucunu desteklerken (Şenel, 2017); kimi bulgular (Pan ve Akay) desteklememektedir. Araştırmada ayrıca birinci veya ikinci öğretimde eğitim görmek ile girişimcilik eğilimi arasındaki farklılık incelenmiş ve değişkenler arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Ankete katılan öğrencilerin daha önce bir işyerinde çalışmış olmaları, girişimcilik eğilimlerini etkilemektedir. Analiz sonuçlarına göre; daha önce iş deneyimi olanlar, olmayanlara göre daha yüksek girişimcilik puanına sahiptir. Benzer bulgulara Uluma ve Sarıışık (2016) ve Bahar vd., (2019) tarafından yapılan araştırma sonucunda da ulaşılmakta iken, Şenel ve Kocaalan (2018) ve Keleş vd. (2012) tarafından yapılan çalışma bulunmamıştır. Uluma ve Sarıışık'ın çalışmasında (2016: 749) Turizm öğrencilerinin bir işte çalışmaları ile girişimcilik tercihleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu ve çalışanların diğerlerine nazaran daha yüksek "başarma güdüsü" ve "iç kontrol odağına" sahip oldukları saptanmıştır. Benzer şekilde Bahar vd.'nin (2019) hemşirelik öğrencilerine üzerine yapmış olduğu çalışmada iş deneyimi, girişimciliği etkilemekte ve deneyim sahibi olanlar, olmayanlara göre daha girişimci çıkmaktadır. Keleş vd. (2012: 114) yapmış olduğu çalışmada iş deneyimine sahip olmak ile girişimcilik eğilimi arasında ilişki tespit edilmiştir. Ancak Keleş vd. yapmış olduğu çalışmada, iş deneyimine sahip olmayanların girişimcilik düzeyi daha yüksek çıkmıştır.

Araştırmada babaların çalışma durumu ile ankete katılan öğrencilerin girişimcilik eğilimi arasında fark tespit edilmiştir. Buna göre babası emekli olanlar, babası bir işte çalışanlara göre daha girişimcidir. Bu farkın emekli maaşlarının düşük ve yetersizliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Son olarak; Türkiye'de işsizlik; özellikle genç işsizliği, gün geçtikçe artmaktadır. Önemli bir sosyo-ekonomik sorun olan genç işsizliğine alternatif bir çözüm yolu olarak ifade edilebilen girişimcilik faaliyeti; KOSGEB, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumu, Türkiye İş Kurumu, Kalkınma Ajansları gibi pek çok kurum tarafından desteklenmektedir. Ancak bu destekler kimi zaman sınırlı kalmakta; desteklere ulaşım anlamında bürokratik birtakım sorunlar yaşanmakta ve girişimci adayları bu teşviklerden haberdar olmanın çok uzağında kalmaktadır. Bürokrasinin sadeleştirilmesi, girişimcilerin teşviklerden haberdar edilmesi, girişimcilik çalışmalarının artırılması, girişimcilik kültürü oluşturmak ve yaymak bakımından fayda sağlayacaktır.

Çalışmanın en büyük sınırlılığı, Türkiye’de eğitim faaliyetini yürüten tek bir kamu Üniversitesinin, tek bir bölümünü kapsamasıdır. İleriki çalışmalarda, farklı kurumlar ve farklı bölümlerde eğitim gören öğrencilerin girişimcilik eğilimlerinin saptanmasının, girişimciliğe ilişkin çalışmaların artması noktasında yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akçakanat, T., Mücevher, M. H., Çarıkçı, İ. H. (2014). Sözel, Sayısal ve Eşit Ağırlık Bölümlerinde Okuyan Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi: SDÜ Örneği. AKÜ İİBF Dergisi, 16 (2), 137-153.
- Akman, S.U., Bektaş, H. (2015). Üniversite Öğrencilerinin Girişimci Özelliklerinin İncelenmesi. Marmara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi. 37(1), 217-232.
- Aksel, İ., Bağcı, Z. (2016). Girişimcilik Eğilimi; Bir Kamu Üniversitesinin İİBF’sinde Öğrenim Gören Son Sınıf Öğrencilerinde Bir Araştırma. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5(7), 2120-2133.
- Akyüz, K., Gedik, T., Akyüz, İ., Yıldırım, İ. (2006). Rize İlindeki Lise ve Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Yeteneklerinin İncelenmesi. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 1.
- Alpar, R. (2010), Uygulamalı İstatistik ve Geçerlik-Güvenilirlik. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Anderson, A., Smith, R. (2007). The Moral Space in Entrepreneurship: An Exploration of Ethical Imperatives and the Moral Legitimacy of Being Enterprising. Entrepreneurship and Regional Development, 19(6), 479-497.
- Arslan, K. (2002). Üniversiteli Gençlerde Mesleki Tercihler ve Girişimcilik Eğilimleri. Doğuş Üniversitesi Dergisi, 6.
- Aydın, E., Öner, G. (2016). Sosyal Bilgiler ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Girişimcilik Düzeylerinin İncelenmesi. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 17(3).
- Bayraktar, B., Karadeniz, G. (2016). Üniversite Gençlerinin Girişimcilik Özelliklerinde Etkili Olan Faktörler. Manas Journal of Social Studies, 5(5). 59-73.
- Bilge, H., Bal, V. (2012). Girişimcilik Eğilimi: Celal Bayar Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16.
- Bygrave W., Zacharakis, A. (2010), Entrepreneurship, Second Editon, John Wiley And Son. Inc.,USA.

**ÖNLİSANS ÖĞRENCİLERİNİN GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMLERİ: PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ ÇOCUK GELİŞİMİ BÖLÜMÜ
ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

- Ceviz, Ö. G. N. Ö., Tektaş, M., Yayla, A. G. A., Tektaş, N., Sarıkaş, A. G. A., Polat, A. G. Z. (2016). Meslek Yüksekokullarında Öğrenim Gören Gençlerin Girişimcilik Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5.
- Çatır, O., Şimşek, A., Ölekli, N. (2015). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Belirlenmesine Yönelik Ampirik Bir Çalışma. *Electronic Journal of Vocational Colleges, UMYOS Özel Sayısı*: 105-114.
- Dağistan, M. T., Mısırlı, İ. ve Tanrısever, C. (2019). Turizm Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Demografik Özelliklere Göre Farklılıkları. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2).
- Dees, J. G. (1998). *The Meaning Of Social Entrepreneurship*. Working Paper, Kauffman Center for Entrepreneurial Leadership.
- Doğaner, M. Altunoğlu, A. (2010). Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimleri. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2 (2), 103-110.
- Drucker, P. F., (2012). *Yönetim*, İlker Gülfidan (Çev.), İstanbul: Optimist Yayınları.
- Durukan T. (2003). *Girişimciler İçin İşletme Yönetimi*, Ankara: Gazi Kitapevi.
- Geri, S. (2013). Relationship Between Entrepreneurial Skills and Tendencies: A Research on Physical Education Students. *International Journal of Business And Social Science*, 4(5).
- Göktaş, P., Kazaferoğlu, E. (2019). The Relationship Between Personal Traits and Entrepreneurship Tendency: A Research on Students at Suleyman Demirel University. *İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 39-63.
- Gümül, F., Çalık, A., Kurt, H. (2017). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerini İncelemeye Yönelik Bir Araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 91-107.
- Iversen, J., Jørgensen, R., Malchow-Møller, N. (2008). *Defining and Measuring Entrepreneurship*, Now Publishers Inc.
- Karadal, H. (2013). *Girişimcilik*, İstanbul: Beta Basım.
- Kaya, A. (2007). *Bilişim Ve İletişim Işığında Girişimcilik ve KOBİ Yönetimi*. Konya: Eğitim Kitapevi.
- Kaya, D., Güzel, D., Çubukçu, B. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Araştırılması: Atatürk Üniversitesinde Bir Araştırma. *Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1(2), 77-89.

- Keleş, H., Özkan, T. K., Doğaner, M., Altunoğlu A. (2012). Önlisans Öğrencilerinin Girişimcilik Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 9.
- Koe, W. L., Sa'ari, J. R., Majid, I. A., Ismail, K. (2012). Determinants of Entrepreneurial Intention Among Millennial Generation. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 40, 197-208.
- Kürtüncü, M., Yıldız, H., Karakuş, E. (2019). Üniversite Öğrencilerinde Beyin Baskın Yarım Küresinin Girişimcilik ve Atılganlık Üzerine Etkisinin Belirlenmesi. Journal of Higher Education and Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, .9(1).
- Luchsinger, V., Bagby, R. (1987). Entrepreneurship and Intrapreneurship: Behaviors, Comparisons, and Contrasts. S.A.M. Advanced Management Journal, 52(3). 10-13.
- Marangoz, M. (2012). Girişimcilik, İstanbul, Beta Yayınları.
- Morrison, A. (2000). Entrepreneurship: What Triggers It. International Journal of Entrepreneurial Behavior and Research, 6(2), 59-71.
- Ocak, S., Gider, Ö., Bayar, B. (2013). Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. Uluslararası Girişimcilik ve Kariyer Sempozyumu Kitabı. 525-544.
- Örücü E., Kılıç R., Yılmaz Ö. (2007). Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinde Ailesel Faktörlerin Etkisi Üzerine Bir Uygulama. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 27-47.
- Pan, V. L., Akay, C. (2015). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Girişimcilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Education Sciences, 9(6), 125-138.
- Salik, N., Kaygın, E. (2015). Demografik Değişkenler Açısından Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Belirlenmesi: Kafkas Üniversitesi Örneği. KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 1(13), 145-162.
- Soylu, A., Şenel, D., Kalfa, V. R., Kocaalan, M. L. (2015). Girişimcilik Eğitimlerinin Öğrencilerin Girişimcilik Eğilimlerine Olan Etkilerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Pamukkale Üniversitesi. İşletme Araştırmaları Dergisi, 7(3), 311-335.
- Şenel, D., Kızıloğlu, M. (2014). Ön Lisans Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimleri; Pamukkale Üniversitesi Kale Meslek Yüksekokulunda Bir Araştırma. I. Ulusal Meslek Yüksekokulları Sosyal ve Teknik Bilimler Kongresi.
- Şenel, D., Kocaalan, L. (2018). Çocuk Gelişimi ve Okul Öncesi Öğretmenliğinde Eğitim Gören Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Belirlenmesi: Pamukkale Üniversitesinde Bir Uygulama. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(81), 399-415.

**ÖNLİSANS ÖĞRENCİLERİNİN GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMLERİ: PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ ÇOCUK GELİŞİMİ BÖLÜMÜ
ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Şeşen, H., Basım, N. (2012). Demografik Faktörler ve Kişiliğin Girişimcilik Niyetine Etkisi: Spor Bilimleri Alanında Öğrenim Gören Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. Ege Akademik Bakış, 12, 21-28.

Türkmen, M., İşbilir, U. (2014). Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Sosyo-Demografik Özellikler Açısından İncelenmesi. Celal Bayar Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 9(2), 18-28.

Türkoğlu, T., Coşkun, T. (2013). Önlisans Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma: Köyceğiz Meslek Yüksekokulu Örneği. Girişimcilik ve Kariyer Sempozyumu Kitabı. 153-164.

Ulama, Ş., Sarıışık, M. (2016). Turizm Lisans Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma: Sakarya Üniversitesi Örneği. International Conference on Eurasian Economies.

Uysal, T. (2019). The Effect of Managers' Trust İn Subordinate on Entrepreneurial Intention: A Research on Smes. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 18(2).

Wang, C., Wong, P. (2004). Entrepreneurial Interest of University Students in Singapore. Technovation 24: 163–172.

Wilson, F., Marlino, D., Kickul, J. (2004). Our Entrepreneurial Future: Examining The Diverse Attitudes and Motivations of Teens Across Gender and Ethnic Identity. Journal of Developmental Entrepreneurship, 9(3), 177.

Yavuz, A. ve Yavuz, H. İ. (2017). Girişimcilik Eğilimlerinin Belirlenmesi: Taşkent Myo Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(21), 89-100.

Yıldız, S., Kapu, H. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Bireysel Değerleri İle Girişimcilik Eğilimleri Arasındaki İlişki: Kafkas Üniversitesi'nde Bir Araştırma, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(3), 39-66.

Yılmaz, E. Sünbül, A, M, (2009). Üniversite Öğrencilerine Yönelik Girişimcilik Ölçeğinin Geliştirilmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21, 195-203.

Zimmerer, T., Scarborough, N., Wilson, D. (2007). Essentials of Entrepreneurship and Small Business Management, New Jersey: Pearson Prentice Hall.

<https://knoema.com/atlas/Turkey/topics/World-Rankings/World-Rankings/Global-entrepreneurship-index> (15.07.2020).

ANKET

Değerli Öğrenciler;

Bu anket, üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini araştırmaktadır. Bu bağlamda vermiş olduğunuz cevaplar, literatüre katkı sağlayacağı için anketi titizlikle okumanız ve cevaplandırmanız

yerinde olacaktır. Lütfen soruları dikkatli bir şekilde okuyup, her soruyu cevaplandırınız. Katılımınız için teşekkür eder, başarılar dilerim.

DİLEK ŞENEL
FATMA ÖZGE ÖZGEN ÖNEY
Öğretim Görevlisi

DEMOGRAFİK VERİLER

1) Hangi Bölümde Okuyorsunuz?

Kale MYO	Acıpayam MYO	Honaz MYO
Bölümler	Bölümler	Bölümler
Muhasebe ve Vergi Uygulamaları	Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri	Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı
İşletme Yönetimi	Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı	Dış Ticaret
Maden Teknolojileri	Çağrı Merkezi Hizmetleri	Bankacılık ve Sigortacılık
Turizm ve Seyahat Hizmetleri	Maliye	Menkul Kıymetler ve Sermaye Piyasası
Çocuk Gelişimi	Süt Ürünleri Teknolojisi	Muhasebe ve Vergi Uygulamaları
	Özel Güvenlik ve Koruma	Halkla İlişkiler
	Laborant ve Veteriner Sağlık	Pazarlama
		İşletme Yönetimi
		Lojistik

2) Kaçınıcı sınıfta okuyorsunuz?

1. () 2. () 3. Sınıf ve üzeri ()

3) Öğretim durumunuz nedir?

Normal Öğretim () İkinci Öğretim ()

4) Girişimcilik dersi aldınız mı?

Evet () Hayır () Bu dönem alıyorum()

5)Cinsiyetinizi Belirtiniz?

Erkek () Kadın ()

6)Kaç Kardeşsiniz?

1 () 2 () 3 () 4 () 5 () 5' ten fazla ()

7)Ailenin Kaçınıcı Çocuğusunuz?

1 () 2 () 3 () 4 () 5 () 5 ten fazla()

8)Yaşınızı Belirtiniz?

17-20() 21-25 () 26-30 () 31-35 () 36üzeri()

9)Evli misiniz?

Evet () Hayır ()

10) Bir işyerinde çalışıyor musunuz?

Evet () Hayır ()

11)Ailenizin Gelir Seviyesi Nedir?

0-1.603 TL () 1.604- 2.000 () 2.001-5.000() 5001 ve üzeri()

12)Anne-babanız gelir getiren bir çalışma gerçekleştiriyor mu?

ANNE: Evet () Hayır () Emekli ()

BABA: Evet () Hayır () Emekli ()

ÖNLİSANS ÖĞRENCİLERİNİN GİRİŞİMCİLİK EĞİMLERİ: PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ ÇOCUK GELİŞİMİ BÖLÜMÜ

ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

MADDELER	Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Sık sık	Çok sık
1. İşimde geçmiş performansımdan daha iyi olabilmek için daha çok çaba harcamaya çalışırım.					
2. Görevimin son derece zor olduğu zamanlarda elimden gelenin en iyisini yaparım.					
3. İstediğim şeyi elde ettiğim zaman bunun sebebini genellikle kendi yeteneklerim olduğunu düşünürüm.					
4. İşlerimde kendi kararlarım etkilidir.					
5. Kendi işimi kurabilirim.					
6. İşten zorunlu olarak ayrılırsam işle ilgili kendime seçenekler oluşturabilirim.					
7. Zor durumlarda seçenekler oluşturabilirim.					
8. Farklı insanlarla dostluklar kurabilirim.					
9. Denemediklerimi denemekten çekinmem.					
10. Kendimde farklı işler yapabilecek enerjiyi hissedirim.					
11. Arkadaşlarıma değişik iş projelerden söz ederim.					
12. Yeteneklerimi uygulayabilecek alanlar oluştururum.					
13. Arkadaşlarımdan gelen bazı projelere katılmaktan çekinmem.					
14. Hayatımı dış etkenlere bırakmam.					
15. Kararlarımla hayatımı şekillendirebileceğimi düşünüyorum.					
16. Risk almaktan çekinmem.					
17. Geleceği görerek ona dönük hazırlıklar yapabilirim.					
18. Yeni bir şeyleri denememe imkân veren projeler üzerinde çalışmayı severim.					
19. Eski fikirlere ve uygulamalara meydan okumayı ve daha iyilerini araştırmayı severim.					
20. Yeni bir perspektiften bakmama imkân sağlayan proje ve işlerle uğraşırım.					
21. Geçmişte başkaları tarafından kullanılmamış yeni yöntemlerle çalışmayı denerim.					
22. Yeterli çabayla, her türlü sorunu ortadan kaldırabiliriz.					
23. Yaptığım planları yürütebileceğimden çoğunlukla eminimdir.					
24. Yeni bir durum ve uygulamaya adapte olmakta sorun yaşamam.					
25. Üzerinde çalıştığım bir konuda hata yapmaktan çekinmem.					
26. Her işin bir riski vardır. İşimde her türlü riski göze alabilirim.					
27. Başarıyı sağlayacak uygun yöntem ve tekniklerin arayışı içerisindeyimdir.					
28. Karşıma çıkan fırsatları değerlendirebilirim.					
29. Elimdeki kaynakları bir araya getirerek verimliliğe dönüştürebilirim.					
30. İşimde ve çalışmalarımında ortaya çıkan değişimlere açığım.					
31. İşimi severek ve azimle yaparım.					
32. İşimde yaratıcılık yönüm güçlüdür.					
33. İşimi gerçekleştirirken, herhangi bir ekip ya da kişiyle çalışabilirim.					
34. Bir işte ya da uygulamada liderliği ele almaktan çekinmem.					
35. İş konusunda gelecekle ilgili etkili kararlar alabilirim.					
36. Farklı işlere yönelik motivasyonum ve eğilimlerim güçlüdür.					

TÜRKİYE’DE DIŞ BORÇLARIN ENFLASYON ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE İLİŞKİN BİR İNCELEME

Emre DEMİR* Pelin ÇETİN**

ÖZ: Dış borç ve enflasyon, ülkelerin istikrarlı bir ekonomiye sahip olmaları açısından önemli ekonomik değişkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hususta çalışmanın amacı, dış borçların enflasyon üzerindeki etkilerini Türkiye ekonomisi üzerinde 2000-2019 yılları arasındaki verilere dayanarak ortaya koymaktır. Burada takip edilen yöntem karşılaştırmaları olarak Türkiye’de dış borç ve enflasyon verilerini sınırlandırılan yıllar içerisinde sunulması ve akabinde gerekli değerlendirmelerin yapılmasıdır. Bu konjonktür, gelişmekte olan Türkiye ekonomisi için oldukça önemli olup, günümüzde de fenomen konulardan birisini teşkil etmektedir. Çalışmanın bulguları; Türkiye’de özel sektör dış borçlanmaların enflasyon oranları üzerindeki etkilerinin, kamu sektörü borçlanmalarına göre daha fazla olduğudur. Bu hususta, özel kesim dış borçlanmaları ile enflasyon oranları arasında pozitif bir bağ gözlemlenmiş ve aynı zamanda brüt dış borçların enflasyon üzerindeki etkilerinin bir dönem gecikmeli olduğu görülmüştür. Ek olarak bu etkilerin ters hareket ettiği durumlarda mevcuttur. Bu sonuçlar, Türkiye’de başvuru dış borçların kullanımı ile ilişkilendirildiğinde olağan gözükmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Dış Borç, Enflasyon, Türkiye Ekonomisi, Karşılaştırmalı Analiz

Jel Sınıflandırması: E00, F34, E40

Makalenin türü: Araştırma

Geliş tarihi: 04.07.2020 / **Kabul Tarihi:** 06.12.2020 / **Yayın Tarihi:** 11.12.2020

A STUDY ON THE EFFECT OF EXTERNAL DEBTS ON INFLATION IN TURKEY

ABSTRACT: Foreign debt and inflation are important economic variables for countries to have a stable economy. In this regard, the purpose of the study is to determine the effects of foreign debt on inflation put forward based on the data between the years of 2000-2019 in Turkey. The method followed here, in comparison, external debt and inflation data in Turkey, is making the submission in the specified year and then the required assessment. This conjuncture is very important for emerging economies such as Turkey, and also poses one of the topics phenomenon today. The findings of the study show that the effects of private sector external borrowing on inflation rates are greater than public sector borrowing. In this respect, a positive link was observed between private sector external borrowing and inflation rates, and at the same time, it was observed that the effects of gross external debt on inflation were lagging for a period. In addition, these effects are present in cases where they act opposite. These results seem usual when it is associated with the use of external debt in Turkey.

KeyWords: External Debt, Inflation, Economy of Turkey, Comparative Analysis

Jel Classification: E00, F34, E40

Type of article: Research

Received: 04.07.2020 / **Accepted:** 06.12.2020 / **Published:** 11.12.2020

* Doktora Öğr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla, emredemir3407@gmail.com ORCID: 0000-0001-7881-9575

** Doktora Öğr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, pelincetin48@hotmail.com ORCID: 0000-0002-0205-6089

Kaynak gösterimi için:

Demir, E. ve Çetin, P. (2020). Türkiye’de Dış Borçların Enflasyon Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bir İnceleme. Uluslararası Antalya Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 1(2) .34-46.

1. Giriş

Dış borç, hükümetin diğer para birimlerinde yerleşik olmayan kişilere genellikle ABD doları cinsinden teminat taahhütleri de dahil olmak üzere dış parasal borç yükümlülüklerini içermektedir (Beaugrand vd., 2002). Ülke ekonomileri için dış borçların önemi, özellikle petrol krizi sonrası yaşanan stagflasyon ile birlikte daha da artmıştır. Dış borçların ülke ekonomilere olan etkileri çok yönlü olup, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre heterojen bir özelliğe sahiptir (Yenipazarlı ve Demir, 2019: 2).

Dünya ekonomilerinin birçoğu, artan kamu harcamalarını karşılamak için düşük sermaye oluşumu ve kaynak sıkıntısı ile karşı karşıyadır (Aluko ve Arowolo, 2010). Kamu harcamalarındaki sürekli artışlar ve bütçe açıklarının genişlemesi ile çoğunluk, bütçe açıklarını ve fon gelişimini tıkamak için borçlanmaya devam etmek zorunda kalmaktadır (Saheed vd., 2014). Bu tür borçların çoğunluğu aslında, ulusal hükümetler tarafından garanti edildiği için dolaylı olarak kamu borçları olarak da düşünülebilmektedir. Çünkü özel kurumlar tarafından geri ödenmemeleri durumunda, nihayetinde hükümet tarafından kamulaştırılmakta ve kamu tarafınca ödenmektedir (Kim ve Zhang, 2012: 121). Bu konjonktürden farklı olarak dış borçlar, iç tasarruftan fayda sağlayamayan ekonomiler için kâr elde edebileceği finansal kaynaklardan biri olarak ele alınabilir (Ekinci, 2016: 45). Dahili olarak politika yapıcılarını enflasyonu körükleme korkusundan dolayı vergi yerine borçlanma yoluyla fon toplamayı tercih etmektedirler (Sabbir, 2009).

Dış borç, bir ülkenin ekonomik büyümeyi destekleyen iç yatırım finansmanı için önemli bir fon kaynağıdır. Diğer bir ifadeyle, ülke nispeten düşük bir gelişme düzeyindeyken ve gelişmiş bir yerel finansal piyasası olmadığında önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla bu fonların kullanımı enflasyon dahil olmak üzere önemli makroekonomik değişkenler üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak etkileri bulunmaktadır (Tskhadadze, 2019).

Dış borçların enflasyon üzerindeki etkileri, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılıklar gösterdiği gibi, üç farklı şekillerde gerçekleşmektedir. Bunlar; yukarı yönlü enflasyonist baskılar, aşağı yönlü deflasyonist baskılar ve nötr olarak ayrılmaktadır. Bu farklı etkiler, dış borçların kullanımı ve geri ödemeleri ile doğrudan ilişkidir. Ülke ekonomilerince elde edilen bu fonların, iç piyasaya empoze edilerek yatırımları ve toplam talebi teşvik edecek şekillerde kullanımı enflasyonist baskılara sebep olurken; elde edilen bu fonların piyasaya aktarılmadan daha önceki borçlarda veya kar odaklı dış yatırımlarda kullanılması durumunda etkisi nötr veya deflasyonist olabilmektedir. Dolayısıyla ülkelerin bu tür fonlara başvurusu, aynı zamanda bir borç yönetimi kavramını da ön plana çıkarmaktadır.

Çalışma Türkiye'deki dış borçların enflasyon üzerindeki etkilerini 2000-2019 yılları arasında elde edilen veriler dahilinde ortaya koymaktadır. Çalışma şu şekilde devam etmektedir: Birinci bölümde dış borçların enflasyon üzerindeki etkilerine dair teorik çerçeveye yer verilmektedir; ikinci bölümde konu ile ilgili ampirik literatüre değinilmektedir; üçüncü ve son bölümde ise belirlenen yıllar dahilinde elde edilen veriler dikkate alınarak Türkiye'de dış borçların enflasyon üzerindeki etkileri ortaya koyulmakta ve gerekli değerlendirmeler yapılmaktadır.

2. Teorik Çerçeve

Klasik iktisadi yaklaşım, Smith başta olmak üzere, hükümetlerin bütçe açıkları yürütmemesi gerektiğini savunmaktadır. Çünkü borç birikimi, tamamı yerli yatırımcılara borçlu olsa bile ülke için zararlı olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni, kısa süre sonra borcun geri ödenmesi ihtiyacının, vergilendirmenin artmasına ve yerli sermayenin uçuşuna

ve kalan yerli üreticiler üzerinde olumsuz etkileri olan para biriminin devalüasyonuna yol açmasıdır. Smith'e göre, borç, “bir ulusun zenginlik ve refah yönündeki doğal ilerleyişini” ciddi ölçüde geciktirmektedir. Sonuç olarak Smith, tüm hükümet harcamalarının vergilendirmeyle finanse edildiği dengeli bütçeler önermiştir. Bütçe açıkları, yalnızca acil durumlarda, savaşlar veya doğal afetler sırasında ortaya çıkanlar gibi gerekçelendirilebilir (Smith, 1937: 674). Aynı şekilde Ricardo, Smith'in devlet harcamalarının verimsiz karakteri ve kamu borçlanması yoluyla finansmanlarının yatırılabılır ürünü azalttığı ve bu nedenle toplumun servet biriktirme kapasitesine zararlı olduğu fikrini paylaşmaktadır (Tsoulfidis, 2007:4). Özetle Klasik iktisadi yaklaşım, borçlanmayı yalnızca olağanüstü bir durumda kullanılan fonlar olarak görmekte, aksi takdirde ekonomik sorunlara neden olacağı görüşünü savunmaktadır.

Marx, kapitalist sistemde devletin işlevlerine (ve özellikle de kamu borcunun rolüne) çok az önem vermiş ve daha yakın zamanlarda Marksist akademisyenler tarafından bu konuya çok az dikkat gösterilmiştir. Marx'a göre genişleyen borçlanmaların sermaye yeniden üretimi ve gelir dağılımı üzerindeki etkileri hakkındaki düşünceleri ön plandadır. Karl Marx'ın görüşüne göre, borç sorunu, Devletin kapitalist toplumdaki rolünün genişlemesi ile yakından ilişkilidir. Kamu borcundaki artış, kapitalist yeniden üretime izin veren en önemli araçlardan biridir. Marx'a göre modern halkların aslında kolektif mülklerine giren sözde milli servetin tek kısmı ulusal borçlarıdır. Yine Marx'a göre artan bir kamu borcu, artan vergilendirme anlamına gelmektedir ve aşırı vergilendirme bir olay değil, bir prensiptir. Ayrıca devletin kur değeri, ulusal borç oranlarıyla ilişkilidir. Yüksek borç oranları devleti yabancılaştırmakta ve kapitalistlerin çıkarlarına göre yönetilmesine sebep olmaktadır. Özet olarak Marx, borçlanmanın “aldatıcı ve hayali” bir sermaye olarak görmektedir (Davanzati ve Patalano, 2017).

Dış borçlanmaların gerekliliği, ekonomik büyümede devlet müdahalesini savunan Keynes ile başlamıştır. Bu başlangıç Keynes'in hükümet harcamalarını genişletmek için tercih ettiği araç olan ve yatırımın “sosyalizasyonu” olarak adlandırılan kamu yatırım harcamalarından ileri gelmektedir. Bu hususta Keynes, gelişme yolundaki ülkelerde dış borcun ekonomik büyüme noktasında önemli katkılar yapabileceğini ve daha yüksek büyüme oranı için devlet müdahalesinin gerekli olduğunu ileri sürmüştür. Sonraki yıllarda Harrod-Domar bu ilişkiyi ele almış ve dış borçların tasarruf imkânlarına ilave kaynak sağlayarak yatırımları arttırdığını belirtmiştir. Yatırımlardaki artışın da geliri arttırarak büyüme oranında bir artışa yol açtığını ifade etmiştir (Kara, 2001:96-97). Keynesyen yaklaşıma göre, milli gelirlerde artış sağlandığı sürece, borçlardaki artışın önemi olmamakta ve gelecek kuşaklara sadece faiz miktarı kadar bir yük getirilmektedir. Aynı zamanda borçlanmanın yükünün gelecek kuşaklara aktarılması söz konusu olmamaktadır (Erol, 1992: 92).

Neoklasik iktisadi yaklaşıma göre dış borçlar, ekonomik aktiviteyi teşvik etmektedir. Ancak kamu borçları için bu tür finansman kaynağına başvurulması, vergilendirme ile aynı sonucu doğurmaktadır. Borçların ödeme sırasında oluşan likitide sıkışıklığı tüketim ve tasarruflar üzerinde bir kısıtlamaya sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla gelecek kuşaklara daha az sermaye stoğu bırakılabilmektedir (Rosen, 1995: 458).

Devletin rolünün azaltılmasını ve keskin mali tasarruf önlemlerini savunan Monetarist yaklaşıma göre borçlanmalar, ülke içerisinde paranın dolaşım hızını arttırmakta ve dolayısıyla bu durum enflasyona sebep olmaktadır. Aynı zamanda dış borç ödemeleri

sırasında ekonomide daralmalar meydana gelebilmektedir. Bu yaklaşım içerisinde dış borçlanmaların faiz arttırıcı etkileri de mevcuttur (Aničić vd., 2019: 1-2).

3. Ampirik Literatür Taraması

Dış borçlanmanın ekonomi literatürüne girişi Rosenstein-Rodan (1962) tarafından yapılan ilk ampirik çalışma ile başlamıştır. Özellikle İkinci Dünya savaşı sonrasında ülkelerin uyguladığı ekonomi politikalarına takiben dış borçların enflasyon üzerindeki etkileri önemli bir konu olarak günümüze kadar gelmiştir.

Dış borçların enflasyon üzerindeki etkilerine ilişkin Türkiye ekonomisine ait bazı ampirik çalışmalar ve sonuçları şu şekildedir: Ulusoy ve Küçükkale (1996), Türkiye ekonomisi üzerinde 1965-1994 yılları arasında yıllık veriler dahilinde, dış borç ile enflasyon ve büyüme arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik testi ve basit regresyon modelini kullanarak incelemiş ve elde edilen bulgularda dış borçların, enflasyonu arttıran bir etkiye sahip olduğu ve ekonomiyi olumsuz etkilediği sonucunu ortaya çıkarmışlardır. Akan ve Kanca (2015), Türkiye ekonomisi üzerinde vektör otoregresif tekniği kullanarak yaptığı, 1980-2013 dönemini kapsayan analiz sonuçlarında dış borçlardaki değişmelerin enflasyon oranı üzerinde anlamlı bir etkiye neden olduğunu tespit etmişlerdir. Kamacı (2016), 6 Orta Asya Cumhuriyeti (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan) ve Türkiye için, dış borçların büyüme ve enflasyon üzerine etkileri panel veri analizi test etmiştir. Elde edilen bulgularda dış borçlarla enflasyon arasında herhangi bir nedensel ilişki tespit edememiştir. Yenipazarlı ve Demir (2019), Türkiye'deki dış borçların enflasyon üzerindeki etkisi vektör otoregresif yöntemi yardımıyla, 2003: Q1-2017: Q4 dönemi üçer aylık veriler kullanılarak test etmişler ve elde edilen sonuçlarda dış borçlardaki artışın, kısa dönemde anti-enflasyonist etkilere sebep olduğu tespit etmişlerdir. Ancak uzun dönemde bu konjonktürün ters hareket ettiğini ve enflasyona sebep olduğunu ortaya koymuşlardır. Araştırmacılar bu sonucun bağlayıcılarını, Türkiye'de dış kaynakların kullanım alanına atfetmişlerdir.

Türkiye ekonomisi dışında dış borçların enflasyon üzerindeki etkilerine ilişkin bazı ampirik çalışmalar ve sonuçları şu şekildedir: Tskhadadze (2019), Gürcistan ekonomisi üzerinde dış borçların enflasyon üzerindeki etkisini 2003-2017 yılları arasında analiz etmiş ve sonuçlarda yüksek oranda borçlanmaların enflasyonist etkilerini tespit etmiştir. Yeboah vd. (2016), Şili, Gana, Endonezya, Kenya, Malezya ve Tayland olmak üzere 6 ülkenin yıllık verilerini kullanarak, panel veri yardımıyla gerçekleştirmiş oldukları çalışma sonuçlarında, dış borç pozisyonu reel değişkenlere referansla enflasyonun değiş tokuşunu desteklediğini ortaya koymuşlardır. Mweni vd. (2016)'nin Kenya üzerinde 1972-2012 dönemini kapsayan en küçük kareler yöntemi ile yaptığı analiz sonucunda, enflasyon ve dış borç arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğunu ve ekonomideki enflasyonist baskıların dış borç seviyelerindeki artıştan kaynaklandığını ortaya koymuşlardır. Nguyen'in (2015) panel yöntemiyle yapmış olduğu, gelişmekte olan 15 Asya ekonomisi için 1990-2012 dönemini kapsayan analiz sonucunda, kamu borçlarının istatistiksel olarak enflasyon üzerinde olumlu etkilerini ortaya koymuştur.

Dış borçların enflasyon üzerindeki etkilerine ilişkin ampirik literatür incelendiğinde; konunun daha çok büyüme, bütçe açıkları, kamu borçları gibi değişkenler kullanılarak incelendiği görülmektedir. Dış borçların enflasyon üzerindeki etkileri hususunda ampirik çalışmalarda elde edilen sonuçlar daha çok dış borçların enflasyonist baskılar yarattığı ile karakterizedir. Ancak bu konudaki ana fenomen, ülkelerin gelişmiş düzeylerindeki farklılıklardır. Bu farklılıklar aynı zamanda etkilerin boyutunu da değiştirmektedir. Yine bu

konuda araştırmacılar tarafından tercih edilen yöntemler ağırlıklı olarak VAR ve Panel Veri analizi olduğu görülmüştür.

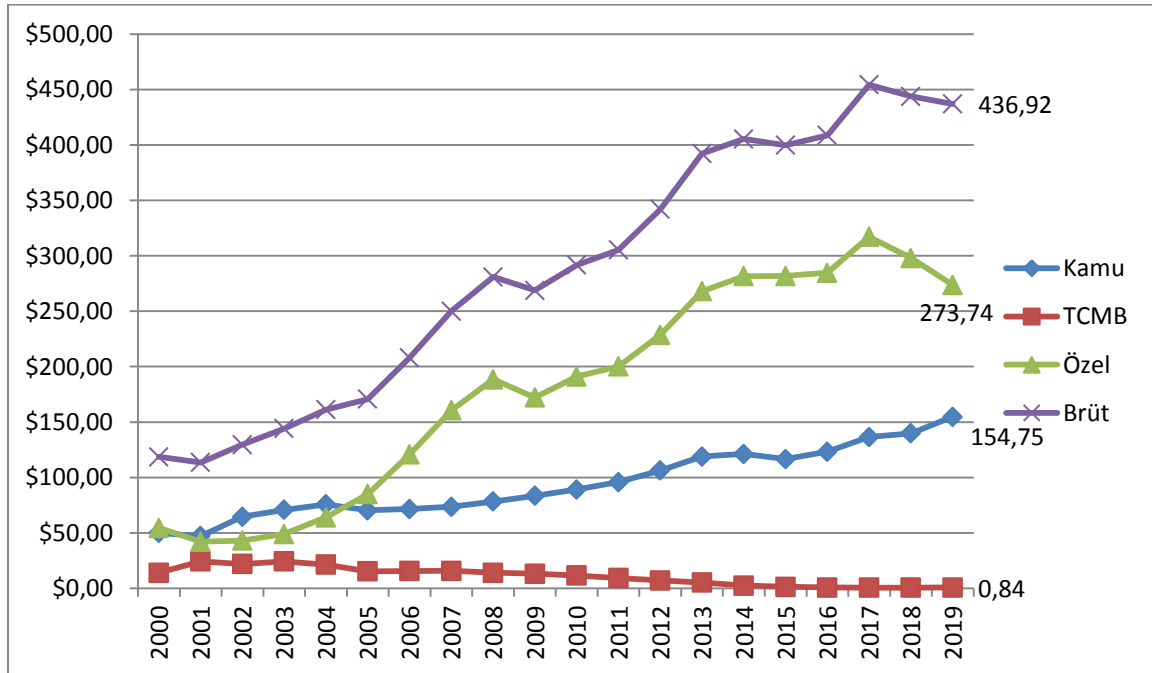
4. Türkiye’de Dış Borçlanmaların Enflasyon Üzerindeki Etkileri

Türkiye’de dış borçların enflasyon üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla ilk olarak Türkiye’deki dış borç göstergeleri sunulmuş ve akabinde Türkiye’nin enflasyon oranları gösterilmiştir. Ele alınan bu değişkenler son olarak ortak bir başlıkta toplanarak karşılaştırılmış ve gerekli değerlendirmeler yapılmıştır. Takip edilen bu yöntem, aşağıdaki gibi alt başlıklar halinde ele alınmıştır.

4.1. Türkiye’de Dış Borç Göstergeleri

Gelişmekte olan ölkelerde iç tasarruf yetersizliği sebebiyle gerekli yatırımların yapılamaması, düşük ihracat gelirleri ve dolayısıyla yaşanan döviz sıkıntısı bu ölkeleri dış borçlanmaya sevk etmektedir. Aynı zamanda dış borçların maliyetinin, iç borçlardan daha az oluşu ve dış borcun özelliği itibari ile döviz cinsinden oluşu, bu tür fon talebini arttırmaktadır. Gelişmekte olan ölkede konumunda olan Türkiye ekonomisi içinde aynı durum geçerlidir. Ancak bu borçlanma türünün getirileri olduğu gibi ekonomiler için bazı götürüleri de olmaktadır. Dış borçların etkin kullanılamaması durumunda, geri ödemeler sırasında yaşanan sıkıntılar, gelişmekte olan ölkede ekonomilerini daraltmakta ve makroekonomik değişkenler üzerinde olumsuz etkileri ortaya çıkmaktadır.

Türkiye için dış borçlanma, tarihsel olarak da manidardır. Zira Osmanlı Devleti’nden kalan borçların yükümlülüğün yaşatmış olduğu zorluklar araştırmacılar tarafından iyi bilinen bir konudur. Dolayısıyla Türkiye’nin kuruluş yılından itibaren günümüze kadar olan süreçte bu husus önemli bir yer tutmaktadır. Araştırmanın sınırları dahilinde 2000 ile 2019 yılı arasındaki dış borç göstergeleri; Merkez Bankası, kamu, özel ve toplam brüt olmak üzere aşağıda Grafik 1’de gösterilmektedir.

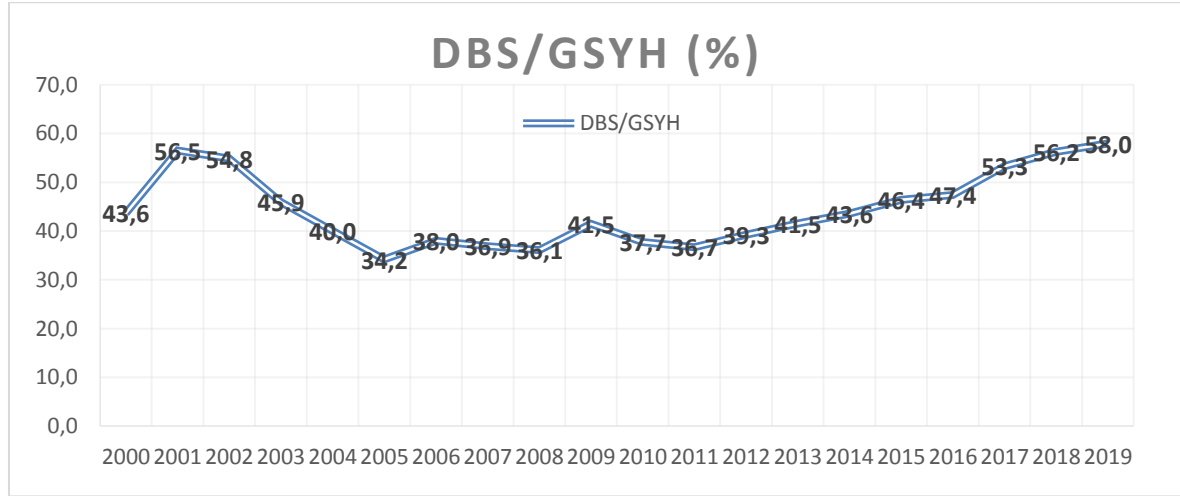
Grafik 1. Türkiye’nin Dış Borç Göstergelerinin Sektörel Dağılımı (Milyar Dolar)

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Kamu Finansman İstatistikleri 2020

Grafik 1'de Türkiye'nin sahip olduğu dış borç göstergeleri sektörlere ayrılarak gösterilmektedir. Ele alınan yıllar içerisinde en dikkat çeken borç artışları özel sektöre atfedilebilir. 2001 yılında önemli bir ekonomik kriz atlatan Türkiye ekonomisi, bu kriz sonrasında uyguladığı politikalarda özel sektör borçlanmasının önündeki engelleri kaldırdığı veya hafiflettiği şeklinde bir yorum sunulabilir. Bu yorum, 2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisinin (AKP) uyguladığı politikalar ile doğrulanabilir. Özel kesim borçlarının kırılma yaşadığı yıl ise 2008 krizine denk gelmektedir. Özel kesim borçlarındaki artışın yanında, bu yıllar içerisinde kamu borçlarında da artış gözlemlenmektedir. Ancak bu artış, özel sektör kadar keskin olmamaktadır.

Brüt dış borç stoku 2009'da azalış göstermiş ancak sonraki yıllarda tekrar artmaya devam etmiştir. Dış borç stokunun 2009 yılındaki düşüşünde, 2008 küresel ekonomi krizinin borçlanma olanaklarını azaltma etkisi söz konusudur (Akan ve Kanca 2015:7).

2016 yılı itibari ile dış borçlanma konusunda özel sektörde keskin düşüşler meydana gelirken, kamu borçları özel kesimde yaşanan düşüşlerin aksine artış gösterdiği gözlemlenmektedir. Bu husus Türkiye ekonomisinin son yıllarda yaşadığı hem iç hem de dış olumsuz faktörlerin etkisi ile örtüşmektedir. Özellikle dış ilişkilerde yaşanan olumsuz gelişmeler, özel kesimin dış kaynak bulmasında birtakım sıkıntıların oluşmasına neden olmuştur. Aynı zamanda daha önceki borçlanmaların vadesi yine bu kesimi ve faaliyetlerini daralttığı görülmektedir. Bu gelişmeler bağlamında Türkiye'deki dış borçların Gayri Safi Yurt İçi Hasılaya oranı Grafik 2'de gösterilmektedir.

Grafik 2. Türkiye'nin Dış Borçların GSYH'ye Oranı

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Kamu Finansman İstatistikleri 2020

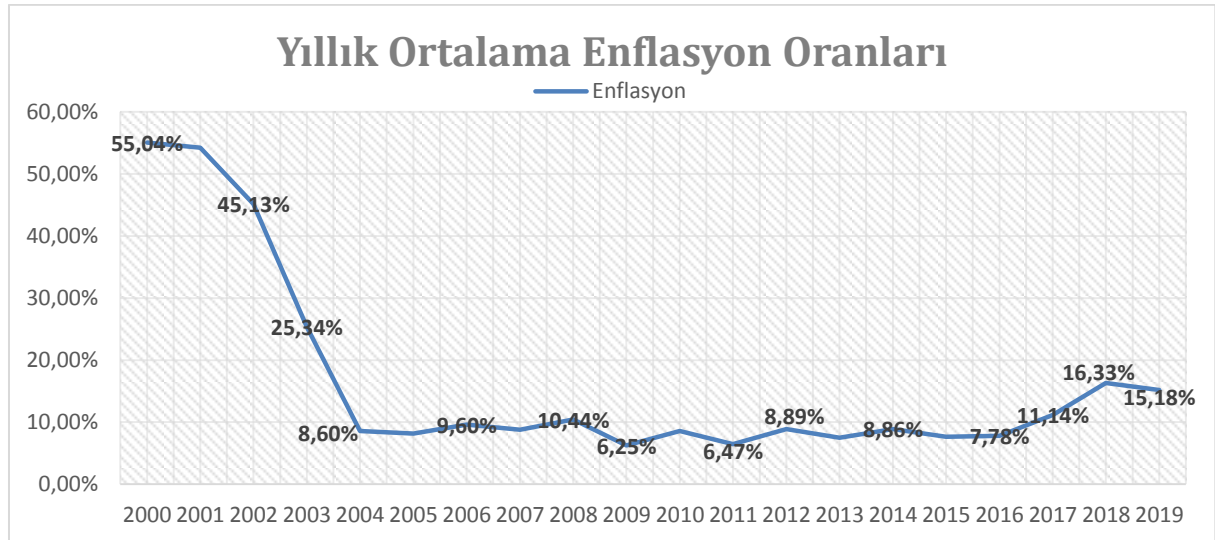
Grafik 2'de görüldüğü üzere, Türkiye'de DBS/GSYİH oranı 2001 krizinde yüzde 50'lerin üzerine çıkmış ancak bu oran, 2001 krizi sonrasında uygulanan politikalar ile birlikte düşme eğilimine girmiştir. Başka bir deyişle; kriz ortamından kurtulmak, enflasyonla kararlı bir biçimde mücadele edebilmek, sürdürülebilir bir büyüme ortamını sağlamak ve gelir dağılımını iyileştirmek amacıyla 2001 yılında "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" (GEGP) uygulamaya koyulmuş ve bu program uygulamaları, 2002 yılında AK Parti'nin iktidara geldiği yıllarda da sürdürülmüştür. Uygulamaya konulan bu program ile birlikte o dönem içerisinde sağlanan siyasi istikrar, ekonomik anlamda birtakım iyileşmelerin meydana gelmesini sağlamış ve bu hususta DBS/GSYİH oranında da iyileşmeler kaydedilmiştir. Ancak bu ekonomik değişkenler üzerinde sağlanan iyileşmeler, 2012 yılından itibaren ters konjonktürde hareket etmiştir. Yani, Türkiye ekonomisinde 2012 yılından itibaren DBS/GSYİH

oranı artmaya başlamıştır. Bu başlangıç, hem iç (gençlik ayaklanmaları, verimsiz kaynak kullanımı, özel sektör etkinsizliği, siyasi kargaşalar vb.) hem de dış (sınır ülkelerindeki ayaklanma ve çatışmalar, gelişmiş ülkelerdeki faiz ve para politikaları, dış ticaret oranlarındaki azalmalar, dış ülkelerle olan diyalogun azalması/kötüleşmesi vb.) ekonomik ve siyasi olumsuz gelişmeler ile ilişkilendirilebilir. Yine akabinde 2016 yılında yaşanan kalkışma girişimi de Türkiye ekonomisini olumsuz yönde etkilemiş ve bu dönemden itibaren son 3 yılda DBS/GSYİH oranlarında sert artışlar gerçekleşmiş, öyle ki bu durum 2018 yılı itibari ile 2001 kriz sürecindeki rakamlar ile benzeşmiş ve hatta 2019 yılında bu rakam 2001 krizindeki rakamın üzerine çıkmıştır. Bu konudaki özet ifade; borçların GSYH içindeki payı 2017'den sonra yüzde 50'lerin üzerine çıkmıştır ve 2019 yılında en yüksek seviyesine yüzde 58'i bulmuştur.

4.2. Türkiye'de Enflasyon Verileri

İstikrarlı para politikasının veya fiyatlar genel seviyesi doğrudan yabancı yatırımı teşvik edebilir veya dış ticaret üzerinde ithalat veya ihracat yönlü etkileri olabilir ve dolayısıyla doğrudan olarak dış borçlar ile ilişkilendirilebilir. Bu konjonktür özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sıklıkla görülmektedir. Dolayısıyla ekonomiler için önemli bir makro ekonomik değişken niteliğindedir.

Dış borçların, enflasyon üzerindeki etkileri daha önce bahsedildiği üzere heterojen yapıdadır. Diğer bir ifadeyle bu husus, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre değişebileceği gibi dış borçlara başvuran ülkelerde bu fonların kullanım alanları ile de doğrudan ilişkidir. Bu tür fonlara başvuran ülkelerin, bu borçları kullandığı alanların döviz getirici yatırımlara yöneltilmemesi akabinde geri ödemeler konusunda da kullandığı alanlardan dolayı ortaya çıkan etkilere benzer veya farklı durumlarda olabilmektedir. Yani hem dış borçların kullanımı hem de dış borç ödemeleri, fiyatlar dengesi üzerinde birtakım bozulmalara sebep olmaktadır. Bu bozulmalar gerek yukarı gerek aşağı yönlü olabilmektedir. Genel olarak bu etkiler üçe ayrılabilir; enflasyonist, deflasyonist ve nötr 'dür. Çalışmanın karşılaştırmalı olarak sürdürülebilmesi için sınırlanan yıllar içerisindeki enflasyon oranları Grafik 3'te gösterilmekte ve akabinde gerekli değerlendirmeler yapılmaktadır.

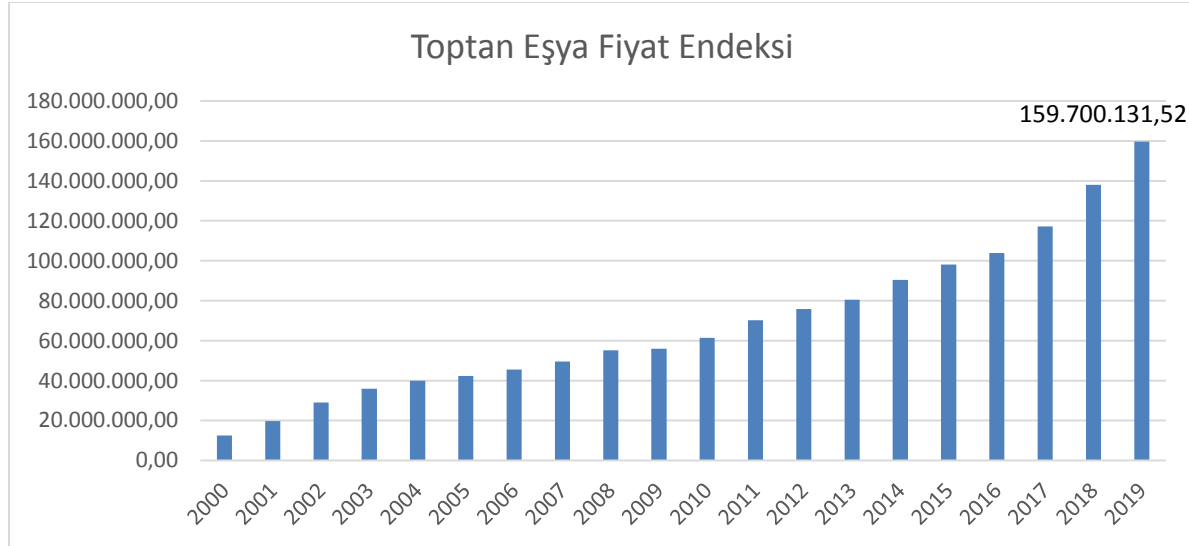

Grafik 3. Türkiye'de Yıllık Ortalama Enflasyon Oranları

Kaynak: Statista

2000'li yılların başında Türkiye'de enflasyon oranları çift haneli olarak seyrettiği ve 2001 krizinde %45,13 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Ancak kriz sonrasında GEGP'nin amaçları arasında yer alan enflasyonla kararlı mücadelenin faydaları, kriz sonrası ilk yılında gerçekleşmeye başlamış ve 2002 yılında bu rakam %25,34'e düşmüştür. 2002 yılı itibari ile siyasi istikrarın sağlandığı Türkiye ekonomisinde yaşanan gelişmeler, enflasyon oranlarının da iyileşmesini sağlamış bu yıllık ortalama enflasyon oranları tek hanelere kadar gerilemiştir. Tek haneli enflasyon rakamları, Türkiye'nin uzun yıllardır kronik çift haneli enflasyon sorunu göz önüne alındığında, önemli bir başarı olarak yerini almıştır.

Türkiye'de tek haneli enflasyon oranları, 2008 küresel krizinin etkisi ile tekrar çift haneli gerçekleşmiş olmasına rağmen, küresel kriz sonrası yıllarda yine tek hanelere gerilemiştir. Ancak 2016 yılında yaşanan siyasi gerilim ve akabinde ekonomik gelişmeler, enflasyon oranlarını olumsuz etkileyerek tekrar çift hanelere çıkmasına neden olmuştur. Bu konjonktür, özellikle döviz kurundaki dalgalanmalardan ileri gelmektedir. Ulusal para değerindeki aşırı dalgalanmalar, enflasyon oranlarının hızla yükselmesine neden olmuş ve 2018 yılında yıllık ortalama enflasyon oranı %16,33 olarak siyasi istikrarın sağlandığı yıllar içerisinde en yüksek rakam olarak gerçekleşmiştir. Akabinde 2019 yılı ortalama enflasyon oranı ise %15,18 olmuş ve bir önceki yıla göre düşüş eğilimine girmiştir. Türkiye ekonomisine ait toptan eşya fiyat endeksi (TEFE) verileri ise Grafik 4'te sunulmaktadır.

Grafik 4. Türkiye'de Toptan Eşya Fiyat Endeksi (Genel Endeks) Verileri

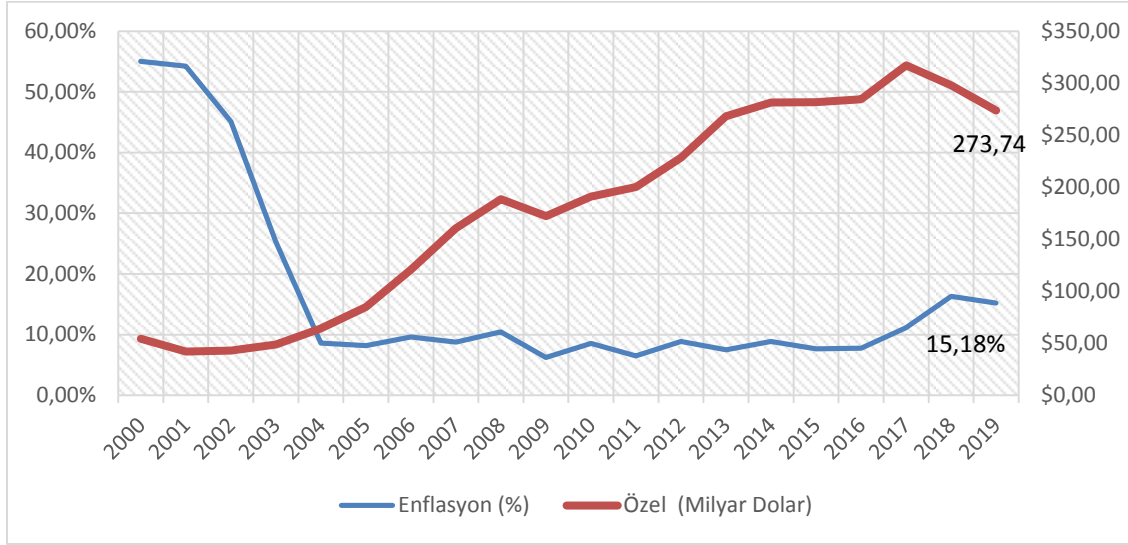
Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi

Grafik 4'te görüldüğü üzere Türkiye'de TEFE oranları ele alınan yıllar içerisinde sürekli olarak arttığı gözlemlenmektedir. Ancak bu artışın en çok gerçekleştiği yıllar 2008 küresel krizi ve 2013 yılı sonrasına aittir. Bu artış, daha önce bahsedilen ekonomik ve siyasi olarak yaşanan gelişmeler ile ilişkilendirilmesi mümkündür. Türkiye'nin ithal girdi ağırlıklı üretimi, 2013 yılı sonrasındaki döviz kuru dalgalanmalarına bağlı olarak, TEFE oranlarında hızlı bir yükseliş sebebidir.

4.3. Dış Borçların Enflasyon üzerine Etkilerinin Analizi

Çalışmada Türkiye'de dış borçların enflasyon oranı üzerindeki etkilerinin ortaya koyulabilmesi amacıyla, Türkiye ekonomisine ait ortalama yıllık enflasyon verileri ile dış borç miktarları sınırlanan yıllar dahilinde (2000-2019) sunulmuş ve akabinde gerekli çıkarımlar

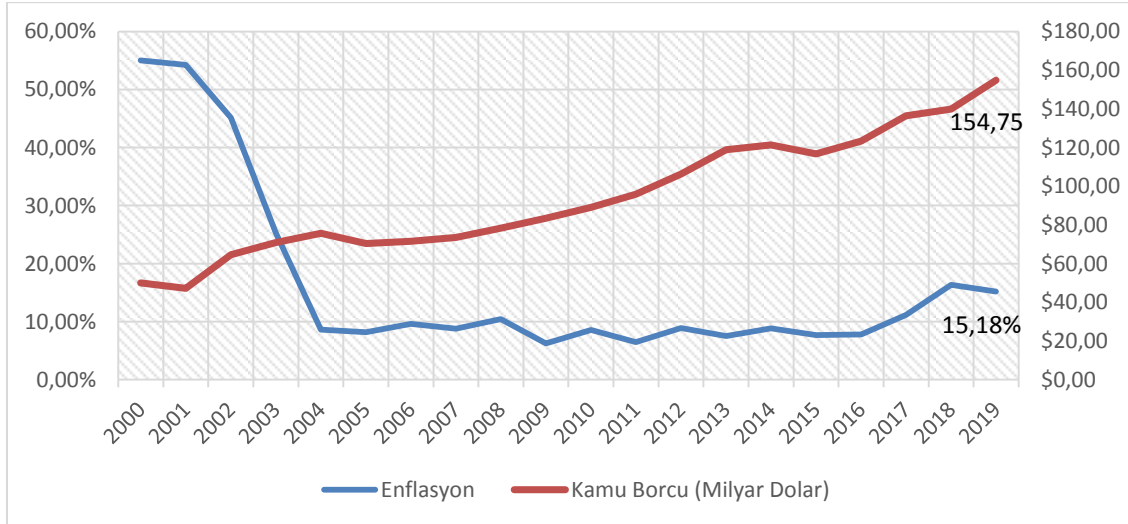
yapılmıştır. Bu hususta ilk olarak Grafik 5'te Türkiye'de özel kesim dış borçlar ile ortalama yıllık enflasyon oranları gösterilmektedir.

Grafik 5. Türkiye'de Özel Kesime Ait Dış Borçlar ve Enflasyon Verileri

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Kamu Finansman İstatistikleri 2020 ve Statista

Grafik 5'te Türkiye'ye ait özel kesim dış borçlanmaları ile ortalama yıllık enflasyon oranları 2000-2019 yılı dahilinde gösterilmektedir. Bu hususta, özel kesim dış borçlanmaları ile yıllık ortalama enflasyon oranları arasında bir kolerasyonun varlığından bahsedilebilir. İki değişken arasında bir pozitif bağ gözlemlenmektedir. 2003 yılından itibaren, siyasi istikrarın sağlandığı dönem içerisinde, özel kesimin borç aldığı zamanlarda Türkiye'nin enflasyon oranlarının yükseldiği gözlemlenirken, tersi olarak; borç ödemelerinin gerçekleştiği veya borç alımlarının azaldığı dönemlerde deflasyonist etkiler görüldüğünü söylemek mümkündür.

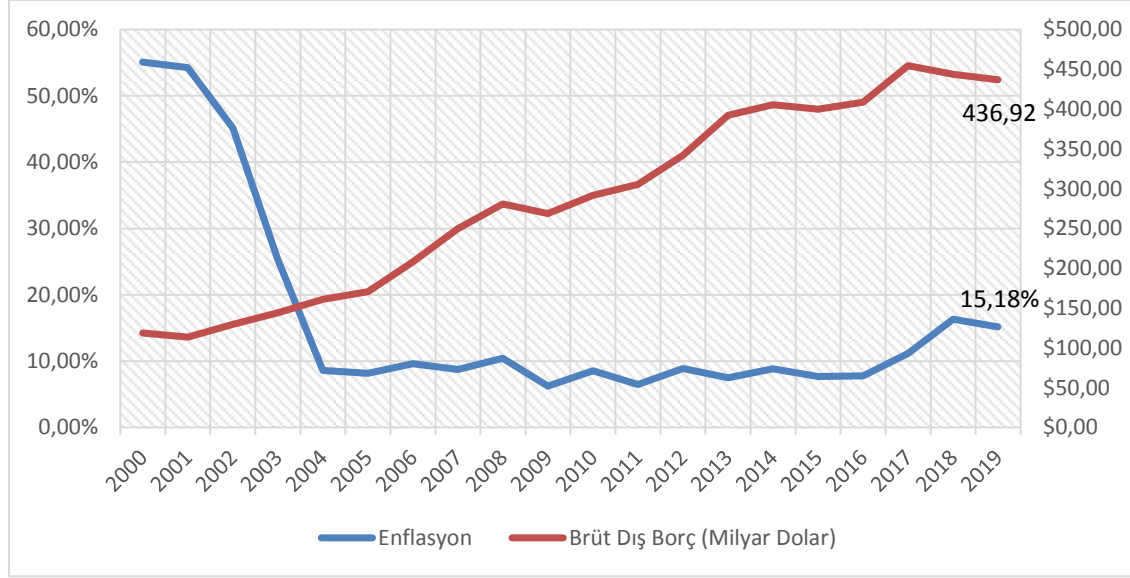

Grafik 6. Türkiye'de Kamu Kesimine Ait Dış Borçlar ve Enflasyon Verileri

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Kamu Finansman İstatistikleri 2020 ve Statista

Türkiye'de kamu kesimi dış borcu ile yıllık ortalama enflasyon oranları Grafik 6'da gösterilmektedir. Bu hususta, özel kesim dış borçlarda olduğu gibi enflasyon oranları ile kamu borçları arasında güçlü bir pozitif bağlantı olduğu söylenemez. Ancak bazı dönemler

açısından bu tespit ortaya koyulabilir. Bu sonucun bağlayıcıları, kamu kesimi dış borçlanmaların kullanıldığı alanlar ile ilgilidir. Diğer bir ifadeyle kamunun başvurduğu dış borçlar, piyasaya empoze edilip yatırımlarda kullandığı zaman bu durum enflasyonist etkileri beraberinde getirmektedir. Ancak Türkiye’de genel görünüm, kamu dış borçlarının daha çok bütçe açıklarının kapatılması için kullanıldığıdır. Dolayısıyla piyasada varlık gösteremeyen bu fonlar, akabinde enflasyonu arttırıcı etkilere sebep olmamaktadır.

Grafik 7. Türkiye’de Toplam Brüt Dış Borçlar ve Enflasyon Verileri

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Kamu Finansman İstatistikleri 2020 ve Statista

Türkiye’de brüt dış borçlar ve yıllık ortalama enflasyon oranları Grafik 7’de gösterilmektedir. Kamu kesimi, Özel kesim ve TCMB’sine ait bu brüt borçlar ile enflasyon oranları arasında bir ilişkinin olduğunu söylemek mümkündür. 2003 yılından itibaren dış borçlanmaların enflasyon üzerindeki etkileri açıkça görülebilir. Özellikle son 3 yıldaki hareketlenmelerin paralel olması, bu sonuç ile bağdaştırılabilir. Ancak dış borçlanmaların enflasyon üzerindeki etkisi 1 dönem gecikmeli olarak etkilediği şeklinde yorumlamak mümkündür. Aynı zamanda hem özel hem de kamu kesiminin başvurduğu dış borçların, ekonomideki kullanımı da bazı yıllarda kendini göstermekte ve ilişkini seyri ters konjunktur halini almaktadır.

5. Sonuç ve Öneriler

Dünya ekonomilerinin birçoğu, artan kamu harcamalarını karşılamak için düşük sermaye oluşumu ve kaynak sıkıntısı yaşamaktadır. Bu konjunktürden farklı olarak dış borçlar, iç tasarruftan fayda sağlayamayan ekonomiler için kâr elde edebileceği finansal kaynaklardan biri olarak da düşünülebilir. Burada dış borçlara ilişkin çerçeve; yatırımlar için yetersiz sermaye, bütçe açıkları, önceki borçlar, takip edilen ekonomik politikalar ve kar odaklı yapılanmalar olarak ele alınabilir. Bu hususta dış borçların enflasyon üzerindeki etkisi anlaşılır olmaktadır. Bu etkiler, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılık göstermektedir ancak genel görüş, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde dış borçların enflasyon üzerindeki etkileri daha belirgin bir özelliğe sahip olmasıdır. Dolayısıyla Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerde dış borçların fiyatlar üzerindeki etkisi önemli bir konudur.

Çalışmada Türkiye’deki dış borçların enflasyon üzerindeki etkilerini 2000-2019 yılları arasında sunulan veriler dahilinde karşılaştırmalı olarak ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Elde

edilen bulgularda Türkiye ekonomisinin 2003 yılı itibari ile siyasi istikrara kavuştuğu yıllardan sonra, özel kesim borçlarında yüksek artışlar meydana geldiği ve bu artışların enflasyon üzerinde daha yoğun etkilere sahip olduğudur. Kamu borçlarının, özel kesim borçlanmalardan farklı olarak kullanımı, enflasyon oranlarında özel kesim borçlanmaları gibi bir etki yaratmamaktadır. Dolayısıyla ortaya çıkan sonuç, özel kesim dış borçlanmalarının ekonomideki kullanımına bağlı olarak enflasyonu tetiklemektedir. Burada kamu borçlanmalarının da ağırlıklı olarak bütçe açıkları için kullanıldığı şeklinde yorumlamak mümkündür.

Türkiye ekonomisi için özel kesim dış borçlanmaları ile yıllık ortalama enflasyon oranları arasında bir kolerasyonun varlığından söz etmek mümkündür. Bu husus, özellikle ele alınan yıllar içerisinde uygulanan politikalar ile ilişkilidir. Bu dönemde dış borçlanmaların daha çok özel kesim ağırlıklı olduğu gözlemlenmektedir. Dolayısıyla Türkiye ekonomisinde özel sektör ağırlıklı gerçekleşen dış borçlanmaların ekonomiye entegre edilmiş biçimleri, fiyatlar genel seviyesi üzerinde anlamlı etkiler yaratmaktadır. Bu konjonktür de ise, birçok kanalın varlığı ele alınabilir. Bunlar; yatırım ve harcamalar kanalı, faiz ve maliyet kanalı, dış ticaretteki baskılar kanalıdır. Diğer bir ifadeyle, analizin gerçekleştirildiği yıllar içerisinde özel kesim ağırlıklı borçlanmalar, yatırım ve harcamalar yoluyla fiyatları etkilediği gibi; borçların tediyeye süreçlerinde maliyet ve ihracat baskısı ile de fiyatlar genel seviyesini etkilemektedir. Ayrıca Türkiye ekonomisi üzerinde yapılan bu çalışma, Ulusoy ve Küçükkale (1996), Akan ve Kanca (2015), Tskhadadze (2019), Mweni vd. (2016)'nin çalışmaları ile de desteklenmektedir.

Dış borçların enflasyon üzerindeki etkilerine ilişkin Türkiye ekonomisine ait bazı ampirik çalışmalar ve sonuçlar, yapılan karşılaştırmalı analizinde bulgularını destekler nitelikte olmasına rağmen, genel olarak yapılan çalışmalar kamu dış borçlanmalarına ilişkindir. Dış borçlar, özelliği sebebiyle kamu borçları olarak algılandıkça bile, özel kesim dış borçlanmaların verileri bu konuda ayrılmaktadır. Dolayısıyla araştırmacıların, özel sektör ağırlıklı çalışmaları, Türkiye'de enflasyon üzerindeki etkilerin de belirlenmesinde önemli bir konudur.

Dış borçlanmaların ülkeler için ekonomik önemi oldukça fazladır. Ülke ekonomileri, dış borçlara başvururken, aldıkları borçların geri ödemelerini de düşünerek, bu fonları etkin ve verimli kullanılmalıdır. Diğer bir ifadeyle, ülkeler kendi bünyelerinde gerekli yatırımlar için bu fon türüne başvurmalı ve getirisini iyi hesaplamalıdır. Bu hususta politika yapımcıları gerekirse bu fonlara başvurmadan önce gerekli stratejileri iyi belirlemeleri ve ona göre hareket etmelidir.

Kaynakça

- Akan, Y. ve Kanca, O. C. (2015). Türkiye'de Dış Borçlanma, Büyüme ve Enflasyon İlişkisi: Var Yaklaşımı (1980-2013). *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Birimler Fakültesi Dergisi*, 33 (3), 1-22.
- Aluko, F. and Arowolo, D. (2010). Foreign Aid, the Third World's Debt Crisis and the Implication for Economic Development: The Nigeria Experience. *African Journal of Political Science and International Relations*, 4(4), 120-127.
- Aničić, D., Aničić, F., Simić, N. and Bejatović, G. (2019). The Effects of Global Monetary Policy on Foreign Debt and Debt Crisis. *Journal of Process Management, New Technologies, International*, 7 (1), 1-6.
- Beaugrand, P., Loko, B., and Mlachila, M. (2002). *The Choice Between External and Domestic Debt in Financing Budget Deficits: The Case of Central and West African Countries*. WP/02/79. International Monetary Fund.
- Davanzati, G. F. and Patalano, R. (2017). Marx on Public Debt: Fiscal Expropriation and Capital Reproduction. *International Journal of Political Economy*, 46 (1), 50-64,
- Ekinci, M. B. (2016). External Borrowing and Inflation in Turkey Between 2003 and 2015: A Simple Linear Regression Analysis. *International Journal of Economics and Financial Issues*. 6(1), 45-54
- Erol, A. (1992). *Ekonomik Etkileri Açısından Türkiye'de Devlet Borçları: 1981-1990*. Ankara: Maliye ve Gümrük Bakanlığı Yayınları
- Kamacı, A. (2016). Dış Borçların Ekonomik Büyüme ve Enflasyon Üzerine Etkileri: Panel Eşbütünlük ve Panel Nedensellik Analizi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 2(1), 165-175.
- Kara, M. (2001). Türkiye'nin Ekonomik Büyüme Sürecinde Dış Borç Çıkmazı, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 95-110.
- Kim, Y.J., and Zhang, J. (2012), Decentralized borrowing and centralized default. *Journal of International Economics*, 88, 121-133
- Mweni, F. T., Njuguna, A., and Oketch, T. (2016). The effect of External Debt on Inflation Rate in Kenya, 1972-2012, *International Journal of Financial Research*, 7(4), 198-207.
- Nguyen, V. B. (2015). Effects of Public Debt on Inflation in Developing Economies of Asia: An Empirical Evidence Based on Panel Differenced GMM Regression and PMG Estimation. *The Empirical Economics Letters*, 14(4), 341-351
- Rosen, H. S. (1995). *Public Finance* (forth Edition). U.S.A.
- Rosenstein- Rodan, P. N. (1962). International Aid For Under developed Countries, *The Review of Economics and Statistics*, 43, 107-138.
- Saheed, Z.S., Sani, I. E., and Idakwoji, B. O. (2015). Impact of Public External Debt on Exchange Rate in Nigeria. *International Finance and Banking*, 2(1), 15-26. <http://dx.doi.org/10.5296/ifb.v2i1.7734>
- Shabbir, S. (2009). *Does External Debt Affect Economic Growth: Evidence from Developing Countries*. Retrieved September 11, 2015, from http://aysps:gsu.edu/ECON_MA
- Smith, A. (1776/1937). *The Wealth of Nations*, in E. Cannan, ed., New York: Random House
- Tskhadadze, K. (2019). The Impact of External Debt on Inflation Rate in Georgia. *Eco forum Journal*, 8 (2), 2019, 1-5.
- Tsoufidis, L. (2007). Classical Economists and Public Debt. *International Review of Economics* 54 (1), 1-12

- Ulusoy, A. ve Küçükkale, Y. (1996). Türkiye’de Dış Borçların İktisadi Büyüme ve Enflasyon Üzerine Etkisi: Granger Nedensellik Testi, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 7(2), 13-25
- Yeboah, M. A. Mallick, S. and Mohsin, M. (2016). *Real Effects of Inflation on External Debt in Developing Economies*. <https://doi.org/10.1002/ijfe.1553>
- Yenipazarlı, A. ve Demir, E. (2019). Politik İstikrar Döneminde Dış Borçların Enflasyon Üzerindeki Etkileri: Türkiye Üzerine Ampirik Analiz. Econworld 2019 Konferansı, Ocak 23-25, 1-13, Sevilla, İspanya.
- <https://www.statista.com/statistics/277044/inflation-rate-in-turkey/>
- <http://datatopics.worldbank.org/debt/ids/countryanalytical/IND#>
- <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/02/weodata/weoselgr.aspx>
- <https://www.hmb.gov.tr/>

DENİZ ÜRÜNLERİNİN SAĞLIK AÇISINDAN ÖNEMİ VE GASTRONOMİDEKİ YERİ

Nurten BEYTER¹

ÖZ: Bu çalışmanın amacı gelecek nesillerin zihinsel ve fiziksel gelişimlerini tamamlayarak sağlıklı bireyler olarak yaşamlarını sürdürmeleri açısından önemli olan deniz ürünlerinin tüketiminin artırılması ve gastronomi anlamında Türk mutfak kültüründeki varlığının korunmasıdır. Deniz ürünleri lezzeti, besin değeri ve sağlığa olan katkıları nedeniyle gastronomide önemli bir yere sahiptir. Bu amaçla Türk mutfak kültüründe ve gastronomide deniz ürünleri ile ilgili makaleler incelenmiştir. Ayrıca sağlıklı bir yaşam sürmek adına beslenme alışkanlıklarında dikkate alınması gereken unsurlar çerçevesinde deniz ürünlerinin sağlık üzerine etkilerini içeren araştırmalarda incelenmiştir. Ülkemizin bulunduğu coğrafi konum göz önüne alındığında su ürünlerinin tüketiminin beklenenden çok az olması istenmeyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk mutfak kültüründe yer alan çeşitli deniz ürünlerinden yapılan yöresel yemeklerin gelecek nesillere aktarılması, varlığını devam ettirmesi tüketimin artması ile mümkün olacaktır. Bunun için gerekli önlemlerin alınması oldukça önemlidir ve bu sorunun giderilmesi anlamında ciddi, özel tedbir ve uygulamaların gündeme gelmesi gerekmektedir. Ayrıca, yemek reçetelerinin genişliğine çıkarılması, modernize edilerek gelecek kuşaklara aktarılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler : Gastronomi, Türk Mutfak Kültürü, Deniz Ürünleri, Sağlık, Beslenme

Makale Türü: Derleme

Jel Sınıflandırması: Q16, Q19

Geliş tarihi: 24.11.2020 / **Kabul tarihi:** 29.11.2020 / **Yayın tarihi:** 11.11.2020

THE IMPORTANCE OF MARINE PRODUCTS IN TERMS OF HEALTH AND THEIR PLACE IN GASTRONOMY

ABSTRACT: The aim of this study is to increase the consumption of seafood, which is important for the future generations to complete their mental and physical development and maintain their lives as healthy individuals, and to protect their presence in Turkish cuisine culture in terms of gastronomy. Seafood has an important place in gastronomy due to its taste, nutritional value and contribution to health. For this purpose, articles on seafood in Turkish cuisine culture and gastronomy were examined. In addition, in order to lead a healthy life, the factors that should be taken into consideration in dietary habits have been examined in studies involving the effects of seafood on health. Considering the geographical location of our country, it is undesirable that the consumption of fishery products is less than expected. The transfer of local dishes made from various seafoods in Turkish cuisine culture to future generations and their survival will be possible by increasing consumption. It is very important to take the necessary precautions for this and serious and special measures and practices should be brought to the agenda in order to eliminate this problem. In addition, recipes should be brought to light, modernized and transferred to future generations.

Key Words: Gastronomy, Turkish Cuisine, Seafood, Health, Nutrition

Type of Article: Review Paper

Jel Classification : Q16, Q19

Recieve: 24.11.2020 / **Accepted:** 29.11.2020 / **Published:**11.12.2020

¹Dr. Öğr. Gör., Başkent Üniversitesi. Ankara. nbeyter@baskent.edu.tr. ORCID: 0000-0001-6359-9469

Kaynak gösterimi için:

Beyter, N. (2020). Deniz Ürünlerinin Sağlık Açısından Önemi ve Gastronomideki Yeri. Uluslararası Antalya Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 1(2). 47-61.

1. GİRİŞ

İnsan organizması, canlılığını ve yaşamını sürdürebilmesi için, tüm besin öğelerini yeterli miktarda, dengeli bir karışımda ve sürekli olarak alması gereken, kompleks bir makinedir. Son yüz yıl içerisinde yürütülen araştırmalar sonucunda beslenme bilimi, sağlıklı olan yakın ilişkisi nedeniyle, fizyoloji ve fizyopatolojinin en temel ilgi alanlarından birisi olmuştur. Özellikle günümüzde gıda maddelerinin kimyasal ve biyokimyasal yapılarının kapsamlı bir şekilde araştırılması, bunların vücutta sindirilme ve kullanılma evrelerinin incelenmesi ve nihayet vücut metabolizması ve enerji üretim mekanizmalarının açıklanmaya çalışılması, beslenme ile fizyoloji arasındaki işbirliğini zorunlu kılmıştır. Bu işbirliğinin doğal bir sonucu olarak da günümüzde, toplumlara bir yandan doğal gıdalar sunulması savunulurken, diğer yandan da özgün fizyolojik etkisi olan fonksiyonel gıdaların üretimi yaygın bir şekilde gündeme gelmiştir (Kayahan, 2001).

Biyokimya ve fizyoloji konusunda yapılan çalışmalar, canlı yaşamı açısından son derece önemli olmasına karşın, vücudun gıdalardaki kimi komponentleri sentezleyemediğinin, bunların yokluğunda değişik lezyonların ortaya çıktığı ve bu nedenle söz konusu esas besin öğelerinin, gıdalarla hazır olarak alınması gerektiği ortaya konmuştur. Gıdaların enerji kaynağı dışındaki fizyolojik değerlerinin bilinmesi, hatalı beslenmeden kaynaklanabilen hastalıkların önlenmesi veya azaltılması açısından önem taşımaktadır. Bu anlamda fonksiyonel gıdaların önemi büyüktür. Fonksiyonel gıdalar; “sadece beslenme açısından değil, bazı rahatsızlıkların oluşma oranını azaltmak ya da görülme oranını mümkün olduğunca düşük tutmak ve bu sayede insan sağlığına katkıda bulunmak amacıyla kuvvetlendirilmiş, zenginleştirilmiş ya da geliştirilmiş gıdaları içermektedir” olarak tanımlanabilmektedir. Bu tip gıdalara örnek olarak; bileşimi zenginleştirilmiş gıdalar (yumurta, süt ürünleri, ekmek vs), doğal besin içeriği fonksiyonel özellik gösteren gıdalar (meyve sebzeler, balık ürünleri vs) sayılmaktadır (Bağırın Özşeker, 2017).

Hipokrat'ın 2500 yıl önce dile getirdiği “ilacınız besininiz, besininiz ilacınız olsun” ifadesi gıda ve sağlık arasındaki ilişkinin o dönemlerde bile var olduğunun bir göstergesidir (Özçelik, 2016, Bağırın Özşeker, 2017). Özellikle beslenme yetersizliklerinin önüne geçilmesinde ve gıda intoleranslarının tedavi edilmesinde gıda zenginleştirme çalışmaları, diyetlerin değiştirilmesi gibi uygulamalar ön plana çıkmaktadır (Ekşi ve Karadeniz, 1996). Gıdaların zenginleştirilmesi açısından vitamin ve mineral madde takviyesi (Ekşi ve Karadeniz, 1996), ayrıca gıdaların raf ömrünü arttırmak ve sağlığa katkı sağlamak adına antioksidan ilavesi (Oğan ve Sezgin 2019) yaygın uygulamalar arsında yer almaktadır. Bunun dışında elzem yağ asitleri arasında yer alan, kalp damar hastalıklarının önlenmesinde, beyin gelişiminde önemli rolü olan omega-3 yağ asitleri yönünden gıdaların zenginleştirilmesi de gerçekleştirilen uygulamalardandır.

Gıdaların zenginleştirilmesi anlamında gastronomide kullanılan baharatlar, aromatik ve tıbbi bitkilerin önemi büyüktür (Çılğinoğlu, Aliu ve Aliu, 2019). Katıldıkları yemeklerin lezzetini artırmaları yanında hem gıdaların dayanıklılığını artırmakta hem de sağlık açısından katkı sağlamaktadırlar. Dünyada tıbbi ve aromatik bitkiler oldukça yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Türkiye bu anlamda oldukça zengindir ve bu bitkilerin önemli bir kısmı endemik bitki olarak tanımlanmaktadır (Çılğinoğlu vd, 2019). Endemik bitkilerin zenginliğinin ülke gastronomisine katkısı yadsınamaz ve bu tür bitkilerin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması adına gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Bir gıda maddesinin içerdiği besin öğeleri ve yapıtaşlarından hareketle, sindirilebilme yetenekleri ile vücut tarafından kullanılabilirlikleri hakkında doğru bir kaniya varabilmek için, öncelikle o gıdanın gerek doğal, gerekse işlendikten sonraki kimyasal ve biyokimyasal yapısı hakkında bilgi sahibi olmak gerekir. Yaygın beslenme rejimleri ile toplumlarda sıkça rastlanan ve hatalı beslenmeden kaynaklanan hastalıklar arasında ilişki kurularak, bunların azaltılmasını sağlayacak özgün beslenme rejimleri geliştirilebilmektedir. Örneğin; günümüzün sanayileşmiş dünyasında, ilk sırada yer alan ölüm nedenlerinden biri olarak kabul edilen kalp damar hastalıklarının görülmesinde, cinsiyet, yaş, diyabet, oburluk, hareketsizlik ve gut gibi faktörlerin etkili olması yanında, sigara, yüksek tansiyon ve yüksek kolesterolün bu lezyonun ortaya çıkışında ve akut bir nitelik kazanmasında çok daha etkili olduğu bilinmektedir (Anonim, 2015).

Gastronomi açısından su ürünlerinin önemi oldukça fazladır. Zengin su ürünleri varlığı, besin içeriğinin zenginliği ve farklı damak zevklerine hitap etmesi yönünden ayrıcalığa sahiptir. Çok eski zamanlardan beri mutfaklarımızın değişmez bir parçası haline gelmiştir. Yerine göre zenginliğin, yerine göre ise geçim sıkıntısı çeken kesimin geçim kaynağı olarak dikkat çekmiştir. Tüm dünyada yöresel mutfaklarda bir şekilde deniz ürünleri yer bulmuştur (Dikel ve Demirkale, 2019).

Özellikle hayvansal kaynaklı yağın fazla alınması, lipid metabolizmasında sıkıntılar oluşturmakta ve artan plazma kolesterolü (hiperkolesterolemi) nedeniyle, kalp-damar hastalıklarının ortaya çıkışında yüksek risk faktörü oluşturmaktadır. Bu nedenle kardiyovasküler hastalıklarda, diyetle alınan yağın özellikleri ile, damarlarda oluşan plakları arasındaki yakın ilişki üzerinde durulmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucu ulaşılan bulgular, doğru bir beslenme için sağlıklı bir yağ tüketimi reçetesine ulaşılmasının, ivedi ve kaçınılmaz olduğunu ortaya koymuştur (Kayahan, 1998).

Günümüzde, özellikle gelişmiş ülke insanları, beslenmelerine çok dikkat etmekte ve diyetlerinde sağlık açısından uygun gıdaları tüketmeye özen göstermektedirler. Bu gıdalar içerisinde çoklu doymamış yağ asitleri yönünden zengin olan balık ve diğer su ürünleri ilk sırada yer almaktadır.

Deniz ürünleri gıda sektöründe gelişen teknolojilerle birlikte her zaman ve her yerde bulunabilme özelliği kazandıktan sonra gastronomideki yeri de önemini artırmıştır. Başka bir açıdan değerlendirildiğinde deniz ürünleri endüstrisinin gelişmesinde gastronominin katkısı büyüktür (Dikel ve Demirkale, 2019).

Deniz ürünlerinin vazgeçilmez olması; besin değeri açısından zengin içeriği, dengeli bir yapıya sahip olması ve dolayısı ile sağlığa olan katkısı nedeniyle açıklanabilmektedir. Bu özellikleri açısından deniz ürünleri gastronomi anlamında daima ilgi çeken ürünler arasında yer almaktadır. Yöresel mutfakların modern mutfaklara uyarlanması açısından yine deniz ürünleri ilgi çeken unsurların başında gelmektedir.

2. Kuramsal Çerçeve

2.1. Gastronomi ve Türk Gastronomisinde Deniz Ürünleri

Genel bir ifadeyle gastronomi; insan ve gıdası ile ilgili her konuda sağlanmış kapsamlı bir bilgi birikimi olarak tanımlanmaktadır (Dikel ve Demirkale, 2019). Ayrıca gastronomi; “iyi yemek yemenin bilimi ve sanatı” olarak da ifade edilmektedir (Öney, 2016). Yazıcıoğlu ve Özata 2018 ise; sanat ve bilimi bünyesinde barındıran bir kavram olarak gastronomiyi tanımlamaktadır. Eren 2007 “Barındırdığı tüm sanatsal ve bilimsel unsurlarla

yiyecek ve içeceklerin tarihsel gelişme sürecinden başlanarak tüm özelliklerinin ayrıntılı bir biçimde anlaşılması, uygulanması ve geliştirilerek günümüz şartlarına uyarlanması çalışmalarını kapsayan bir bilim dalı” olarak ifade etmektedir.

Gastronomi işlevi; temel ilkeler baz alınarak yiyecek olarak kullanılabilen tüm unsurları arayan, temin eden ve hazırlayarak sunan herkese yol göstermek olarak ifade edilebilir. (Dikel ve Demirkale, 2019). Santich 1996, kitabında gastronominin geçmiş kültür özelliklerini sonraki kuşaklara taşıma konusunda özel bir yere sahip olduğunu ifade etmiştir.

Gastronominin bir bilim olarak kabul edilmesi, içerisinde diğer bilim dallarının da bulunması açısından gereklidir. Fen bilimleri ve sosyal bilimler anlamında bir bütünü parçalarını birleştirmek açısından önemli yere sahiptir. Bütünü parçaları olarak fizik, kimya, biyoloji, psikoloji, halk bilimi, tarih bilimi, ekonomi örnek olarak sayılabilir. Tüm bu alanlar dikkate alındığında “gastronomi çok yönlü ve multidisipliner bir bilimdir” demek doğru bir ifade şeklindedir.

Günümüz gastronomisinin belirleyici unsurları olarak coğrafya ve tarih öne çıkmaktadır. Farklı bölgelerde yaşayan insanların beslenme alışkanlıkları ve taşıdıkları sağlık riskleri, tarım uygulamaları dolayısı ile iklim, toprak ve bitki örtüsü çeşitliliği ile yakın ilişkilidir. Türkiye bu özellikleri açısından gastronomide farklılık yaratmaktadır. Türkiye’nin yedi bölgesi bu açıdan mutfak kültürü anlamında çeşitlilik göstermesi nedeniyle ön plana çıkmaktadır. Örneğin; Karadeniz bölgesinde hamsi, barbun gibi balık türlerinin bol olması o bölge mutfağında deniz ürünlerinin baskın olmasına neden olmaktadır.

Türk Mutfak tarihi incelendiğinde; İstanbul’un mutfak kültüründe deniz ürünleri; Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerinin başkentiyken burada yaşayan Türklerin, Ermeni, Yahudi, Rumların yemek alışkanlıkları sayesinde oluşmuştur. Günümüz deniz ürünleri mutfağı, Cumhuriyet Döneminden sonra Balkanlardan Türklerin bölgeye göç etmesi sonucunda oluşmuştur. Osmanlı mutfak kayıtlarında deniz ürünleri kapsamında sazan, uskumru, kılıç, kalkan, lüfer ve yılan balığı gibi çeşitli balıkların yanı sıra lakerda, balık yumurtası ve havyardan söz edilmektedir. Bunun dışında balık tuzlama, balık çorbası gibi yemeklerin saray mutfağında sıklıkla yapıldığı kayıtlı bilgiler arasında bulunmaktadır (Şengör ve Ceylan, 2018).

Osmanlı saray mutfağında sultan ve çevresinin severek tükettiği lezzetler arasında balığın bulunduğu ifade edilmektedir (Sürücüoğlu ve Özçelik 2015). Osmanlı Sarayında balık kısıtlı olarak tüketilmesine rağmen, İstanbul’un balık zenginliği 19. yüzyıla ait yazılı kaynaklarda bulunan tariflerde yerini almıştır. Bütün kitaplarda yer alan ifadelerle göre yemek tariflerinde kullanılan balık miktarı % 7,7 olarak ifade edilmektedir. Saray mutfağının kayıtlarında midye, tarak gibi deniz ürünlerinin olmaması bu yiyeceklerin sarayda pek fazla tüketilmediğine işaret etmektedir, fakat 19. yüzyıla ait yemek kitaplarında yer alan midye, tarak, istiridye, karides ve ıstakoz gibi deniz ürünleri bu gıdaların dönemin İstanbul mutfağında kullanıldığını göstermektedir. Havyar ve balık yumurtası ise aynı dönem içerisinde hem saray hem de İstanbul’da tüketilen yiyecekler arasında yer aldığı görülmektedir (Samancı, 2008).

Bugünkü Türk mutfağı yöresel farklılıklarla birlikte; ağırlıklı et, sebze ve hamur işlerinden oluşmaktadır. Ayrıca kıyı kentlerde, göl ve akarsu gibi tatlı su kaynaklarının olduğu yerlerde daha fazla su ürünleri yemekleri tüketilmektedir. Bu denizlerden ya da iç sulardan yakalanan balıklarla hazırlanan yemekler Türk mutfağının yöresel lezzetlerini oluşturmaktadır. Bu özel lezzetler Karadeniz mutfağının “Hamsikuşu”, Eğirdir Gölünün sazandan yapılan “Sazan balığı dolması”, Marmara Denizi’nin uskumrusundan yapılan

“Uskumru dolması”, ve ya Ege Denizi’nin topan kefalı yumurtasından hazırlanan “Mumlu kefal balığı havyarı” örnek olarak verilebilir (Şengör ve Ceylan, 2018).

Ülkemizde yıllık kişi başı balık tüketim oranları; TÜİK verilerine göre (2000-2017) 8,6-5,4 kg arasında değişmektedir (BSGM, 2018). FAO 2018 verilerine göre 2017 yılında dünyada ortalama kişi başına 20,3 kg balık tüketildiği ifade edilmektedir ve bu değer 2018 yılı için 20,5 kg olacağı öngörülmektedir. Bu oran diğer ülkelerin tüketim oranları ile kıyaslandığında Türkiye’de oldukça düşük kalmaktadır (FAO Year Book, 2018). Ülkemizde su ürünlerinin tüketim oranlarının; dengeli ve yeterli beslenmenin sağlanması, gelecek kuşaklara zihinsel ve bedensel gelişimi yüksek bireylerin yetişmesi için artırılmasının gerektiği düşünülmektedir.

2.2 Deniz Ürünlerinin Besin Değeri

Balıkların beslenme ve ticari açıdan değeri, farklı balık ve su ürünleri etleri ile yenebilen kısımlarının yapısına bağlıdır. Balık etinin ana kimyasal bileşenleri su, protein ve yağdır. Bu bileşenler balık etinin %98’lik kısmını oluşturur ve balığın besleyici değerini, duyu kalitesini ve depolama stabilitesini etkilemektedir. Diğer %2’lik kısmı ise karbonhidratlar, vitaminler ve mineral maddeler oluşturmaktadır. Oranlarının düşük olmasına rağmen duyu ve besleyici değerler ile sağlığa olan katkılarından dolayı çok önemlidir (Sikorski, 1990). Balıkların kimyasal bileşimi tür, yaş cinsiyet, yaşama ortamı ve mevsime bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Balık etinin protein miktarı oldukça sabit olup farklı türler arasında da sapma göstermez, ancak balığın beslenme ve olgunluk düzeyinin etkisi görülmektedir (Varlık vd., 2004).

Balıketi; besin değeri ve özellikle yüksek kaliteli protein, vitamin, mineral maddeler ile büyüme faktörü içermesi açısından çok iyi bir gıdadır. Enerji değerinin düşük olması balığı düşük kalorili diyetlerde ön plana çıkarmaktadır. Kolay sindirilebilme, amino asit içeriğinin en uygun oranda bulunması, vitamin ve mineral madde içeriğinin zenginliği gibi faktörler ile balık yağının beslenme fizyolojisi yönünden önemi, balık etini yüksek değerli gıda yapmaktadır (Sikorski 1990, Martin and Flick 1990, Göğüş ve Kolsarıcı 1992, Shahidi and Botta 1994). Üç D faktörü (yüksek besin değeri, düşük doyum değeri, diyetetik değer) ile balık ve diğer su ürünleri yüksek değerli gıda olma özelliğini ortaya koymaktadır (Varlık, Erkan, Özden, Mol ve Baygar, 2004).

Balıketinin protein oranı % 11-24 arasındadır ve bu proteinler vücut dokularının yenilenmesi ve onarılması için gerekli olan aminoasitleri içermektedir. Bu esansiyel aminoasitler bitkisel proteinlerde de bulunmaktadır. Balık proteinleri bitkisel proteinlerden farklı olarak methionin ve lizin amino asitini daha yüksek miktarlarda içermektedir. Et, balık, yumurta ve süt aynı besleme değerinde protein içermektedir (Turan, Kaya ve Sönmez, 2006).

Balıkların vitamin içerikleri türden türe farklılık gösterdiği gibi, türler içinde de farklılık gösterebilmektedir. Suda çözünen C ve B grubu vitaminlerinin su ürünlerinde bulunma miktarları ile karasal hayvanlarda bulunan miktarları yaklaşık aynı değerlerde, yağda çözünen A, D, E, K vitaminleri ise genellikle daha fazla olmaktadır (Sikorski 1990, Martin and Flick 1990, Shahidi and Botta 1994).

Balıketini değerli kılan en önemli unsurlardan birisi de, enerji veren önemli bir besin ögesi olan yağları, uygun ve önemli miktarlarda bünyesinde barındırmasıdır. Balığın yakalandığı mevsim, beslenme, cinsel olgunluk dönemi, balığın büyüklüğü gibi faktörler yağ miktarını etkilemektedir. Balıklar içerdikleri yağ miktarına göre yağlı veya yağsız balıklar olarak ayrılmaktadır. %5’ten az yağ içerenler yağsız, %5-30 oranında yağ içerenler yağlı balık

olarak sınıflandırılmıştır. Ayrıca başka bir sınıflandırmaya göre %1'den az yağ içerenler yağsız, %1-25 arasında yağ içerenler yağlı balık olarak değerlendirilmiştir. Balık yağlarında fazla miktarda doymamış yağ asiti olduğu bildirilmiştir (Sikorski 1990, Martin and Flick 1990, Shahidi and Botta 1994, Varlık vd. 2004).

Çoklu doymamış yağ asitlerinden (ÇDYA) en önemli iki tanesi: Eicosapentanoik asit (EPA;20:5n-3) ve Docosaheksanoik asit (DHA;22:6n-3)'dir. Özellikle deniz balıkları (somon, tuna, ringa, uskumru ve hamsi) EPA ve DHA bakımından oldukça zengindir.

Yağsız balıklar %1'den daha az yağ içerirler, bunlar genellikle yapısal yağlardır ve bunların %8'i n-3 ÇDYA'ca zengin fosfolipitlerdir. Orta yağlı ve yağlı balıklarda yağlar, kaslarda ve ayrıca beslenme periodları süresince deri altındaki yağ tabakasında depolanır. Somon balıkları yumurta dökmek için göç ettikleri dönemde yağlı bir hörgüç oluştururlar, göç esnasında buradaki yağlar başarıyla su ile yer değiştirir (Sikorski, 1990).

Balıklarda yağlar ihtiyaçlarına göre, kullanacakları duruma göre, vücutlarının değişik yerlerinde depolarlar; örneğin, açlık dönemlerine, uzun kış koşullarına, hızlı hareket etmelerine, üreme ve gelişme dönemlerine göre farklılık gösterir. Yumurtlama dönemlerinde, yağlar karaciğer ve kaslarından yumurtalıklarına transfer olur. Yumurtlama döneminde yağ içeriğinde hızlı bir azalma gözlenmektedir. Yumurtlamadan sonra, balık yoğun bir beslenme hissi duyar ve böylece karaciğer ve kaslarında ki yağ içeriği artarken yumurtalıklarındaki azalmaya başlar. Varyasyonlardaki farklılaşmalar, yağ metabolizmasına, olgunluk dönemine, ortam sıcaklığına, yiyecek imkânlarına, strese ve diğer değişik faktörlere bağlıdır. Yağlı balıklarda yağ miktarı yaş ağırlıkta %1-25 gibi çok geniş bir aralıkta yer alır. (Sikorski, 1990).

Su ürünleri lipitlerinin yağ asiti kompozisyonları kara bitkisi ve hayvanlarınınkinden daha komplekstir. Balık yağlarındaki farklı yağ asiti içeriği birçok nedene bağlıdır; beslenme, coğrafik konumu, çevre sıcaklığı, sezon, vücut uzunluğu, yağ içeriği vb. Tatlı su balıklarındaki lipit kompozisyonu kara hayvanları ile deniz balıklarının arasındadır. (Sikorski, 1990).

EPA'ler tipik deniz algi, DHA ise zooplankton orijinelidir. Lipitlerdeki bu iki yağ asidinin oranı deniz organizmalarının beslenme alışkanlıklarıyla ilgilidir. Zooplanktonlarla beslenen birçok balığın yağlarında EPA den daha fazla DHA bulunmaktadır. Diğer taraftan, birçok kabuklu ya EPA'yi ya da iki yağ asidini de eşit miktarda içerir. Antarktika'da buzullar altında yaşayan ve alglerle beslenen balıklarda DHA'dan daha fazla EPA bulunur (Sikorski, 1990).

2.3 Deniz Ürünlerinin Sağlık Açısından Önemi

Balık yağlarının yağ asidi bileşimleri üzerine ilk araştırmalar 1952 yılında başlamıştır. Daha sonraki yıllarda yapılan çalışmalar balık yağlarının yapısının daha iyi anlaşılmasını yol açmıştır, son yıllarda yapılan çalışmalarla balık yağlarının insan sağlığı üzerine olan katkıları balık yağlarına olan ilgiyi arttırmıştır (Kaya, Duyar ve Erdem, 2004).

Primatlarda ve yeni doğan bebeklerde yapılan araştırmalar göstermiştir ki DHA'lar retina ve beyin normal fonksiyonel gelişimi için; özellikle premature bebeklerde, çok önemli rol oynamaktadır. Diyetteki dengelenmiş n-6/n-3 oranı normal büyüme ve gelişim için zorunludur ve kardiovasküler hastalıkların ve diğer kronik hastalıkların azalmasına ve ruh sağlığının iyileştirilmesinde etkili olmaktadır (Simopoulos, 2000). Sağlıklı bir yaşam için diyetle alınması gereken n-3/n-6 oranı 1:1-1:5 olarak bildirilmiştir (Osman vd., 2001).

Balıkça zengin diyetlerle beslenmenin yararları olarak kalp hastalıklarının, trombozisin ve ayrıca tümör oluşumu ve kanseri engelleyebileceği sayılabilmektedir. Bu tür

beslenme alışkanlığı, uygun HD/LD protein oranını, düşük trigliserol ve kolesterol bileşenlerini ve az miktarlardaki çok düşük yoğunlukta olan kan serumu lipoproteinlerini kapsamaktadır. Diyetle bulunan n-6 ÇDYA'ların bir kısmının n-3'lerle değiştirilmesi tavsiye edilmektedir. Bu nedenle, yağlardan alınması gereken %30 enerjinin fazlasını engellemek için %8'nin doymuş lipidlerden, %12'sinin tekli doymamış ve %10'ununda n-6 ve n-3 ÇDYA'lardan temin edilmesi gerekmektedir. Ayrıca günlük 5g. balık yağında tüketilmesi tavsiye edilmektedir (Sikorski, 1990).

Sağlık açısından önemli olan n-3 ÇDYA açısından zenginleştirilen ürünler üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Gerek yetiştirme aşamasında çeşitli hayvanların rasyonlarının n-3 yağ asitlerince zenginleştirilmesi ile gerekse üretim aşamasında gıda zenginleştirici unsur olarak n-3 yağ asidi ilavesi ile yağ asidi profili yükseltilmiş ürünler elde edilmesi konusunda çeşitli araştırmalar yapılmaktadır.

Dal Bello, Torri, Piochi ve Zeppa (2015) yapmış oldukları araştırmada yoğurt üretim aşamasında çeşitli bitki tohumlarından elde edilen yağlar kullanılarak α -linolenik asit içeriğine yansımaları incelemişlerdir. Tüm ürünlerde n-3 ÇDYA konsantrasyonunun yükseldiği görülmüştür.

Hamileliğin en riskli olan ilk aylarında hücrelerin büyümesi ve gelişmesi için ARA ve DHA'e ihtiyaç fazla olmaktadır (Çilingir, 2012). Hamilelik sırasında balık yağı ve artırılmış balık tüketimi hamilelikten kaynaklanan hipertansiyonu, düşük veya prematüre doğumu önlemekte ve doğum kilosunu arttırmaktadır. Bu bilgi hamilelikte alınması gereken DHA'in miktarının 0,1–0,4 g/gün olması görüşünü desteklemektedir (Anonymous, 2008).

Pre-eklamsinin önlenmesi (Öksüz, Alkan, Taşkın, Ayrancı, 2018), omega-3 yağ asitlerinin kandaki trigliserit düzeyine ve düşük tansiyona etkileri ile önemli ölçüde mümkündür. Anne kan basıncı tepkileri damar duvarlarındaki ARA/EPA oranına bağlıdır. Değişik merkezlerde yapılan çalışmalar sonucunda EPA'in annenin kalp ve dolaşım sistemine, DHA'in ise fetüsün beyin ve sinir sisteminin gelişmesine çok yararı olduğu görülmüştür (Anonymous, 2008).

DHA, beyin yapısında ve serebral korteks denen; beyni saran, nöronlardan oluşan gri renkteki maddelerin yapısında yer almaktadır. Serebral korteks ve korteks altı yapılar arasında gelişmiş bir sinyal ağı görülür. Tüm bu bilgi akışı beyin duyu, motor ve diğer görevlerini yerine getirmek için yapılmaktadır. Bu nedenle canlıların gelişmişlik derecesi ile serebral korteks arasında güçlü bir bağ olduğu ifade edilmektedir (Anonymous, 2008, Fidanbaş, Bilgin, Ertan 2015, Anonim, 2020). Bu nedenle fetüsün sinir sisteminin ve damarlarının gelişiminin çok yoğun olduğu, hamileliğin son 3 ayı süresince DHA ihtiyacı çok artmaktadır. Annenin DHA açısından yüksek diyeti yenidoğan bebeğin kanındaki DHA miktarını da arttırmaktadır. Hamilelik döneminde alınan n-3 yağ asitleri gebeliği uzatarak bebeğin beyin ve bilişsel gelişiminin en iyi düzeyde olmasına katkı sağlamaktadır (Fidanbaş vd, 2015).

ALA, EPA ve DHA yağ asitleri doğumdan sonra oluşan depresyon, manik depresif psikoz, Alzheimer vb hastalıkları, yüksek tansiyon ve diyabet riskini azaltıcı özellikleri olduğu ifade edilmektedir (Fidanbaş vd, 2015).

Yapılan birçok araştırma kalp hastalıkları ve kalp krizi geçirme tehlikesinin EPA ve DHA yağ asitleri ile yakından ilgili olduğunu göstermektedir (Fidanbaş vd, 2015). Omega 3 çoklu doymamış yağ asitleri açısından zengin balık yağlarının kan basıncını düşürmek, kanın

yoğunluğunu düşürmek, ritim bozukluğunu düzenlemek, kan kolesterolünü düşürmek gibi yararları olduğu bilinmektedir (Mol, 2008).

Yağlı balıklar fazla miktarda uzun zincirli n-3 (omega-3) çoklu doymamış yağ asitlerini; EPA ve DHA içerirler. Yüksek oranda balık tüketen değişik topluluklarda koroner kalp hastalıklarının düşük oranda gözükmesinin nedeni bu tip yağ asitlerinin koruyucu etkisinden kaynaklandığı bildirilmektedir. Örneğin; İngiltere’de fazla miktarda balık ve balina eti tüketen (400-500 g/gün, 14 g./gün n -3 yağ asidi) kesimlerde ve Japonya’da balık yiyenlerde koroner kalp hastalıklarından ölüm oranı çok düşük bulunmuştur. Hollanda’da günlük 30g. balık tüketimi %50 oranında koroner kalp hastalıklarından ölüm oranını azalttığı söylenmektedir. Sağlıklı kişilerde, uzun zincirli n-3 yağ asitleri tüketimindeki artış ile trigiliseritlerin serum konsantrasyonundaki düşüş arasında olumlu bir ilişki söz konusudur (Prichard vd., 1995).

Miyokardial enfarktüs geçiren 2033 erkek hasta üzerinde yapılan çalışmalarda yağlı balık (300g/hafta veya 0.35g n-3 çoklu doymamış yağ asidi) genel olarak ölüm oranını %29 ve koroner kalp hastalıklarından ölümü 1/3 oranında azaltmaktadır. Balık yağı; lipit ve lipoprotein metabolizması ve kan paletleri ile damar duvarları arasındaki etkileşimi yönlendirmektedir (Prichard vd., 1995).

n-3 yağ asitleri supplementlerinin kardiovasküler hastalık (CVD) risklerini azalttığı bilinmektedir, fakat bu yöndeki çalışmalar esas olarak erkekler üzerinde yapılmaktadır. Yapılan bir çalışma n-3 yağ asitlerince zengin olan balık yağlarının post menopoz dönemindeki kadınlarda CVD riskini engellediğini göstermiştir. Bu çalışmada, 36 post menopoz dönemindeki kadınlara (bunların bazıları hormon tedavisi de görüyor) düzenli olarak günde sekiz kapsül balık yağı supplementi ve yalancı hap (placebo) almaları söylenmiş. 28 gün sonra balık yağı alanların serum trigliserit seviyelerinde ortalama %26’lık bir düşüş ve HDL kolesterolün serum trigliserit oranında %28’lik bir düşüş görülmüştür. Hormon tedavisi gören kadınlarda ortalama %19, hormon almayan kadınlarda ise ortalama %36’lık bir azalma görülmüştür. Araştırmacılar, CVD riskinin %27 oranında azaldığını söylemektedirler ve uzun dönemde balık yağı alımının bunda etkili olduğunu bildirmektedirler (Boyd, 2000).

Omega-3 supplementlerinin (balık yağı konsantrelerindeki EPA/DHA) potansiyel faydası serum lipit/lipoprotein seviyelerindeki modifikasyonlarda ve post menopoz dönemindeki kadınlardaki (hormon alan veya almayan) diğer önemli risk faktörlerinde de önemli rol oynamaktadır (Anonymous, 1998).

Kanada’da yapılan bir çalışmada sarımsak tozu ve balık yağı supplementi kombinasyonları hiperkolesterolü olan erkeklerde lipoprotein profili üzerinde olumlu değişikliklere neden olduğu gözlenmiştir. Balık yağı kullanımı trigliserit konsantrasyonunu düşürmekte, hiper-trigliseridemi’yi tedavi etmekte ve LDL seviyesini artırma eğilimi nedeniyle trombojenik hastalıkların tedavisinde risk faktörlerini azaltıcı etkisi olduğu belirtilmektedir. Sarımsağında aynı şekilde tedavi edici etkisinin olması nedeniyle bu iki unsurun (sarımsak ve balık yağı) kombinasyonlarının koroner kalp hastalıklarının risk faktörlerinden olan kolesterole olan etkisi açısından tavsiye edilen bir uygulama olma olduğu ifade edilmektedir (Anonymous, 1997).

Yapılan bir çalışmada, iki uçlu duygu durum bozukluğunda (bipolar bozukluk) ek bir tedavi olarak omega-3 yağ asitleri kullanılmıştır ve omega-3 yağ asitlerinin bipolar bozukluklarda etkili olduğu gözlenmiştir. Şizofrenle ilgili bulgular çelişkilidir. Kanıtların çoğu,

en önemli etkinin olumsuz belirtilerdeki düzeltilmeler olduğunu göstermektedir (Maidment, 2000).

Kronik fiziksel rahatsızlıklarda riski azalttığı bilinen diyet bileşimleri, aynı zamanda ruhsal düzensizliklerin tedavisinde de yararlı olabilir. Yapılan ilk çalışmalar omega-3 yağ asitlerinin anti-depresan ve ruhsal düzenleyici özellikleri olabileceği üzerinde yoğunlaşmıştır. En fazla görülen omega-3 yağ asidi kanola yağında, soya fasulyesinde, keten tohumunda, buğday tohumunda ve balıkta görülen ALA'nin kendisidir. Fakat omega-3'e maledilen yararların bazıları; ruhsal düzensizlikler üzerindeki etkileri de dâhil, modern endüstriyel ülkelerin diyetlerinde daha az bulunan başlıca iki türevi olan EPA ve DHA formundan kaynaklanmaktadır. En yoğun kaynak özellikle somon, tuna ve uskumru gibi yağlı balıklardır. İnsan vücudu ALA'yi DHA ve EPA'de az miktarda dönüştürmektedir. Yeterli kanıt olmamasına rağmen, özellikle ruhsal düzensizlikler göz önüne alındığında, diyetteki omega-6 yağ asidinin omega-3 yağ asidine oranı da önemlidir. Diyet omega-3 yağ asitleri bakımından zayıfsa, bunların türevleri beyin hücreleride dâhil, hücre zarlarındaki omega-6 yağ asidi türevleri ile yer değiştirir. Beyin ağırlığının %20'si EPA'leri ve özellikle DHA'leri içerir, depresyon ve bipolar düzensizliğini de içeren ruhsal rahatsızlıklarda hatalı sinyalizasyon mekanizmalarında önemli rol oynamaktadır. Kalp rahatsızlıklarında ve diyet dengesizliklerinde omega-6/omega-3 yağ asidi oranları arasında doğrusal bir bağlantı olduğuna dair bazı kanıtlar vardır; bunlar depresyondan yakınan kişilerde ortalama değerlerin daha üstünde olduğu görülmektedir (Anonymous, 2001).

Beslenme ve depresyon arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla iki geniş kapsamlı araştırma yapılmış ve balıkla beslenen kişilerin depresyona daha az yakalandıkları gözlenmiştir. 1998 yılında yayınlanan bir çalışmada ülke balık tüketimi ile yüksek oranda depresyon sıkıntısı olan kişiler arasındaki bağlantı açıklanmıştır. 2001 yılında 3.000'den fazla Finli yetişkin üzerinde özellikle kadınlar arasında yapılan bir çalışmada bu bağlantıyı göstermiştir. Bu bağlantılar düşük oranda alınan omega-3 yağ asitlerinin depresyon nedeni olduğunu kanıtlamaz, çünkü balık tüketenlerin kültürel, ekonomik ve kalıtsal özelliklerinin de depresyona yakalanmalarında rolü olmaktadır. Fakat bazı klinik deneyler ve araştırmalar bu bağlantının rastlantıdan daha ileri bir durum olduğunu göstermektedir. Birçok çalışmada, depresyonlu hastaların kan hücrelerinde düşük oranda omega-3 yağ asidi türevleri ya da ortalamanın üzerinde omega-6/omega-3 yağ asidi oranı bulunmuştur. Bir deneyde EPA ve DHA karışımının bipolar düzensizliği olan bazı hastalarda faydalı olduğu gözlenmiştir. Mayıs 1999'da dört aylık yalancı tedaviyle karşılaştırmalı olarak bir araştırma yapılmıştır. Bu çalışmada hastalara dengeleyici ilaçlara ilaveten günlük olarak EPA (6.2gr.) ve DHA (3.4gr.) supplementleri verilmiş ve bu hastaların daha az depresif belirti gösterdikleri tespit edilmiştir (Anonymous, 2001).

Omega-3 yağ asitleri için önerilen günlük dozlar henüz onaylanmamıştır, araştırmacılar günlük 100-200mg. DHA ve 200-400mg. EPA'in yetişkinler için yeterli olduğunu ifade etmektedirler. Bu gereksinim hamile ve emziren kadınlarda %50 daha fazladır. Bir porsiyon somon balığı 1 gram EPA ve 2 gram DHA içerir. Amerika Sağlık Örgütü sınırlı miktarda doymuş yağlarla, haftada en az iki öğün balık tüketilmesini önermektedir. Daha çok tüketmek ve depresyonu azaltmak isteyenler günlük 5-10 gram alabileceği ifade edilmektedir (Anonymous, 2001).

Diyetle yağ alımı ve kanserden ölüm arasında önemli bir pozitif ilişki olduğu birçok yerde bildirilmektedir. Bununla birlikte yağ alımı her zaman korelasyon göstermemektedir ve bazı organlara özgü olduğu ifade edilmektedir. Çünkü karaciğer ve mide kanserleri genellikle

yağ alımı ile korelasyon göstermemektedir. Kansere oluşumu üzerine diyetle alınan yağların etkilerinin tüketilen yağ asitlerinin çeşidi ve miktarına bağlı olduğu düşünülmektedir (Karadeniz, 2001).

Laboratuvar çalışmalarında yağ formuna bağlı olmaksızın lipit alımındaki artışın tümör oluşumu sıklığını arttırdığı ortaya konmuştur. Kalori kısıtlaması her türde tümörün inhibisyonunda etkili olurken diyetle yağ alımı kısıtlamasının tümöre inhibisyon etkisinin çok daha seçici olduğu açıkça görülmektedir. En azından çoklu doymamış yağlar doymuş yağlara kıyasla tümör oluşumunu daha fazla artırmaktadır. Diğer taraftan epidemiyolojik verilerin kansere maruz kalma ile doymuş yağ alımı arasında güçlü bir pozitif ilişki olduğunu, doymamış yağ alımı ile çok az ya da hiçbir ilişkisi olmadığını açığa çıkarması ilginç bir durum olarak görülmektedir. Epidemiyolojik ve laboratuvar çalışmaları arasındaki bu fark, tümör oluşumunu arttıracak doymamış yağ asitlerinin gerekli minimum miktarı ile ilgili olabileceği söylenmektedir. Dahası toplam kalori miktarı kalori kaynağından daha önemli olabilir. n-3 yağ asitlerince sağlanan koruma üzerine son bulgular doymamış yağ asitlerinin hepsinin eşit düzeyde etkili olduğu üzerine yapılan genellemeye şüphe düşürmektedir. Kanserin başlangıç aşamasının detaylı bir şekilde araştırılmamasına rağmen bu aşamanın tüketilen yağın çeşidi ve miktarı tarafından değiştirildiği bildirilmektedir. Membrandaki akışkanlığın, hormonal ortamın, bağışıklık sistemi yeterliliğinin, biyolojik aktif ara maddelerin ya da yağ asidi metabolizmasının yan ürünlerinin oluşmasındaki değişmelerin lipitler tarafından kanserin indüklenmesinin sebebi olabileceği bildirilmektedir. Toplam kalori alımına yağın katkısının azaltılması için (günümüzde %38 olan bu oran %30 ya da daha aşağıya çekilmesi) daha fazla bilgi elde edilene kadar tedbirli olunması gerekmektedir. Özetle, doymuş, tekli doymamış ve çoklu doymamış yağ asitlerinin dengeli olarak hangi oranlarda alınabileceği konusunda da diyetle alınan yağ asidi oranlarının değiştirilmesiyle uzun vadede elde edilecek yararların veya risklerin ne olduğu hakkında daha kesin bilgiler elde edilinceye kadar tedbirli olunması gerekmektedir (Karadeniz, 2001).

Son zamanlarda yapılan birçok araştırmada n-3 ve n-6 ÇDYA'ların kolorektal kanseri üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. İn vitro çalışmalarda n-3 ve n-6 ÇDYA'lar arasında etkili farklılaşmalar görülmemiştir (Dommels et al, 2002).

Hayvan modelleri üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda n-6 ÇDYA'ların tümör oluşumunu hızlandırıcı etkisi olduğunu göstermiştir, başlangıç sonrası fazı süresince n-3 ÇDYA'lar ortama hâkim olmaktadır. n-3 ÇDYA'lar ise hem başlangıç hem de başlangıç sonrası fazlarında kolorektal kansere karşı koruyucu etki oluşturabilmektedir. Nüfusa dayalı yapılan çalışmalar n-6 veya n-3 ÇDYA alımı ile kolorektal kanser oluşumu arasında az veya hiçbir ilişki olmadığını göstermektedir. İnsanlarda yapılan kısa dönemli biomarkır çalışmalarında yüksek miktarlarda n-3 ÇDYA'ları içeren balık yağı supplementlerinin kolorektal kansere karşı koruyucu etkisinin olduğu ve n-6 ÇDYA supplementlerinin bu riski arttırabileceği gösterilmiştir. Epidemiyolojik çalışmalar diyet ve kanser riski arasında kuvvetli bir ilişki olduğunu göstermektedir. Örneğin; Japonya'dan Amerika'ya göç eden insanlarda kolon kanserinden ölüm oranında artış gözlenmiştir. Bunun nedeni de batı diyetlerinin yüksek oranda n-6 ÇDYA'ları (Linoleik Asit) içermesidir. Japonlar gibi, Eskimolar 'dada kolon kanseri oluşumu daha düşüktür. Her iki nüfusta fazla miktarda balık (1000-3000mg./gün) tüketmektedir ki balıklar n-3 yağ asitleri bakımından (EPA ve DHA) oldukça zengindir. Öyleki batı diyetlerinde n-3 ÇDYA oranı 100 mg./gün olarak belirtilmiştir (Dommels et al, 2002).

DeneySEL çalışmalar diyetle alınan balık yağlarının kolon kanserine karşı koruyucu etkisinin olduğunu göstermektedir. Yapılan bir çalışmada 12 sağlıklı gönüllü üzerinde rektal

hücre çoğalmalarında sağlanan (kansere riskinde belirleyici biyolojik ara ürünler olan) mukozal membran yağ asitleri ve prostaglandin E₂ (PGE₂) ile balık yağlarının etkisi araştırılmıştır. Temel bir kontrol diyeti yanında, test unsuru olarak balık yağı veya mısır yağı içeren diyetler iki dört haftalık dönemler halinde uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre diyetle alınan balık yağının kolon kanserine karşı koruyucu etkisi olduğu hipotezi ileri sürülmüştür (Bartram vd., 1993).

İlerlemiş siroz hastalarında, uzun zincirli ÇDYA eksikliği gözlenmiştir. Bu tip hastaların tedavisinde ÇDYA'ca zengin diyet uygulanması ve ÇDYA'ca zenginleştirilmiş yağ kapsüllerinin tüketilmesi tavsiye edilmiştir. Bu uygulamanın, karaciğer fonksiyon bozukluğunun kötüleşmesini engellemek amacıyla koruyucu etkisi olduğu bildirilmiştir. Yapılan bir çalışmada, Japonya'daki iki farklı bölgede yaşayan siroz hastalarının diyet alışkanlıkları ve plazma yağ asidi kompozisyonları karşılaştırılmıştır. Yüksek oranda balık ve düşük oranda süt ve diğer günlük ürünleri tüketen insanların yaşadığı bölgede çoklu doymamış/doymuş yağ asidi oranı yüksek ve n-6/n-3 oranı ise düşük bulunmuştur. Balık tüketimi, siroz hastalarında plazma DHA seviyesini arttırmaktadır. Sarılığa bağlı olarak ortaya çıkan beyin rahatsızlığı olan siroz hastalarında, plazma DHA seviyelerinde ciddi azalmalar gözlenmiştir ve nöral membranlarda bulunan fosfolipitlerdeki en fazla görülen yağ asidi DHA olduğundan; DHA hepatik ensefali oluşumunda önemli rol oynamaktadır. Bu sebepten dolayı balık tüketimi bu hastalıktan korunmada rol oynayabileceği ifade edilmektedir. DHA ve EPA'ce zengin diyetler plazma fosfolipitlerini bu yağ asitlerince zenginleştirmekte ve aynı anda araşidonik asit seviyesini azaltmaktadır. Araşidonik asitin biyosentezinin zayıflaması, karaciğer sirozunda düşük plazma seviyesinden sorumlu önemli bir unsur olabilmektedir. Bu nedenlerle sadece EPA ve DHA değil ayrıca AA supplementlerinde siroz hastalarının plazma yağ asidi profilini düzeltmek için kullanılması gerekmektedir (Okita vd., 2002).

3 Sonuç ve Öneriler

Günümüzde, özellikle gelişmiş ülkelerde insanlar, beslenmelerine çok dikkat etmekte ve beslenme rejimlerinde sağlık açısından uygun gıdaları seçmeye özen göstermektedirler. Özellikle beslenme tarzının değiştirilerek, vitaminler, mineraller ve omega-3 yağ asitleri gibi bazı besin öğeleri açısından zenginleştirilmiş gıdaları veya sağlık açısından sakıncası olan unsurların uzaklaştırılması ile (tuzu azaltılmış, yağsız gibi) elde edilen gıdaları tüketerek sağlıklılarına destek vermeye çalışmaktadır. Gıda sektöründe de bu ihtiyaç doğrultusunda yeni ürün geliştirme uygulamaları ön plana çıkmaktadır.

Türk mutfak kültürü gastronomi açısından ele alındığında su ürünlerinin önemi oldukça fazladır. Zengin su ürünleri varlığı, besin içeriğinin zenginliği ve farklı damak zevklerine hitap etmesi yönünden ayrı bir yere sahiptir. Çok eski zamanlardan beri mutfaklarımızın değişmez bir parçası haline gelen su ürünleri, son zamanlarda özellikle gelişmiş ülkelerde insanların beslenmelerine çok dikkat etmeleri ve beslenme rejimlerinde sağlık açısından uygun gıdaları seçmeye özen göstermeleri nedeniyle önemini daha da artırmıştır. Balık ve diğer su ürünlerinin bileşimlerinde içerdikleri çoklu doymamış yağ asitleri yönünden zengin olmaları bu ilginin artmasındaki en belirgin özellikleridir.

Su ürünlerinin, ÇDYA'lar açısından çok önemli kaynaklar oldukları yapılan araştırmalar sonucunda (%26-48) açıkça görülmektedir. Sağlık açısından hastalıklardan korunma ve engelleme özellikleri yönünden olumlu etkileri görülmektedir. Yapılan birçok araştırmalar sonucunda kardiovasküler hastalıklarda ölüm riskini azaltması, bağışıklık sistemine olumlu etkileri, kanser ve AIDS gibi hastalıklarda olumlu etkileri, ruhsal

hastalıklarda düzensizliklerin tedavisinde yararlı olması, kolesterolü düşürücü etkisinin olması, özellikle prematüre bebeklerde retina ve beyin gelişimi açısından önemli rol oynamaları gibi birçok olumlu katkıları vardır.

Sağlık açısından bu denli önemli olan çoklu doymamış yağ asitlerinin daha yaygın şekilde kullanılabilmesi amacıyla gıda endüstrisi değişik gıdaları n-3 yağ asitleri ile zenginleştirerek n-3 esansiyel yağ asidi ihtiyacının bu gıdalardan karşılanması yolunda çalışmalar yapmaktadır. Hayvanların diyetlerindeki değişikliklerle yumurta, tavuk eti, domuz eti, sığır eti, salam türleri ve günlük ürünlerin omega-3 yağ asidi içerikleri arttırılabilmektedir. Ayrıca ekmek, makarna, meyve suyu içeren meşrubatlar, çerezler, margarinlerde bu tip gıda ürünlerine örnek olarak verilebilir.

Denizlerimiz ya da iç sularımızdan yakalanan balıklarla ve diğer su ürünleri ile hazırlanan yemeklerin Türk mutfağının yöresel lezzetlerine ve Türk gastronomisine olan katkısı yadsınamazdır. Geçmişten günümüze Türk mutfağında yerini alan deniz ürünlerinin gastronomi açısından katkıları önemlidir. Yöresel mutfaklarımızda yer alan geleneksel, deniz ürünlerinden yapılan yemeklerin, korunması ve varlığının ileriki kuşaklara aktarılması büyük önem taşımaktadır. Kısaca bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması, yaşatılması gerekmektedir. Bu amaçla yemek reçetelerinin günışığına çıkarılması, modernize edilerek gelecek kuşaklara aktarılması gerekmektedir.

Ülkemizin coğrafik konumu göz önüne alındığında su ürünlerinin tüketiminin beklenenden daha az olması istenen bir durum değildir. Bu anlamda özellikle sağlığa olan katkıları ve mutfak kültürümüze kattıkları dikkate alındığında su ürünleri tüketimini arttırmaya yönelik özel tedbir ve uygulamaların gündeme gelmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Anonim (2015). Türkiye Beslenme Rehberi (TÜBER). T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Kurumu, 2016, Ankara. T.C. Sağlık Bakanlığı Yayın No:1031.
- Anonim (2020). Serebral Korteks: Beynin en gelişmiş yapısı. <https://sinirbilim.org/serebral-korteks/> Erişim tarihi: 01.11.2020
- Anonymous (1997). Combination of garlic powder and fish oil has a positive effect on lipids. *Modern Medicine*, June 97, Vol:65, Issue 6, p47, 4/5p,1c.
- Anonymous (1998). Preventive Health (Nutrition), *Women's Health Weekly*, 09/21/98,22-24.
- Anonymous (2001). n-3 fatty acids in the treatment of depression. *Harvard Mental, Health Letter*. Oct., Vol. 18, Issue 4.
- Anonymous (2008). Omega-3Facts, "Heathy Living, the natural way" Web adresi: <http://www.omegaplus.nf.ca/fact4.htm> Erisim Tarihi: 13.04.2008.
- Bağiran Özşeker, D. (2017). Fonksiyonel gıdalar. Ed. Doç. Dr. Hülya Kırgın. *Gastronomi Trendleri Milenyum ve Ötesi (151-177)*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Bartram, H.P., Gostner, A., Scheppach, W. and Reddy, B.S. (1993). Effects of fish oil on rectal cell prolifation, mucosal fatty acids, and prostaglandin B release in healty subjects. *Gastroenterology*, 105, 5, 1317 – 1322.
- Boyd, L. (2000). Fish oil cuts cardiac risk in post menopausal women. *RN.*, Oct.2000, Vol. 63, Issue 10, 20.
- BSGM (2018). Su Ürünleri İstatistikleri, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, <https://www.tarim.gov.tr/sgb/Belgeler/SagMenuVeriler/BSGM.pdf>. Erişim tarihi: 17.11.2020.
- Çılinoğlu, H., Aliu, D., Aliu A. (2019) Gastronomide ve mutfak sanatında baharatlar iletıbbi ve aromatik bitkilerin kullanımı. <https://ssrn.com/abstract=3304469>
- Çilingir, Y.A., (2012). Alabalıklarda (*Oncorhynchus mykiss*) yağ asiti ve önemi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 17(2):118-123.
- Dal Bello, B., Torri, L., Piochi, M., Zeppa, G. (2015). Healty yogurt fortified with n-3 fatty acids from vegetable sources. *J. Dairy Sci.* 98:8375-8385.
- Dikel, S., Demirkale, İ. (2019). Su ürünlerinde gastronomi. *International Science and Research Congress (SR Congress) 08-10, February 2019*.
- Dommels-Yvonne, E.M., Link-Gerrit, M.A, Blanderen, P. J. Van and Ommen, B. Van. (2002). Dietry n-6 and n-3 polyunsaturated fatty acids and colorectal carcinogenesis: results from cultured colon cells, animal models and human studies. *Environmental Toxicology and Pharmacology*, 11, 297 – 308.
- Ekşi, A., Karadeniz, F. (1996) Gıda zenginleştirme yaklaşımı ve Türkiye'de uygulama olanağı. *Diyet Dergisi*, 25(2): 47-51.
- Eren, S. (2007). Türk Mutfağı ve HACCP Sistemi; Mutfak Profesyonellerinin HACCP Bilgilerinin Ölçülmesi. 1. Ulusal Gastronomi Sempozyumu (ss. 73-83). Antalya. Erişim tarihi: 13.11.2020.
- FAO (2018) Fisheries and aquaculture statistics. *FAO Statistics, Yearbook 2018*, pg:XVII.
- Fidanbaş, Z.U.C., Bilgin, Ş., Ertan, Ö.O. (2015). Bazı deniz balıklarının aminoasit – yağ asiti içerikleri ve beslenme açısından önemi. *Eğirdir Su Ürünleri Fakültesi Dergisi*, 11(2):45-59.
- Göğüs, A.K. ve Kolsarıcı, N. (1992). *Su Ürünleri Teknolojisi*. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 1243, Ders Kitabı: 358. Ankara.
- Karadeniz, F. *Fonksiyonel Gıdalar, Doktora Ders notları*. (2001).

- Kaya, Y., Duyar, H.A. ve Erdem, M.E. (2004). Balık yağ asitlerinin insan sağlığı için önemi. E.Ü. Su Ürünleri Dergisi, Cilt 21, Sayı (3-4): 365-370, 2004.
- Kayahan, M. (1998). Gıda Kimyası, Bölüm 3 Lipidler. Hacettepe Üniversitesi yayınları, edt. İlbilge Saldamlı, 107-191.
- Kayahan, M. (2001). Yağ tüketimi ve sağlık I. Gıda Mühendisliği Dergisi, 4(9): 11-16
- Maidment, I. D. (2000). Are fish oils an effective therapy in mental illness- an analysis of the data. Acta Psychiatrica Scandinavia, 102, 1, 3 – 9.
- Martin R.E. ve Flick G.J., (1990). The Sea Food Industry. An Osprey Book. Published by Von Nostrand Reinhold, Newyork.
- Mol, S., (2008). Balık yağı tüketimi ve insan sağlığı üzerine etkileri. Journal of Fisheries Science.com, 2(4):601-607.
- Oğan, Y., Ceyhun Sezgin, A.E. (2019) Katkı maddesi antioksidanların gastronomi açısından değerlendirilmesi. Artvin International Congress on Social Science (AICOSS 19) April 2019, Conference paper.
- Okita, M. and Sasagawa T., (2002). Habitual intake and polyunsaturated fatty acid deficiency in liver cirrosis. Nutrition 18:304-308.
- Osman, H., Suriah, A.R. and Law, E.C. (2001). Fatty acid composition and cholesterol content of selected marine fish in Malaysia waters. Food Chemistry, 738, 55 – 60.
- Öksüz, A., Alkan, Ş.B., Taşkın, H., Ayrancı, M. (2018). Yaşam boyu sağlıklı ve dengeli beslenme için balık tüketiminin önemi. Food and Health, 4(1):43-62.
- Öney, H. (2016). Gastronomi Eğitimi Üzerine Bir Değerlendirme. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 193-203.
- Özçelik, M.M. (2016) Bitkisel kaynaklı bazı fonksiyonel gıdalar. Biiyoloji Bilimleri Araştırma Dergisi. 9 (1): 57-68.
- Prichard, B.N.C. and Ling, K.L.E. (1995). Fish oils and cardiovascular disease. British Medical Journal. 310, 6983, 819-820.
- Samancı, Ö., (2008) Değişimin Merkezinde Seçkin Osmanlı Mutfağı; İmparatorluğun Son Döneminde İstanbul ve Osmanlı Saray Mutfak Kültürü. <https://ereseach.ozyegin.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/10679/5812/19.%20y%C3%BCzy%C4%B1%20%C4%B0stanbul%20ve%20Osmanl%C4%B1%20Saray%20Mutfak%20K%C3%BClt%C3%BCr%C3%BC.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, Erişim tarihi: 19.11.2020
- Shahidi, F. and Botta, J.R. (1994). Sea Foods: Chemistry, Processing Technology and Quality. Blackie Academic and Professional. Chapman & Hall.
- Sikorski, Z.E. (1990). Seafood: Resources, Nutritional Composition, and Preservetation. CRC Press, Inc., Boca Raton, P. 288, Florida. 41-44.
- Simopoulos, A.P. (2000). Human requirement for n-3 polyunsaturated fatty acids. Poultry Sci. 79, 7, 961 – 970.
- Sürücüoğlu, M.S., Özçelik, A.Ö. (2015) Türk mutfak ve beslenme kültürünün tarihsel gelişimi. <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/S%c3%9cR%c3%9c%c3%9cO%c4%9eLU-Metin-Saip-%c3%96Z%c3%87EL%c4%b0K-Ay%c5%9fe-%c3%96zfer-T%c3%9cRK-MUTFAK-VE-BESLENME-K%c3%9cLT%c3%9cR%c3%9cN%c3%9cN-TAR%c4%b0HSEL-GEL%c4%b0%c5%9e%c4%b0M%c4%b0.pdf>, Erişim Tarihi: 19.11.2020
- Şengör, G. F.Ü., & Ceylan, Z. (2018) Türk mutfağında su ürünleri kültürü ve önemi. *Acta Aquatica Turcica*, 14 (4), 386-398. DOI: 10.22392/egirdir.414488
- Turan, H., Kaya, Y. ve Sönmez, G. (2006). Balık etinin besin değeri ve insan sağlığındaki yeri. E. Ü. Su Ürünleri Dergisi, 23, Ek (1/3): 505-508.

- Varlık, C., Erkan, N., Özden, Ö., Mol, S. ve Baygar, T. (2004). Su ürünleri işleme teknolojisi, İstanbul 2004. İstanbul Üniversitesi Yayın No: 4465, Su Ürünleri Fakültesi No: 7.
- Yazıcıoğlu, İ ve Özata, E. (2018). Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü Öğretim Elemanlarının Ders Programlarına Yönelik Algıları. 4. Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi, Kongre Tam Metin Kitabı, 65-74.

KÜLTÜREL ZEKANIN SOSYO-KÜLTÜREL UYUM ÜZERİNE ETKİSİ: ÇOK KÜLTÜRLÜ BİR ARAŞTIRMA*

Mazlum ÇELİK**

Müslüm EFLATUN***

ÖZ: Bu çalışmanın amacı çok kültürlü ortamlarda öğrenim gören öğrencilerin sosyo-kültürel uyumlarında kültürel zekânın etkili olup olmadığını araştırmaktır. Bu amaçla uluslararası öğrenci statüsünde öğrenim hayatlarına devam eden 119 kişiden veri toplanmıştır. Kültürel zekânın boyutlarından biri olan bilişsel kültürel zekâ; sosyo-kültürel uyumun boyutlarından olan sosyal iletişim becerilerini, çevresel iletişim becerilerini ve iş performansı becerilerini açıklamada anlamlı katkısı olduğu görülmüştür. Üstbilişsel kültürel zekânın ise sadece çevresel iletişim becerilerini açıklamada anlamlı katkısı olduğu görülmüştür. Motivasyonel kültürel zekânın ise sosyal uyum üzerinde anlamlı bir katkısının olmadığı görülmüştür. Elde edilen bulgulara dayanılarak araştırmacılara ve uygulayıcılara tavsiyelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Zekâ, Sosyo-Kültürel Uyum, İş/Akademik Performans, Sosyal İletişim, Çevresel İletişim

Makalenin türü: Araştırma

Jel Sınıflandırması: M12, M14, M54

Geliş tarihi: 30.11.2020 / **Kabul Tarihi:** 06.12.2020 / **Yayın Tarihi:** 11.12.2020

THE EFFECT OF CULTURAL INTELLIGENCE ON SOCIO-CULTURAL ADAPTATION: A MULTICULTURAL RESEARCH

ABSTRACT: The aim of this study is to investigate whether cultural intelligence has impact on socio-cultural adaptation of students who are studying in a multicultural environment. For this purpose data were collected from 119 currently international students. Cognitive cultural intelligence is one of the cultural dimensions of intelligence that has significant effect to explain the socio-cultural adaptation which one of the dimensions of social communication skills, environmental communication skills and business performance skills. However metacognitive cultural intelligence has only a significant contribution for description of environmental communication skills. The motivational cultural intelligence does not have a significant contribution to the social cohesion. Based on the findings, suggestions and advice have been given to researchers and practitioners.

Key Words: *Cultural Intelligence, Socio-Cultural Adaptation, Work/Academic Performance, Social Communication, Environmental Communication*

Type of article: Research

Jel Classification: M12, M14, M54

Received: 30.11.2020 / **Accepted:** 06.12.2020 / **Published:** 11.12.2020

* Bu makale örgütsel davranış kongresinde sunulan bildiriden türetilmiştir.

** Prof. Dr. Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep, mazlum.celik@hku.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5021-3256

*** Doktora Öğrencisi Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep, muslumeflatun@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-3826-9465

Kaynak gösterimi için:

Çelik, M. Ve Eflatun, M.(2020). Kültürel Zekânın Sosyo-Kültürel Uyum Üzerine Etkisi: Çok Kültürlü Bir Araştırma. Antalya Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 1(2).62-78.

1. GİRİŞ

Küreselleşmenin etkisiyle dünyada üretim ve pazarlama ekosisteminde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Yerel olan her şey uluslararası bir hal almış, insanlar çalışan veya yönetici olarak farklı kültürlerden bir çok insanla işbirliği yaparak çalışmak zorunda kalmışlardır. Bu durum kültürel uyum gibi önemli bir sorunu gündeme getirmektedir. Bazı insanlar farklı kültürlere kolayca uyum sağlayabilirken bazıları uyum sağlamakta güçlük çekmektedir. Bu durumun farkına varan Early ve Ang (2003) kültür ile zekâ kavramlarını bir araya getirerek çoklu zekâ kuramına dayanarak kültürel zekâ kavramını ortaya koymuşlardır.

Kültürel zekâ, birçok kültürün barındığı kültürlerarası ortamlarda meydana gelen kültürel farklılıkları idare edebilmek için, bireyin kendi kültüründen farklı olan kültürün niteliklerini algılayıp kavrayabilme, bunları yorumlayabilme ve kabullenme becerisidir. Güçlü kültürel zekâyâ sahip olan bireyler, kısıtlı bir zaman diliminde veya da kalıcı bir zaman için buldukları ülkenin sistemlerine, günlük hayatlarına daha çabuk uyum sağlayabilmekte ve bunun neticesinde de diğerlerine nazaran daha üstün bir akademik başarı sağlayabilmektedir.

Bu çalışmanın sorunsalı kültürel zekâ düzeyinin kültürel uyum üzerine etkisi olup olmadığını belirlemektir. Kültürel zekâ geliştirilebilir bir zekâ türüdür ve insanların farklı kültürlerin farkına varması, bilgi sahibi olması ve uygun davranışları geliştirebilmesi açısından önemlidir. Kültürel uyum ise bireysel ve kurulsan başarı açısından önemlidir. Bu nedenle bu araştırma sonucunda elde edilen bulguların uygulayıcılar için önemli olduğu düşünülmektedir. Bunun dışında farklı ülkelerden gelen yabancı öğrencilerin Türk kültürüne uyum düzeylerinin ortaya konulması araştırmanın önemini artırmaktadır. Araştırma Gaziantep gibi ulusal ve uluslararası düzeyde çok yoğun göç alan bir şehirde yapılması da önemli görülmektedir.

Yukarıda yer alan bilgiler ışığında yenilikçi davranış; çalışan, yönetici ve örgüt için son derece önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı Scott ve Bruce (1994) tarafından geliştirilen yenilikçi davranış ölçeğinin Türkçeye uyarlanmasıdır. Bu kapsamda, tekstil sanayi ve sağlık sektörü çalışanlarından oluşan iki ayrı örneklemeden elde edilen veriler üzerinden analiz çalışmaları yapılmıştır.

1. Kuramsal Çerçeve

1.1. Kültürel Zeka

Kültürel zekâ açıklanırken, Sternberg ve Determan (1986)'ın çok boyutlu zekâ modeli temel alınmıştır. Early ve Ang (2003), ilk kez 2000'lerin başında bir zekâ türü olarak ele alınan kültür kavramını geliştirerek yayınladıkları bir kitapta kültürel zekâ kavramına dönüştürmeşlerdir. Özgün ismi "Cultural Intelligence" (CQ) olan kavram, bizim dilimize Kültürel Zekâ (KZ) olarak geçmiştir. Early ve Ang (2003)'a göre kültürel zekâ, insanların görevlerini, farklı veya çok kültürlü mecralarda faal olarak ifa edebilmesini sağlayan beceriler bütünüdür.

Thomas ve Inkson (2005) ise kültürel zekâyı kültürlerarası diyalogların yapı taşlarını idrak etme, bu diyaloglar için temkinli bir yaklaşımda bulunma ve kişinin değişik kültürel ortamlara adapte olabilmesi için uyum yeteneklerine ve geniş bir davranış vitrinine sahip olma olarak tanımlamaktadır. Early ve Peterson (2004)'a göre ise kültürel zekâ, farklı kültürlerin bir arada olduğu ortamlarda, kişinin etkili bir şekilde davranabilmesi için farklı

belirtileri toplayarak onları çözümlemesi ve hareketlerini bu istikamette şekillendirme becerisidir. Thomas vd. (2008)'ne göre kültürel zekâ meta-bilişsel kültür ile ilişkilidir. Ona göre kişinin çevresinde olan değişik kültürel detayları biçimlendirme, tercih etme ve buna adapte olmasına yardımcı olan bilgi ve yeteneklerin faal bil şekilde işlediği bir sistemdir.

Bu tanımlar göz önünde bulundurulduğunda kültürel zekâsı yüksek olan kişilerin kültürlerarası paylaşımlarda bulunurken güçlü bir becerisinin var olduğundan söz edilebilir(Earley & Peterson, 2004: 107). Bunu sağlayan şey kişilerin iletişim halinde oldukları birey veya grubun evrensel ya da kendine özgü niteliklerinin sadece gözlemleyerek farkına varabilmesidir (Earley & Mosakowski, 2004: 139-140).

Sternberg ve Determan (1986) genel zekâyı, soyut fikir ve ifadeleri doğru anlama, ele alma ve sorunları halledebilme becerisi olarak belirtmiş ve bireysel zekâ seviyesini tanımlayabilecek dört düzey belirlemişlerdir. Bunlar üst bilişsel kültürel zekâ, bilişsel kültürel zekâ, motivasyonel kültürel zekâ ve davranışsal kültürel zekâdır.

Üst bilişsel kültürel zekâ, kişinin kültürler arası paylaşımlarda bulunurken bilinçli kültürel farkındalık seviyesi anlamını taşımaktadır (Ng vd., 2012: 33). Aynı zamanda kişinin kültürler arası ortamlarda, kendi kültürlerinden olmayan değişik kültürlerin farkında olmasını kapsamaktadır (Ang & Van Dyne, 2008). Üst bilişsel kültürel zeka, kişilerin kültürle alakalı kişisel fikir aşamaları hakkında bilgi ve kontrolü içermek üzere kültürel enformasyon sağlamak ve bunun idrakı için kullandıkları bilişsel aşamalar anlamına gelmektedir. Bu beceriler ülkeler veya birey grupları için kültürel standartların bilişsel modellerinin tasarlanması, takip edilmesi ve düzenlemeler yapılmasını kapsamaktadır.

Bilişsel kültürel zekâ, kişinin sosyal hayatından sağladığı deneyimler vasıtasıyla farklı kültürlerle ilgili öğrendiklerini içermektedir (Ng vd., 2012: 33). Bunun yanında bireyin kendisi ve etrafındaki kişilerle ilgili bilgisi ve bu bilgileri bunları kullanma becerilerini kapsamaktadır (Earley & Ang, 2003: 68). Bilişsel kültürel zekâ, kişinin değişik kültürlerin bulunduğu mecralarda bulunan standartlar, uygulamalar ve tartışmalarla alakalı bilgisi anlamına gelmektedir. Günümüzdeki çok farklı kültürlerin bir arada bulunduğu örgütler düşünüldüğünde, bilişsel kültürel zekânın, kültürel farklılıkların bilgisine sahip olmanın yanında kültürel evrensel bilgiyi de temsil ettiği görülmektedir. Kültürel zekânın önemli bir boyutu olan bu olgu, kültürel benzerlikler ve farklılıklarla ilgili bilginin, farklı kültürlerin bir arada olduğu durumlarda karar almanın ve verimli olmanın yapı taşını oluşturmaktadır (Van Dyne vd., 2008: 17).

Motivasyonel kültürel zekâ, kişinin değişik kültürden olan kimselerle paylaşımına girme ve çok kültürlü paylaşımlarda bu alanda yeni bilgiler edinme isteğiyle alakalıdır (Ng vd., 2012: 33). Kültürel zekânın kritik boyutu olarak adlandırılan motivasyonel kültürel zekâ, kişilerin bulunduğu yeni kültürel ortamlarda fonksiyonel rol oynamasına dair gösterdiği çaba ve gücün edinilmesini sağlamaktadır (Ang & Van Dyne, 2008: 6). Earley & Mosakowski (2004: 142)'ye göre motivasyonel kültürel zekâsı yüksek olan çalışanların, örgütlerinde başlarına gelebilecek sorunlara daha güçlü bir şekilde direnç gösterdiğini ifade etmektedir.

Davranışsal kültürel zekâ ise, değişik kültürlerden insanlarla paylaşımlarda bulunurken sözlü ve sözlü olmayan davranışların elverişli şekilde gösterilmesini kapsamaktadır (Van Dyne, Ang ve Nielsen, 2007; Ng vd., 2009). Değişik kültürlerin bir arada bulunduğu ortamlarda paylaşımlarda bulunan kişilerin iyi bir tavırda bulunmaları için yeniliklere açık, iletişim şebekelerinin yüksek olması gerekmektedir.

1.2. Sosyo-Kültürel Uyum

Globalleşen dünyada artık birbirlerine daha yakın olan toplumlar çeşitli gerekçelerle (ticaret, turizm, sağlık, ekonomi, eğitim vb.) birbirleriyle etkileşim haline girmektedir. Eğitim konusu bu gerekçelerin başını çekmektedir. İnsanlar kendi ülkelerine göre daha gelişmiş olarak kabul ettikleri ülkelere daha iyi bir seviyede eğitim almak, farklı kültürler tanımak veya yabancı dil seviyesini geliştirmek için gitmeye başlamıştır. Artık eğitim almak için sınırların ortadan kalktığına açık bir kanıtıdır bu durum. Berry'nin de bu konularda yapılmış bir çok çalışması bulunmaktadır. Ona göre insanlar artık tek kimlik, tek din, tek dil ve tek vatan, algısından sıyrılıp, turizm, ticareti eğitim, doğal afetler veya savaş nedeniyle sığınma gibi pek çok nedenden ötürü farklı kültürlerle paylaşım içersine girmektedir (Berry, 2009). Bochner (2003)'e göre ise kültürlerarası geçişin iki nedeni vardır. Bunlardan ilki özel bir nedenle kısıtlı bir süre için yer değiştirmesi gereken kişilerin farklı bir kültürle karşılaşmasıdır ki bu kişilere misafir denilmektedir (Matsumoto, Yoo ve Nakagawa, 2008). Diğeri ise süresiz olarak etnik açıdan farklı bir topluma taşınan kişilerin tecrübe ettiği karşılaşmalardır (Çağlayan, 2006).

Sosyo-kültürel uyumun çıkış noktası kültürel öğrenme teorisidir. Buna göre kişinin yeni girmiş olduğu farklı kültürel ortama dâhil olma aşamasında yaşadığı zorluk seviyesine göre uyumun davranışsal boyutunu içermektedir (Searle ve Ward, 1990). Genel olarak, gidilen ülkede içinde bulunduğu yabancı bir ortamda konuşulan dili anlamak, arkadaş edinmek, sosyal programlara katılmak ve okul-ış ile ilgili meseleleri organize etmek gibi gündelik görevlerin ifa edilmesinde yaşanan zorluk seviyesi bireyin sosyo-kültürel uyumunun ne kadar başarılı veya başarısız olduğunu ortaya koyar. Bunun yanında kişinin içinde bulunduğu yeni ortamda kültürel niteliklerini devam ettirmesi ve yeni yerleştiği yabancı olan bu kültürün özellikleri ile yakından ilgileniyor olması durumunda kişilerin psikolojik ve sosyo-kültürel uyum seviyelerinin daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır (Matsumoto, 2001).

Sosyo-kültürel uyumun etkin bir şekilde başarılması için kuşkusuz iletişimin çok önemli bir rolü bulunmaktadır. Farklı bir topluma geçiş yapan bireyin iletişim kanallarını aktif kullanabilmesi için dil yeteneğinin gelişmiş olması ve içinde bulunduğu toplumun duygusal ifade yöntemlerine hâkim olması gerekir. Kuşkusuz bu iki kavram iletişimin önünü açtığı gibi bu sayede sosyo-kültürel uyumun da anahtarı olacaktır. Bireyin içinde bulunduğu çok kültürlü ortamlardaki iletişim kuramama endişesi, değişik gruplardan topluluklarla iletişim halinde olurken yaşadığı kaygı olarak tarif edilmektedir. Bu endişe, lisan becerisi, duygusal ifadelerdeki farklılıklar ve iletişim yöntemlerindeki farklılıkları kapsamaktadır (Neuliep ve McCroskey 1997: 148). Gerçekten de çok kültürlü ortamlardaki iletişim endişesi birçok araştırmacı tarafından değişik faktörleriyle analiz edilen bir konudur. Hofstede (1980:20) bu endişeyi "güç mesafesi, kişiselcilik-toplumculuk, maskülen- feminen, belirsizlikten uzak durma, kısa ve uzun döneme yönelik etkenler" ile incelemiştir. Gudykunst (1998) ise çok kültürlü ortamlardaki iletişim endişesini "benlik, yabancı kişilerle paylaşım, yabancı kişilere karşı tepki, yabancı kişilerin toplumsal sınıflandırılması, durumlara bağlı evreler, yabancılarla kurulan ilişkiler ve etik paylaşımlar" olmak üzere yedi boyutta ele almıştır.

Sosyo-kültürel uyum, sosyal hayatta karşılaşılan problemleri ve sosyal paylaşımları yeni ve farklı bir kültürel boyutta değerlendirmenin yetkinliği olarak açıklanmaktadır. Çok kültürlü paylaşım ve değişikliğin neticesinde sosyo-kültürel uyum, psikolojik veya ruhsal sebeplerden kaynaklanan bedensel rahatsızlıkları ve bu rahatsızlıkların üstesinden gelebilme yöntemleri şeklinde yorumlanmaktadır (Searle ve Ward 1990, Gülnar ve Balcı 2011: 102).

2. Kültürel Zekânın Sosyo-Kültürel Uyum Üzerine Etkisi

Kültürel zekâ Schmidt ve Hunter(2003:3)'in da düşüncesine benzer şekilde bireylerin kültürel uyumlarının fonksiyonel hale gelmesi ve etkin yönetilebilmesi kapasiteleridir. Schmidt ve Hunter (2003:3), genel zekâyı herhangi bir konuyu tümüyle kavrayarak sonuç çıkarma ve problemleri çözme becerisi olarak ele almaktadır. Schmidt ve Hunter'ın genel zekâ tanımından farklı olarak, kültürel zekâ kültürel çeşitlilikten kaynaklanan durumlarda olayları kavrama, sonuç çıkarma ve uygun olarak davranmayı içermektedir (Ang, vd., 2007:337). Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere kültürel zekâ kültürel yönden çeşitlilik arz eden ortamlarda olayları analiz etme ve bu yeni ortamlara uyum sağlayabilme becerisidir. Yapılan bu tanımlardan yola çıkılarak kültürel zekânın sosyo-kültürel uyum üzerinde pozitif bir etkisinin olabileceği beklenmektedir.

Bireyler kendi alışmış oldukları kültürden çıkıp farklı bir kültüre sahip olan bir yere gerek kısa bir süre için gerekse de oraya yerleşmek için gittiklerinde çoğu zaman strese girebilmektedirler. Çünkü normlar ve davranışlar tanıdık değildir ve kafa karıştırıcıdır. Bu konuda yapılan kültürler arası karşılaşma araştırmaları kültürel uyumun önemli olduğunu göstermiştir (Bhaskar-Shrinivas vd., 2005). Kültürel uyum, iyi olma halinin psikolojik hisleri ve uyumunun sosyo kültürel algısını içermektedir (Searle ve Ward, 1990). Shaffer vd. (2006)'ne göre kültürel adaptasyon duygusal bir çıktıdır. Çünkü duygular çıkarımlarla subjektif değerlendirmeler sunmaktadır. Kültürler arası etkileşimler stresli olabildiğinden (Mendelhall ve Oddou, 1985) motivasyonel kültürel zekâ ve davranışsal kültürel zekânın kültürel uyum ile ilişkili olabileceğini düşündürmektedir.

Motivasyonel kültürel zekâ ile sosyo-kültürel uyum arasında pozitif yönde bir ilişkinin olması beklenmektedir. Çünkü yüksek motivasyonel kültürel zekâsı olan bireylerin diğer kültürlerle gerçek anlamda ilgileri vardır ve kültürlerarası ortamlarda başarılı olmayı beklemektedirler. Sosyal bilişsel teoriye göre de (Bandura, 2002) bu bireyler, diğerlerine göre daha çok çaba göstermekte, çabalarında inatçı olmakta ve daha iyi performans göstermektedirler. Örneğin Epel vd. (1999)'ne göre bu bireylerin yüksek fayda düşüncelerinin daha iyi uyum göstermenin yanı sıra zor durumlara dayanıklılık göstermelerine katkı sağlamaktadır. Tüm bu bilgiler doğrultusunda kültürel zekânın alt boyutlarından motivasyonel kültürel zekâ ile sosyo-kültürel uyum arasında pozitif bir ilişkinin olduğu kanaatine varılmaktadır.

Davranışsal kültürel zekâ, kültürel çeşitlilik durumlarında sözlü ve sözlü olmayan uygun davranışları gösterme yeteneğidir (Van Dyne, Ang ve Nielsen, 2007; Ng vd., 2009). Kültürel uyum insanın belirli durumlarda iyi olma hali ve bulunduğu ortama uyum sağlama hissi olduğundan, davranışsal kültürel zekâyâ sahip olan bireylerin, yani davranışlarını çeşitlendirebilme yeteneği olanların daha yüksek bir sosyo-kültürel uyumlarının olması beklenmektedir. Goffman'ın özsunum (self-presentation) teorisine göre (1959) bireyler diğerleri onları pozitif görsün diye etki yönetim teknikleri kullanmaktadırlar. Yani davranışlarına karşı gösterilen etkiye karşı kendi davranışlarını tekrar organize etmektedirler. Kültürler uygun davranışlar için kendi içlerinde çeşitlendiklerinden dolayı (Hall, 1959; Triandis, 1994) insanlar üzerinde pozitif etki yaratmak ve kültürlerarası ilişkileri geliştirmek maksadıyla esnek davranışlar sergileyebilmek kritik bir önem taşımaktadır (Gudykunst, vd., 1988). Davranışsal kültürel zekâsı yüksek olan bireyler kendi davranışlarının etkisine göre davranışlarını organize ederek uygun davranışlar sergilemekte ve bulunduğu ortama göre

esnek davranış şekillerinde bulunarak sosyo-kültürel uyumun sağlanması için zemin oluşturabilmektedirler.

Üst bilişsel kültürel zekâ kültür ile ilgili bireysel fikir süreçleri üzerinde kontrol sağlayan ve bu konudaki bilgileri içeren kültürel bilgileri elde eden ve anlayan bireylerin mental süreçleridir (Flavell, 1979). Ülkeler veya insan grupları için kültürel normların mental modellerini planlamayı, gözlemlemeyi ve yeniden düzenlemeyi içeren kabiliyetlerdir. Yüksek üst bilişsel kültürel zekâyâ sahip olanlar etkileşimde bulunurken ve öncesinde bilinçli olarak diğerlerinin kültürel tercihlerinin farkındadır. Onlar etkileşimde bulunurken ve öncesinde karşısındakinin kültürel tavırlarından şüphe duymakta ve kendi mental modellerini bu duruma ayarlamaktadırlar (Brislin, vd., 2006; Triandis, 2006). Bu durum üst bilişsel kültürel zekâyâ sahip bireylerin karşılarında yabancı bir kültürden olanların kültürel tercihlerini önceden de anlayabildiğini ve tavırlarını ona göre ayarlayabildiğini göstermektedir. Bu sonuç da kültürel zekâsı yüksek olanların sosyo-kültürel uyum anlamında diğerlerine nazaran daha başarılı olduğuna işaret etmektedir.

Bilişsel kültürel zekâ, eğitim ve kişisel deneyimlerden elde edilen normların, uygulamaların ve farklı kültürlerdeki eğilimlerin bilgilerini yansıtmaktadır. Farklı kültür ve alt kültürlerin legal ve sosyal sistemlerini ve ekonomik bilgilerini içermenin yanı sıra kültürel değerlerin temel çerçevesi hakkındaki bilgileri de içermektedir (Hofstede, 2001). Buna göre yüksek düzeyde bilişsel kültürel zekâyâ sahip bireyler kültürlerarası etkileşimlerde bulunurken benzerlikleri ve farklılıkları anlamaktadırlar (Brislin v.d., 2006). Bu farklılıkların bilincinde olan kişilerin de kendisine yabancı olan bu kültürel farklılığa uyum sağlaması beklenmektedir. Bu sonuca göre kültürel zekâsı yüksek olan bireyin sosyo-kültürel anlamda uyum sağlamanın da yüksek olduğu düşünülmektedir. Yukarıda yapılan teorik açıklamalar ve araştırma bulgularına dayanılarak bu araştırmanın temel hipotezi "Kültürel zekâ düzeyi sosyo-kültürel uyum üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardı." Olarak belirlenmiştir.

3. Araştırmanın Yöntemi

Kültürel zekânın sosyo-kültürel uyum üzerindeki etkilerinin belirlenmesine yönelik bu çalışmada, öncelikle örneklem ve ölçeklere ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Ardından teori ve araştırma sonuçları ile Ang ve arkadaşları (2007) tarafından geliştirilen kültürel zekâ ölçeği ve Wilson (2013) tarafından geliştirilen SCAS-R modeline dayanılarak geliştirilen araştırma modeline ilişkin analizler yapılmıştır. Bu kapsamda öncelikle daha önce çalışmada kullanılan ölçeklerin, araştırma verilerine uygunluğunu test etmek amacıyla doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ardından değişkenler arası korelasyonlar tespit edilmiştir.

3.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırma evrenini Kilis 7 Aralık Üniversitesi'nde öğrenim gören yabancı öğrenciler oluşturmaktadır. Anket ölçeğimizin uygulandığı tarih olan Mart 2016 yılı tarihi itibarıyla söz konusu üniversitede 172 yabancı uyruklu öğrenci öğrenim görmektedir. Ana kütlede %95 güvenilirlik sınırları içerisinde %5'lik bir hata payı dikkate alınarak minimum örneklem büyüklüğü 119 kişi olarak hesap edilmiştir (Sekaran, 1992:253). Öncelikle ders hocalarından izin alınarak ders öncesinde öğrencilerle temas kurulmuş ve araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiştir. Doldurulan anketler toplanmıştır. Bu sayede dağıtılan 150 anket formundan 125 tanesinin geri dönüşü sağlanmış, 119 tanesi analiz yapmak için uygun bulunmuştur. Araştırmaya katılanların %56,3'ü erkek (n=67), %43,7'si (n=52) kadındır.

3.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada aşağıda bilgileri sunulan iki farklı ölçek kullanılmıştır. Her iki ölçeğin de KMO değeri .60 üzerinde ve Bartlett's test anlamlı olarak belirlendiğinden veri sayısının faktör analizi için yeterli olduğuna karar verilmiştir. Ölçeklere ilişkin bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Kültürel Zekâ Ölçeği(CIS): Yabancı öğrencilerin kültürel zekâ düzeyini belirlemek üzere Ang ve arkadaşları (2007) tarafından geliştirilen 20 maddeli dört boyutlu (Üstbilişsel, bilişsel, davranışsal ve motivasyonel kültürel zekâ) 5'li likert ölçeğinin orjinal hali kullanılmıştır. Her ne kadar ölçek Türk kültürüne öğrenci örnekleminde uyarlansa da (Gökten ve Emil, 2017; İlhan ve Çetin, 2014) bu araştırmada ölçeğin original İngilizce hali kullanıldığından keşfedici faktör analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonrasında davranışsal kültürel zekâ boyutuna ait 2 madde çapraz yüklenme 2 madde ise düşük faktör yükü nedeniyle çıkarılmış, kalan tek madde ise bir boyutu ölçmek için yeterli olamayacağından davranışsal kültürel zekâ boyutu komple çıkarılmıştır. Ölçeğin 15 maddeli ve üç boyutlu haline AMOS programı ile uygulanan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda yapı doğrulanmıştır. Tablo 1'de görüldüğü üzere her ne kadar kıkare/ serbestlik derecesi dışındaki tüm uyum indeksleri kabul edilebilir sınırların altındaysa da veri sayısı 200 altında olduğu için kıkare/ serbestlik derecesi değerinin kabul edilebilir sınırlar içerisinde olması iyi uyum için yeterli görülmüştür (Gürbüz & Şahin,2018).

Yapılan iç tutarlılık analizi sonrasında Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı tüm ölçek için .92 olarak tespit edilmiştir. Boyutlarda ise, üstbilişsel için .80, bilişsel davranış için .85, motivasyonel için .80 olarak belirlenmiştir.

Sosyo-Kültürel Uyum Ölçeği(SCA): Yabancı öğrencilerin sosyo-kültürel uyum düzeyini belirlemek üzere Wilson (2013) tarafından geliştirilen SCAS-R modelinde 22 maddeli 5'li likert ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek, kişilerarası iletişim, iş performansı, kişisel ilgi ve ortama uyum, ekolojik uyum ve dil yeterliliği olarak 5 boyutta incelenir. Ancak keşfedici faktör analizi sonucunda bazı boyutlara ait olan soruların kendi boyutu altında değil de başka bir boyut altında anlaşıldığı tespit edildiğinden bazı boyutlar birleştirilerek yeniden adlandırılmıştır. Bu yüzden çalışma sosyal iletişim, çevresel iletişim ve iş performansı boyutu olmak üzere 3 boyutta ele alınmıştır.

Ölçeğin üç boyutlu yapısını doğrulamak amacıyla AMOS paket programıyla doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve Tablo 1'de sunulan uyum iyiliği elde edilmiştir. Araştırmada kullanılan veri sayısının 200'ün altında olması nedeniyle kıkare/ serbestlik derecesi değerinin kabul edilebilir sınırlar içerisinde olması iyi uyum için yeterli görülmüştür (Gürbüz & Şahin,2018).

Yapılan iç tutarlılık analizi sonrasında Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı tüm ölçek için .926 olarak tespit edilmiştir. Boyutlarda ise, sosyal iletişim için .80, çevresel iletişim için .73, iş performansı için .83 olarak belirlenmiştir.

Tablo 1. Ölçeklerin Uyum İyiliği Değerleri

Değişkenler X ² df	CMIN/ DF≤5	GFI ≥.85	AGFI ≥.80	CFI ≥.90	NFI ≥.90	TLI ≥.90	RMSEA ≤.08
Kültürel Zekâ	3.9	.69	.60	.60	.54	.54	.15
Sosyo- Kültürel Uyum	5.4	.65	.55	.51	.47	.43	.19

3.3. Araştırmanın Hipotezlerine İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında teori ve araştırma bulgularına dayanılarak oluşturulan hipotezleri test etmek için SPSS 23 programı ile analizler yapılmıştır. Tablo '2 de sonuçları görülen korelasyon analizleri, her iki değişkenin boyutları arasında anlamlı ilişkilerin bulunduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Ortalama, S. Sapma ve Korelasyon Değerleri İç Tutarlılığa İlişkin Bulgular

Değişkenler	Ort.	S.S.	1	2	3	4	5	6
1.Bilişsel Davranış	3.6	.84	(.85)					
2.Üst Bilişsel Zekâ	3.61	.72	.365**	(.80)				
3.Motivasyonel Zekâ	3.39	.82	.441**	.366**	(.80)			
4.Sosyal İletişim	3.36	.82	.680**	.251**	.241**	(.80)		
5.Çevresel İletişim	3.52	.83	333**	326**	192*	315**	(.73)	
6.İş Performansı	3.24	.97	383**	113	597**	391**	564**	(.83)

Not: Alfa güvenilirlik katsayıları parantez içinde gösterilmiştir. **p<.01

Tablo 2'den anlaşıldığı üzere değişkenler arasında ilişkinin olması bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerine etkisinin de olabileceği konusunda bir kanaat oluşturmuştur. Bu nedenle üniversitede öğrenim hayatına devam eden yabancı öğrencilerin kültürel zekâ düzeylerinin uyum düzeyleri üzerine etkisi olup olmadığı nı anlamak amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Kültürel zekânın üstbilişsel kültürel zekâ, bilişsel kültürel zekâ ve motivasyonel kültürel zekâ boyutlarının sosyal iletişim düzeyleri üzerine etkisini belirlemek amacıyla yapılan çoklu regresyon analizi sonuçları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Kültürel Zekanın Sosyal İletişim Düzeylerine Etkisine Yönelik Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	B	S.H.	β
Üstbilişsel Kültürel Zekâ	,17	,08	,18
Bilişsel Kültürel Zekâ	,42	,07	,48**
Motivasyonel Kültürel Zekâ	,06	,08	,07
Sabit	1,006	,303	

Not. R2=0,37; Düz. R2=0,36; F=23,443, p < 0,001 ** p < ,01

Çoklu regresyon analizi sonuçları istatistiksel olarak anlamlıdır (F=23,443, p< 0,001) Düzeltilmiş R2 değeri 0,36'dır. Bu sonuç sosyal iletişim becerilerindeki %36 oranındaki varyansın üstbilişsel, bilişsel ve motivasyonel kültürel zekâ tarafından açıklandığını göstermektedir. Ancak tablodaki Beta katsayıları incelendiğinde, tüm bağımsız değişkenler regresyon modeline sokulduğu zaman sosyal iletişim becerilerini açıklamada sadece bilişsel kültürel zekânın anlamlı katkısı vardır ($\beta=0,48$; p<0,01), diğer bağımsız değişkenlerden üstbilişsel kültürel zekâ ($\beta=0,18$; p<0,05) ile motivasyonel kültürel zekânın ($\beta=0,07$; p>0,05) anlamlı katkısı yoktur.

Kültürel zekânın üstbilişsel kültürel zekâ, bilişsel kültürel zekâ ve motivasyonel kültürel zekâ boyutlarının çevresel iletişim düzeyleri üzerine etkisini belirlemek amacıyla yapılan çoklu regresyon analizi sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Kültürel Zekânın Çevresel İletişim Düzeylerine Etkisine Yönelik Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	B	S.H.	β
Üstbilişsel Kültürel Zekâ	,44	,08	,42**
Bilişsel Kültürel Zekâ	,49	,07	,51**
Motivasyonel Kültürel Zekâ	-,28	,08	-,28
Sabit	1,101	,317	

Not. R2=0,42; Düz. R2=0,41; F=28,471, p < 0,001 ** p < ,01

Çoklu regresyon analizi sonuçları istatistiksel olarak anlamlıdır (F=28,471, p< 0,001) Düzeltilmiş R2 değeri 0,41'dir. Bu sonuç çevresel iletişim becerilerindeki %41 oranındaki varyansın üstbilişsel, bilişsel ve motivasyonel kültürel zekâ tarafından açıklandığını göstermektedir. Ancak tablodaki Beta katsayıları incelendiğinde, tüm bağımsız değişkenler regresyon modeline sokulduğu zaman çevresel iletişim becerilerini açıklamada üstbilişsel ($\beta=0,42$; p<0,01), ve bilişsel kültürel zekânın ($\beta=0,51$; p<0,01), anlamlı katkısı vardır, diğer bağımsız değişkenlerden motivasyonel kültürel zekânın ($\beta= - 0,28$; p<0,05) anlamlı katkısı yoktur.

Kültürel zekânın üstbilişsel kültürel zekâ, bilişsel kültürel zekâ ve motivasyonel kültürel zekâ boyutlarının iş performansı düzeyleri üzerine etkisini belirlemek amacıyla yapılan çoklu regresyon analizi sonuçları Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Kültürel Zekânın İş Performansı Düzeylerine Etkisine Yönelik Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	B	S.H.	β
Üstbilişsel Kültürel Zekâ	,13	,09	,12
Bilişsel Kültürel Zekâ	,42	,08	,45**
Motivasyonel Kültürel Zekâ	,01	,09	,02
Sabit	1,420	,355	

Not. R2=0,27; Düz. R2=0,25; F=14,208, $p < 0,001$ ** $p < ,01$

Çoklu regresyon analizi sonuçları istatistiksel olarak anlamlıdır (F=14,208, $p < 0,001$) Düzeltilmiş R2 değeri 0,25'dir. Bu sonuç iş performansı becerilerindeki %25 oranındaki varyansın üstbilişsel, bilişsel ve motivasyonel kültürel zekâ tarafından açıklandığını göstermektedir. Ancak tablodaki Beta katsayıları incelendiğinde, tüm bağımsız değişkenler regresyon modeline sokulduğu zaman iş performansı becerilerini açıklamada sadece bilişsel kültürel zekânın anlamlı katkısı vardır ($\beta=0,45$; $p < 0,01$), diğer bağımsız değişkenlerden üstbilişsel kültürel zekâ ($\beta=0,12$; $p < 0,05$) ile motivasyonel kültürel zekânın ($\beta=0,02$; $p > 0,05$) anlamlı katkısı yoktur.

Yapılan çoklu regresyon analizleri sonucunda kültürel zekânın üst bilişsel ve bilişsel kültürel zekâ boyutunun öğrencilerin uyum düzeyleri üzerine etkisinin bulunduğu tespit edilmiş olup araştırma kapsamında oluşturulan test hipotezimizin doğrulandığı kabul edilmiştir.

4. Sonuç ve Tartışma

Sosyo-kültürel uyum ölçeği, kişilerarası iletişim, iş performansı, kişisel ilgi ve ortama uyum, ekolojik uyum ve dil yeterliliği olarak 5 boyutlu bir ölçektir. Ancak keşfedici faktör analizi sonucunda bazı boyutlara ait olan soruların kendi boyutu altında değil de başka bir boyut altında toplandığı tespit edildiğinden bazı boyutlar birleştirilerek yeniden adlandırılmıştır. Bu yüzden çalışma sosyal iletişim, çevresel iletişim ve iş performansı boyutu olmak üzere 3 boyutta ele alınmıştır.

Bu çalışmada kültürel zekâ ölçeğinin orjinal İngilizce hali kullanıldığından keşfedici faktör analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonrasında davranışsal kültürel zekâ boyutuna ait 2 madde çapraz yüklenme 2 madde ise düşük faktör yükü nedeniyle çıkarılmış, kalan tek madde ise bir boyutu ölçmek için yeterli olamayacağından davranışsal kültürel zekâ boyutu komple çıkarılmıştır.

Kültürel zekânın sosyo-kültürel uyum üzerindeki etkilerinin olup olmadığını belirlemeye yönelik olarak üniversitede eğitim gören uluslar arası öğrenciler üzerinde yapılan bu çalışmada önemli bulgulara ulaşılmıştır. Sosyal iletişim becerilerinde üstbilişsel kültürel zekâ, bilişsel kültürel zekâ ve motivasyonel kültürel zekânın etkisinin olup olmadığını

belirlemeye yönelik yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarında sosyal iletişim becerilerini açıklamada sadece bilişsel kültürel zekânın anlamlı katkısının olduğu ortaya çıkmıştır. Bilişsel kültürel zekâ da eğitim ve kişisel deneyimlerden elde edilmektedir (Hofstede, 2001). Bu yüzden dil öğrenmenin bilişsel kültürel zekâyâ katkısı oldukça fazladır. Matsumoto (2001) de bunun önemine vurgu yaparak yabancı bir ortamda konuşulan dili anlamamanın bireyin sosyo-kültürel uyumu için çok önemli olduğuna değinmektedir. Sosyal iletişim becerilerinde farklı kültürden gelen biri içinde bulunduğu kültürün yasalarını, ekonomik sistemlerini, örf ve adetlerini, sanatlarını bildiği ölçüde başarılı olmaktadır. Bu sonuç literatürdeki çalışmalarla da (Brislin vd., 2006) uyum göstermektedir.

Uluslar arası öğrencilerin çevresel iletişim düzeylerinin üstbilişsel kültürel zekâ, bilişsel kültürel zekâ ve motivasyonel kültürel zekânın ne kadar belirlediğini incelemek üzere yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarında çevresel iletişim becerilerini açıklamada üstbilişsel ve bilişsel kültürel zekânın anlamlı katkısı bulunmaktadır. Yani çevresel iletişim becerilerinde içinde bulunduğu kültürün yasalarını, ekonomik sistemlerini, örf ve adetlerini, sanatlarını bildiği ölçüde ve farklı kültürden insanlarla etkileşime girdiğinde kullandığı kültürel bilgilerin bilincinde olduğu ve onları uyumlaştırdığı ölçüde başarılı olmaktadır. Neuilep ve McCroskey (1997)'nin değindiği gibi farklı bir topluma geçiş yapan bireyin iletişim kanallarını aktif bir şekilde kullanabilmesi için dil yeteneğinin iyi olması ve içinde bulunduğu toplumun duygusal ifade yöntemlerine hakim olması gerekmektedir. Bilişsel kültürel zekâ da eğitim ve tecrübelerden beslendiği için bilişsel kültürel zekânın anlamlı bir katkısının olduğu beklenen bir durumdur. Bu sonuç literatürdeki çalışmalarla da (Brislin vd., 2006; Triandis, 2006) uyum göstermektedir.

Uluslar arası öğrencilerin akademik performanslarının bilişsel kültürel zekâ, üstbilişsel kültürel zekâ ve motivasyonel kültürel zekâdan ne kadar etkilendiğini ölçmek üzere yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarında iş performansı becerilerini açıklamada sadece bilişsel kültürel zekânın anlamlı katkısı vardır. Hofstede (2001)'in de vurguladığı gibi bilişsel kültürel zekâ eğitimden beslenir. Bilişsel kültürel zekânın iş/akademik performansı açıklamada anlamlı katkısının olması beklenen bir sonuçtur. Yani akademik performansta farklı kültürden gelen biri içinde bulunduğu kültürün yasalarını, ekonomik sistemlerini, örf ve adetlerini, sanatlarını, bulunduğu ülkenin dilini konuşma becerilerini bildiği ölçüde başarılı olmaktadır. Bu sonuç literatürdeki çalışmalarla da (Brislin vd., 2006) uyum göstermektedir.

Bu araştırma, uluslar arası öğrenciler üzerinde yapılmıştır. Araştırmanın sadece bir üniversitede eğitim gören uluslar arası öğrenciler üzerinde yapılmış olması ve bu öğrencilerin çoğunun da orta asya ülkelerinden gelmiş olması, yani kültür çeşitliliğinin az olması en önemli kısıttır. Farklı şehirlerdeki veya daha çok öğrencisi bulunan üniversitelerde yapılacak araştırmaların farklı sonuçlar verebileceği düşünülmektedir.

Ölçek orjinal haliyle doğrulanamamıştır. Bunun nedeni ölçeğin İngilizce olarak uygulanması ve çalışmamıza gönüllü katılan öğrencilerin İngilizce seviyelerinin düşük düzeyde olmasındandır. Yapılan çalışma ile özellikle bilişsel ve üstbilişsel kültürel zekânın sosyo-kültürel uyum üzerine olan olumlu etkilerine yönelik elde edilen bulguların literatüre katkı sağladığına inanılmaktadır. Kültürel Zekâ konusunda araştırma yapanların sosyo-kültürel uyum üzerindeki önemli etkilerini düşünmeleri konusunda farkındalık yaratılması, araştırmanın önemli bir sonucudur. Sosyo-kültürel uyum sorunu yaşayanların bu sorunun

temelinde kültürel zekâ ile ilgili problemler yattığının tespit edilmesinin de önemli bir sonuç olduğuna inanılmaktadır.

Kaynakça

- Ang, S., Van Dyne, L., Koh, C., Ng, K. Y., Templer, K. J., Tay, C., ve Chandrasekar, N. A. (2007). Cultural intelligence: Its measurement and effects on cultural judgment and decision making, cultural adaptation and task performance. *Management and organization review*, 3(3), 335-371.
- Ang, S. ve Van Dyne, L. (2008). Conceptualization of cultural intelligence: Definition, distinctiveness, and nomological network. S. Ang ve L. Van Dyne (Der.), *Handbook Of Cultural Intelligence: Theory, Measurement, and Applications* içinde (ss. 3-15). Armonk, NY: M. E. Sharpe.
- Arastaman, G. (2018). Kültürel zekâ ölçeğinin (KZÖ) Türk akademisyenler üzerinde geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Yükseköğretim Dergisi*, 8(1), 1-8.
- Bandura, A. (2002). Social cognitive theory in cultural context. *Applied Psychology: An International Review*, 51(2), 269-290.
- Berry, J. W. (2009). A critique of critical acculturation. *International Journal of Intercultural Relations*, 33(5), 361-371.
- Bhaskar-Shrinivas, P. Harrison, D.A. Shaffer, M.A. ve Luk, D.M. (2005). Input-based and timebased models of international adjustment: Meta-analytic evidence and theoretical extensions. *Academy of Management Journal*, 48(2), 257-281.
- Bochner, S. (2003). Culture shock due to contact with unfamiliar cultures. *Online readings in psychology and culture*, 8(1), 7.
- Brislin R, Worthley R. ve Macnab B. (2006). Cultural intelligence: Understanding behaviors that serve people's goals. *Group and Organization Management* 31, 40-55. Akkoç, İ., Turunç, Ö, ve Çalışkan, A. (2011). Gelişim Kültürü Ve Lider Desteğinin Yenilikçi Davranış Ve İş Performansına Etkisi: İş-Aile Çatışmasının Aracılık Rolü, *İŞGÜÇ Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 13(4), 83-114.
- Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 67-91.
- Demir, M. (2009). Konaklama işletmelerinde duygusal zekâ, örgütsel sapma, çalışma yaşamı kalitesi ve işten ayrılma eğilimi arasındaki ilişkinin analizi. Yayımlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Earley, P. C. ve Ang, S. (2003). *Cultural intelligence: Individual interactions across cultures*. CA: Stanford University Press.
- Earley, P. C. ve Mosakowski, E. (2004). Cultural intelligence. *Harvard business review*, 82(10), 139-146.
- Earley, P. C. ve Peterson, R. S. (2004). The elusive cultural chameleon: Cultural intelligence as a new approach to intercultural training for the global manager. *Academy of Management Learning & Education*, 3(1), 100-115.
- Epel, E.S., Bandura, A. ve Zimbardo, P.G. (1999). Escaping homelessness: The influences of self-efficacy and time perspective on coping with homelessness. *Journal of Applied Social Psychology*, 29, 575-596.
- Ersoy, A. (2014). The role of cultural intelligence in cross-cultural leadership effectiveness: A qualitative study in the hospitality industry. *Journal of Yasar University*, 9(35), 6099-6108.

- Flavell J. H. (1979). Meta-cognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive inquiry. *American Psychologist* 34, 906-911.
- Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. NY: Doubleday Anchor Books
- Gudykunst W. B., Ting-Toomey, S., ve Chua, E. (1988). *Culture and interpersonal communication*. CA: Sage Publications.
- Gudykunst, W. B. (1998). Applying anxiety\uncertainty management (AUM) Theory to intercultural adjustment training. *International journal of intercultural relations*, 22(2), 227-250.
- Gülнар, B. ve Balcı, Ş. (2011). *Yeni medya ve kültürleşen toplum*, Konya: Literatürk Yayınları.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hall, E.T. (1959). *The silent language*. NY: Doubleday Anchor Books.
- Harbutoğlu, D. (2019). *Expatriatların sosyo-kültürel uyum ve iş tatmin algıları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Altınbaş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*. CA: Sage Publications.
- İlhan, M. ve Çetin, B. (2014). Kültürel zekâ ölçeği'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(2), 94-114.
- Kabakcı, G. ve Şimşek, B. (2015). Kültürlerarasında göçmen haller: "Erasmus maceram" dijital hikâyeleri, *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2(1), 153-185.
- Kartarı, A. (2001). *Farklılıklarla yaşamak/kültürlerarası iletişim*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Lin, Y. C., Chen, A. S. Y. ve Song, Y. C. (2012). Does your intelligence help to survive in a foreign jungle? The effects of cultural intelligence and emotional intelligence on cross-cultural adjustment. *International Journal of Intercultural Relations*, 36(4), 541-552.
- Livermore, C. R. (2011). Intelligent technologies for bridging the grey digital divide. *Australasian Journal on Ageing*, 30(3), 170-171.
- Matsumoto D. (2011). *The handbook of culture and psychology*. New York: Oxford University Press.
- Matsumoto, D., Yoo, S. H. ve Nakagawa, S. (2008). Culture, emotion regulation, and adjustment. *Journal of personality and social psychology*, 94(6), 925.
- Mendenhall, M. ve Oddou, G. (1985). The dimensions of expatriate acculturation: A review. *Academy of Management Review*, 10, 39-47.
- Ng, K. Y., Van Dyne, L. ve Ang, S. (2012). Cultural intelligence: review, reflections and recommendations for future research. A. M. Ryan, F.T.L. Leong, ve F.L. Oswald (Der.), *Conducting Multinational Research: Applying Organisational Psychology In The Workplace içinde* (ss. 29-58). A.B.D.: American Psychological Association.
- Ng, K. Y., Van Dyne, L. ve Ang, S. (2009). From experience to experiential learning: Cultural intelligence as a learning capability for global leader development. *Academy of Management Learning & Education*, 8(4), 511-526.
- Paik, H. S. (1998). One intelligence or many? Alternative approaches to cognitive abilities. *Personality Papers*, 11 Haziran 2018 tarihinde <http://www.personalityresearch.org/papers/paik.html> adresinden erişildi.
- Peterson, B. (2004). *Cultural intelligence: A guide to working with people from other*. Boston: Intercultural Press Inc.

- Sağaltıcı, S. (2019). Çukurova üniversitesi'nde öğrenim gören uluslararası üniversite öğrencilerinin sosyokültürel ve psikolojik uyum düzeyleri arasındaki ilişki. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Salovey, P. ve Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition, and Personality*, 9 (3), 185-211.
- Schmidt, F. L. ve Hunter, J. E. (2000). Select on intelligence. E. A. Locke (Der.), *The Blackwell Handbook Of Organizational Principles* içinde (ss.3-14). Oxford: Blackwell.
- Searle, W. ve Ward, C. (1990). The prediction of psychological and sociocultural adjustment during cross-cultural transitions. *International Journal of Intercultural Relations*, 14, 449-464.
- Shaffer, M.A., Harrison, D.A., Gregersen, H., Black, J.S. ve Ferzandi, L.A. (2006). You can take it with you: individual differences and expatriate effectiveness. *Journal of Applied Psychology*, 91, 109-125.
- Sternberg, R. J. ve Detterman, D. K. (1986). What is intelligence? Contemporary viewpoints on its nature and definition. Norwood, NJ: Ablex.
- Şeker, B. ve Akman, E. (2016). Uluslararası öğrencilerin psikolojik ve sosyokültürel süreçleri. *Cukurova Medical Journal* 41, 504-514.
- Şen, G. (2019). Kültürel zekâ ve kültürel adaptasyonun akademik performans üzerine etkisi: Üniversitelerdeki yabancı uyruklu öğrencilerle yapılan bir araştırma. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Thomas, D. C. ve Inkson, K. (2005). People skills for a global workplace. *Consulting to Management*, 16(1), 5-9.
- Thomas, D. C. Elron, E., Stahl, G., Ekelund, B. Z., Ravlin, E. C., Cerdin, J. L., ... & Maznevski, M. (2008). Cultural intelligence: Domain and assessment. *International Journal of Cross Cultural Management*, 8(2), 123-143.
- Triandis, H. C. (1994). *Culture and social behavior*. NY: McGraw Hill.
- Triandis, H. C. (2006). Cultural intelligence in organizations. *Group & Organization Management*, 31(1), 20-26.
- Van Dyne, L., Ang, S. ve Nielsen, T.M. (2007). Cultural intelligence. S. Clegg ve J. Bailey, (Der.), *International encyclopedia of organization studies* içinde (ss.345-350). ABD: Sage Publications.
- Van Dyne, L., Ang, S. ve Koh, C. (2008). Development and validation of the CQS: The cultural intelligence scale. S. Ang ve L. Van Dyne (Der.), *Handbook Of Cultural Intelligence: Theory, Measurement, and Applications* içinde (ss.16-38). Armonk, New York: M.E. Sharpe, Inc.
- Ward, C. ve Kennedy, A. (1999). The measurement of sociocultural adaptation. *International journal of intercultural relations*, 23(4), 659-677.
- Wilson, J. (2013). Exploring the past, present and future of cultural competency research: The revision and expansion of the sociocultural adaptation construct, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Victoria University of Wellington, New Zealand.
- Yeşil, S. (2009). Kültürel farklılıkların yönetimi ve alternatif bir strateji: Kültürel zekâ. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2009(1), 100-131.

CIS: Cultural Intelligence Scale

Factors	Item No.	Item description	Strongly Disagree	Disagree	Neutral	Agree	Strongly Agree
Meta Cognition	1	I am conscious of the cultural knowledge I use when interacting with people with different cultural backgrounds.					
	2	I adjust my culture knowledge as I interact with people from a culture that is unfamiliar to me.					
	3	I am conscious of the culture knowledge I apply to cross-cultural interactions.					
	4	I check the accuracy of my cultural knowledge as I interact with people from different cultures.					
Cognition	5	I know the legal and economics systems of other cultures.					
	6	I know the rules (viz. vocabulary, grammar) of other languages.					
	7	I know the cultural values and religious belief of other cultures.					
	8	I know the marriage systems of other cultures.					
	9	I know the arts and crafts of other cultures.					
	10	I know the rules for expressing non-verbal					

		behaviors in other cultures.					
Motivation	11	I enjoy interacting with people from different cultures.					
	12	I am confident that I can socialize with locals in a culture that is unfamiliar to me.					
	13	I am sure I can deal with the stresses of adjusting to a culture that is new to me.					
	14	I enjoy living in cultures that are unfamiliar to me.					
	15	I am confident that I can get accustomed to me shopping conditions in a different culture.					
Behavior	16	I change my verbal behavior (viz. accent, tone) when a cross-cultural interaction requires it.					
	17	I use pause and silence differently to suit different cross-cultural situations.					
	18	I vary the rate of my speaking when a cross-cultural situation required it.					
	19	I change my non-verbal behavior when a cross-cultural situation required it.					
	20	I alter my facial expressions when a cross-cultural interaction requires it.					

Socio-cultural Adaptation Scale (SCAS-R)

1.	Building and maintaining relationships.	1	2	3	4	5
2.	Managing my academic/work responsibilities.	1	2	3	4	5
3.	Interacting at social events.	1	2	3	4	5
4.	Maintaining my hobbies and interests.	1	2	3	4	5
5.	Adapting to the noise level in my neighbourhood.	1	2	3	4	5
6.	Accurately interpreting and responding to other people's gestures and facial expressions.	1	2	3	4	5
7.	Working effectively with other students/work colleagues.	1	2	3	4	5
8.	Obtaining community services I require.	1	2	3	4	5
9.	Adapting to the population density.	1	2	3	4	5
10.	Understanding and speaking [<i>host language</i>].	1	2	3	4	5
11.	Varying the rate of my speaking in a culturally appropriate manner.	1	2	3	4	5
12.	Gaining feedback from other students/work colleagues to help improve my performance.	1	2	3	4	5
13.	Accurately interpreting and responding to other people's emotions.	1	2	3	4	5
14.	Attending or participating in community activities.	1	2	3	4	5
15.	Finding my way around.	1	2	3	4	5
16.	Interacting with members of the opposite sex.	1	2	3	4	5
17.	Expressing my ideas to other students/work colleagues in a culturally appropriate manner.	1	2	3	4	5
18.	Dealing with the bureaucracy.	1	2	3	4	5
19.	Adapting to the pace of life.	1	2	3	4	5
20.	Reading and writing [<i>host language</i>].	1	2	3	4	5
21.	Changing my behaviour to suit social norms, rules, attitudes, beliefs, and customs.	1	2	3	4	5